

GERMİYANOĞULLARI BEYLİĞİ'NDE

EDEBİ KÜLTÜR VE HAYAT

Rumeysa KOCADERE

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2014

**GERMİYANOĞULLARI BEYLİĞİ'NDE
EDEBİ KÜLTÜR VE HAYAT**

Rumeysa KOCADERE

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir

2014

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Rumeysa KOCADERE tarafından hazırlanan Germiyanogulları Beyliği'nde Edebi Kültür ve Hayat başlıklı bu çalışma (___/___/___) tarihinde Eskişehir Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Akademik Unvanı ve Adı Soyadı

Üye

Akademik Unvanı ve Adı Soyadı

(Danışman)

Üye

Akademik Unvanı ve Adı Soyadı

Üye

Akademik Unvanı ve Adı Soyadı

Üye

Akademik Unvanı ve Adı Soyadı

ONAY

.../ .../ 20...

(İmza)

(Akademik Unvanı, Adı-

Soyadı)

Enstitü Müdürü

ÖZET

GERMİYANOĞULLARI BEYLİĞİ'NDE EDEBİ KÜLTÜR VE HAYAT

KOCADERE, Rumeysa

Yüksek Lisans-2014

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ahmet KARTAL

Anadolu Selçuklu devletinin zayıflaması üzerine Türkmen toplulukları kendi beyleri önderliğinde birer ikişer bağımsızlıklarını ilan etmeye başlamışlardı. Bu topluluklardan biri de Kütahya merkezli olarak kurulan Germiyanoğulları Beyliği'dir.

1300-1429 yılları arasında hüküm sürüp tarih sahnesinde 130 yıla yakın kalan Germiyanoğulları, siyasî alandaki hakimiyetlerinin yanı sıra ilmî ve kültürel alandaki faaliyetleriyle de ön plana çıkmıştır. Germiyanoğulları Beyliği; Şeyhoğlu Mustafa, Ahmedî, Ahmed-i Dâî, Şeyhî, İshak Fakîh gibi önemli ilim adamlarını yetiştirmiş ve bu müellifler; Hurşid-nâme, İskender-nâme, Cemşid ü Hurşid, Çeng-nâme, Hüsrev ü Şîrîn, Har-nâme vb pek çok eserle ilim ve kültür hayatımıza önemli katkılar sağlamışlardır.

Eserin giriş bölümünde Germiyanoğulları Beyliği'nin siyasî tarihi, birinci bölümde Germiyan sahasındaki ilmî, edebi, sosyal, kültürel, dinî faaliyetler ve imar edilen yapılar, ikinci bölümde de şairler ve ilim adamları hakkında bilgi verilmiştir.

Bu çalışmada Germiyanoğulları Beyliği hakkında siyasî, sosyal, kültürel ve edebi alanda en doğru bilgilere ulaşıp beylikler döneminde Germiyanoğulları'nın önemi aktarılmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

LITERARY CULTURE AND LIFE IN GERMIYANOĞULLARI PRINCIPALITY

KOCADERE, Rumeysa

MASTER DEGREE-2014

**DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE
OLD TURKISH LITERATURE FIELD**

SUPERVISOR: Prof. Dr. Ahmet KARTAL

Turkmen communities under the leadership of their lords began to declare their independence one by one with the decline of Anatolian Seljuk State. One of these communities is Germiyanoğulları Principality, which is its center in Kütahya.

Reigned between the years 1300-1429 and remaining about 130 years on the stage of history Germiyanoğulları, has come the forefront domination in the political sphere, as well as with cultural and scientific activities. Germiyanoğulları Principality has grown important scientists such as Şeyhoğlu Mustafa, Ahmedî, Ahmed-i Dâî, Şeyhî, İshak Fakîh and these authors have contributed to our science and cultural lives with their literal works like Hurşid-nâme, İskender-nâme, Cemşîd ü Hurşîd, Çeng-nâme, Hüsrev ü Şîrîn, Har-nâme.

In the first part of work was given information about political history of Germiyanoğulları Principality and in the second part was given information about scientific, literary, social, cultural and religious activities, building structures and poets in the field of Germiyan.

In this work has been tried to reach the most accurate information about Germiyanoğulları Principality's political, social, cultural and literary fields and has been attempted to transfer the importance of Germiyanoğulları during the period of principalities.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
EKLER LİSTESİ	xiii
ÖN SÖZ	xiv
GİRİŞ	1
I. Germiyoğulları Beyliği Döneminin Siyasî Tarihi.....	1
I.I. Germiyoğulları Beyliği'nin Kuruluşu.....	1
I.I.I. Germiyan Kelimesinin Tarihi Geçmişi.....	1
I.I.II. Germiyoğulları'nın Anadolu'da Tarih Sahnesine Çıkışı ve Batıya Gelişleri.....	3
I.I.III. Germiyoğulları Beyliği'nin Teşekkülü.....	4
I.II. Germiyoğulları Beyliği'nin Anadolu'nun En Büyük Beyliği Haline Gelmesi.....	5
I.II.I. I. Yakup Bey Dönemi (1300-1340(?)).....	5
I.II.II. Mehmed Bey Dönemi (1340-1361).....	6
I.II.III. Süleyman Şah Dönemi (1361- 1387).....	7
I.II.IV. II. Yakup Bey Dönemi (1387-1390 ve 1402-1429).....	7

I.III. Ankara Savaşı'ndan Sonra Beyliğin Yeniden Teşekkülü ve Sonu..8	
I.III.I. Timur'un Beyliği Yeniden Canlandırması.....8	
I.III.II. Karamanoğulları ve Osmanlı ile II. Yakup Bey'in Münasebetleri.....8	
I.III.III. Germiyanogulları Beyliği'nin Sonu ve Osmanlı Topraklarına Katılması.....9	

1. BÖLÜM

GERMİYANOĞULLARI BEYLİĞİ DÖNEMİNDE EDEBİ KÜLTÜR VE HAYAT

1.1. GERMİYANOĞULLARI BEYLİĞİ DÖNEMİ EDEBİ KÜLTÜR VE HAYATA GENEL BİR BAKIŞ.....11	
1.2. GERMİYANOĞULLARI BEYLİĞİ'NİN İLME VE İLİM ADAMLARINA BAKIŞI.....13	
1.3. GERMİYANOĞULLARI BEYLİĞİ DÖNEMİNDE DİNÎ HAYAT15	
1.4. GERMİYANOĞULLARI BEYLİĞİ DÖNEMİNDE KURULAN İLİM VE KÜLTÜR KURUMLARI.....19	
1.4.1. Camiler.....19	
1.4.2. Mescitler.....20	
1.4.3. Türbeler.....20	
1.4.4. Medreseler.....21	
1.4.5. Külliyeleer.....21	

1.4.6. Hamamlar	22
1.4.7. Hanlar.....	22
1.4.8. Kaleler.....	22
1.4.9. Taş Vakfiye.....	23

2. BÖLÜM

GERMİYANOĞULLARI BEYLİĞİ DÖNEMİNDEKİ ŞAİRLER VE İLİM ADAMLARI

2.1. GERMİYANOĞULLARI BEYLİĞİ DÖNEMİNDEKİ ŞAİRLER

2.1.1.Şeyhoğlu Mustafa.....	25
2.1.1.1. Hayatı.....	25
2.1.2.2. Eserleri.....	28
2.1.2.2.1. Hurşid-nâme.....	28
2.1.2.2.2. Kenzü'l-küberâ ve Mehekkü'l-ulemâ.....	30
2.1.2.2.3. Marzubân-nâme ve Kâbus-nâme Tercümelere.....	32
2.1.2.3. Edebi Yönü.....	34
2.1.2. Ahmedî.....	36
2.1.2.1. Hayatı.....	36
2.1.2.2. Türkçe Eserleri.....	40
2.1.2.2.1. Divan.....	40
2.1.2.2.2. İskender-nâme.....	41

2.1.2.2.3. Cemşîd ü Hurşîd.....	43
2.1.2.2.4. Tervîhü'l-ervâh.....	46
2.1.2.3. Farsça Eserleri.....	48
2.1.2.3.1. Bedâyi'ü's-sihr fî-sanâyi'i'ş-şi'r.....	48
2.1.2.3.2. Mirkâtü'l-edeb.....	49
2.1.2.3.3. Mîzânü'l-edeb.....	51
2.1.2.3.4. Mi'yârü'l-edeb.....	51
2.1.2.4. Edebi Yönü.....	53
2.1.3. Ahmed-i Dâî.....	55
2.1.3.1. Hayatı.....	55
2.1.3.2. Mensur Eserleri.....	57
2.1.3.2.1. Tercüme-i Tefsîr-i Ebü'l-leys es-semerkandî.....	57
2.1.3.2.2. Miftâhü'l-cenne.....	58
2.1.3.2.3. Tercüme-i Kitâbü't-ta'bîrnâme.....	58
2.1.3.2.4. Tercüme-i Eşkâl-i Nasîr-i Tûsî (Tercüme-i sî fasl fi't-takvîm).....	59
2.1.3.2.5. Teressül.....	59
2.1.3.2.6. Tezkiretü'l-evliyâ Tercümesi.....	59
2.1.3.2.7. Tercüme-i Tıbb-ı Nebevî (eş-şifâ fî ehâdis-i Mustafa).....	60
2.1.3.2.8. Vesîletü'l-mülûk fî Ehli's-sülûk.....	60

2.1.3.2.9. Müfredât.....	61
2.1.3.3. Manzum Eserleri.....	61
2.1.3.3.1. Türkçe Divanı.....	61
2.1.3.3.2. Farsça Divanı.....	62
2.1.3.3.3. Çeng-nâme.....	62
2.1.3.3.4. Câmasb-nâme.....	63
2.1.3.3.5. Ukûdü'l-cevâhir.....	63
2.1.3.3.6. Vasiyyet-i Nûşirevân-ı Âdil be-püsereş Hürmüz-i Tâcdâr.....	64
2.1.3.4. Edebi Yönü.....	65
2.1.4. Şeyhî.....	67
2.1.4.1. Hayatı.....	67
2.1.4.2. Eserleri.....	69
2.1.4.2.1. Türkçe Divanı.....	69
2.1.4.2.2. Hüsrev ü Şîrîn.....	69
2.1.4.2.3. Har-nâme.....	70
2.1.4.3. Edebi Yönü.....	72
2.2. GERMİYANOĞULLARI BEYLİĞİ DÖNEMİNDEKİ İLİM ADAMLARI ...	73
2.2.1 Abdülvâcid b. Mehmed (Muhammed).....	73
2.2.1.1. Hayatı.....	73
2.2.1.2. Eserleri.....	74

2.2.1.2.1. Kitâbü'l-ihdiyârât fî şerhi'n-nukâye.....	74
2.2.1.2.2. Mûlahhas.....	74
2.2.1.3. Edebi Yönü.....	74
2.2.2. İshak Fakîh.....	74
2.2.2.1. Hayatı.....	74
SONUÇ	76
KAYNAKÇA.....	78
EKLER	95

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.mlf.	: Aynı müellif
AÜDTCF	: Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi
bkz	: Bakınız
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
İA	: İslam Ansiklopedisi
İÜEF	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa sayısı
S.	: Sayı
TDAY	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDED	: Türk Dili Edebiyatı Dergisi
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TM	: Türkiyat Mecmuası
TOEM	: Tarih-î Osmanî Encümeni Mecmuası
TSMK	: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Yay.	: Yayınları

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Germiyanogulları Siyasî Haritası.....	95
Ek 2: Germiyanogulları Şeceresi.....	96
Ek 3: Taş Vakfiye.....	97

ÖN SÖZ

1071 tarihinde yapılan Malazgirt savaşında Bizans'ı yenen Selçuklular, Anadolu'yu baştanbaşa fethederek oranın bir Türk-İslam yurdu haline gelmesine vesile olmuştur. Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasıyla XIV. yy'da Anadolu'da 'Beylikler Dönemi' denen devre başlamıştır. Bu devrede kurulan beylikler kendi sahasında sosyal, siyasî, edebi, dinî, kültürel vb. alanlarda birçok önemli çalışmalar yapmışlardır Bu beylikler XV. asırda bile önemli roller oynamışlar ve her manada kalıcı eserler bırakmışlardır. Özellikle Anadolu Selçuklu Devleti'nden itibaren Anadolu'da Türk nüfusunun yavaş yavaş artması, dolayısıyla halkın Türkçe konuşması, beylerin de Türkçe'ye önem vermesi Türk dilinin daha da ön plana çıkmasını sağlamıştır. Anadolu Türk tarihinde bu denli önemli yer işgal eden bu dönemin çeşitli hüviyetleri itibariyle incelenmesine ihtiyaç vardır. Biz de bu ihtiyaç sebebiyle Germiyanogulları Beyliği'nin edebi kültüre ve hayata katkılarını ortaya koyma amacıyla bu çalışmayı yaptık.

Bu çalışma, "giriş" hariç iki bölümden oluşmaktadır. Girişte Germiyanogulları Beyliği'nin siyasî tarihine kısaca yer verilerek hem o dönemin şartları hem de beyliğin Anadolu'daki yeri anlatılmaya çalışılmıştır. Birinci bölümde Germiyanogulları Beyliği'nin ilme bakış açısı, inşa ettirdiği kültürel müesseseler, dönemin manevi havası; ikinci bölümde ise o dönemde yetişen şair ve ilim adamlarının önemi üzerinde durulmuştur.

Çalışmamız esnasında farklı üniversitelerin kütüphanelerinde yer alan kaynaklardan yararlanamama gibi sorunlarla karşılaşsak da internet üzerinden ulaştığımız e-makaleler, e-kitaplar bu sorunumuzu bir nebze olsun dindirmiştir. Bu vesileyle konu seçimi, araştırılması ve yürütülmesi aşamasında her türlü tecrübesinden yararlandığım Prof. Dr. Ahmet KARTAL hocama, çalışmalarımda büyük bir sabır göstererek desteğiyle yanımda olan sevgili eşim Hakan KOCADERE'ye ve beni bugünlere sevgiyle getiren biricik aileme sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

I. Germiyanogulları Beyliği Döneminin Siyasî Tarihi

I.I. Germiyanogulları Beyliği'nin Kuruluşu

I.I.I. Germiyan Kelimesinin Tarihi Geçmişı

Germiyan kelimesinin bir şahıs, bir yer ya da beyliği kuran kişiye verilen bir isim mi olup olmadığı hususunu açıklamaya çalışacağız. Germiyan kelimesinin lügatlerde manası verilmemiştir. Farsça kökenli bir kelime olan Germiyan kelimesi kaynaklarda harekesiz yazıldığı için başta yer alan 'kef'in hangi sesle okunması gerektiği tartışılırken Germiyan veya Kermiyan şeklinde okunmuştur. Daha sonra kelimenin 'Germiyan' şeklinde okunması fikir birliğiyle kabul görmüştür.¹ Kermiyan şeklinde okunmasının sebebi şu şekilde olabilir; Kirman veya Kerman denilen yörede Harzemşah sultanı Celâleddin Harzemşah, hâkim olduğu Kirman Selçuklu ülkesinden Anadolu'ya yönelmiştir. Celâleddin Harzemşah'la beraber Anadolu'ya gelen Oğuz boyları Kütahya merkez olmak üzere Batı Anadolu'da bir beylik kurmuşlar ve geldikleri yeri yâd etmek için bu beyliğe Germiyanlı manasında Germiyan Beyliği demişlerdir.² Ancak bu görüş yeterince kabul görmemiştir.

Germiyan isminin Germiyanlıların oturdukları bir yerle aynileştiği görüşü farklı bakış açıları tarafından desteklenmiştir. Germiyanlıların Malatya çevresine Selçuklu döneminde gelip yerleşmelerinden önce bu yerin 'Germiyan' olarak anıldığından bahsedilir.³ Fakat kaynakların verdiği bilgi Germiyan kelimesinin Malatya çevresinde bir yer ismi olarak geçmesinin sebebi Germiyanlıların Anadolu'da bu bölgeye gelip yerleşmesi sebebiyle aynı isimle anılmıştır.

XIV. yy.da Anadolu'yu gezen Berberî Seyyahı İbn Batuta Germiyanlılar için kendisine söylenenler sonucunda yol kesicilik yaptıklarını sanarak 'Rivayete göre

¹ M. Çetin Varlık, "Germiyanogulları", *TDVİA*, C. XIV, İstanbul, 1996, s. 33.

² Mehtap Özdeğer, *15-16. Yüzyıl Arşiv Kaynaklarına Göre Uşak Kazasının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 44-45.

³ Salim Koca, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Matbaası, 2001, s. 73.

Germiyanlılar Yezid bin Muaviye'nin soyundan gelmektedirler.' ifadesini kullanır.⁴ Fakat ondan önce yaşamış olan İbn Bîbî, Selçuknâme'sinde 'Türkân-ı Germiyân' veya 'Etrâk-i Germiyân' şeklindeki ifadesiyle bu konuyu açıklağa kavuşturmuştur.⁵ Ayrıca yine aynı eserde Germiyanlılar için Veled-i Alishir Germiyani tabirini kullanan İbn Bîbî, Germiyan'ın bir Türk aşireti olduğunu gösterir.⁶ 'Germiyan' ismi bir Türk aşirete verilen bir isim iken sonradan -Anadolu Selçuklularının son devrinde- daha önceki ismi Cotyaeum olan şimdilerde Kütahya diye telaffuz edilen yer ve çevresinde hâkimiyet kurmuş bir aileye ve bir beyliğe verilen isim haline gelmiştir. J.Hammer ile Rum müverrihleri (tarihçileri) bazen Germiyan ile Karaman'ı birbirine karıştırarak Germiyan Beyliğini Karaman Beyliği olarak kabul etmişlerdir.⁷ Claude Cahen Selçuknâme'ye dayanarak Germiyanlıları Türk olarak göstermeme eğilimi içerisinde olmuştur. M.Çetin Varlık bu konu hakkında El-Ömerî Seyyah Haydar Uryan ve Seyyah Cenevizli Balaban'dan naklen Germiyan hükümdarının Türk emirlerinin en büyüğü olduğunu, hepsinin memleketlerine hükmettiğini merkezinin Kütahya olduğunu bildirerek Germiyanlıların menşeinin Türk olmadığı şeklindeki iddialara bilimsel bir gerçeklikle cevap vermiştir.⁸

Ayrıca Germiyan aşiretinin Oğuzların 'Avşar' boyundan geldikleri veya Harezmliler oldukları hakkında iki söylenti vardır.⁹ Aşiretin Avşar boyundan geldiği ileri sürülmüş, fakat bu görüş daha ispatlanamamıştır. Harezmliler olmaları hakkında ise Germiyan aşireti tarihte verilen bilgilere göre müstakil bir topluluk değildir ve bu aşirette Harzemşahlar devletinin dayandığı Kıpçakların 'Kanglı' kütelleri bulunmaktaydı. Batı Anadolu'da kurulan beyliklerin içindeki ve Germiyan oğulları Beyliği'nin topraklarında Harezmlilerle anılan birçok oymak ve yer ismi vardı. Bu durum ise Germiyan aşiretinin içinde Harzemşahlara bağlı birçok Türk topluluğunun

⁴ Haşim Şahin, *Orta Zamanın Türkleri*, Yeditepe Yay., 1. Baskı, İstanbul, 2011, s. 273.

⁵ A. Osman Uysal, *Germiyanlı Beyliğinin Mimari Eserleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 2006, s. 30.

⁶ Nuri Yavuz, *Anadolu'da Beylikler Dönemi Siyasî Tarih ve Kültür*, Gündüz Eğitim ve Yay., Ankara, 2002, s. 10.

⁷ İbrahim Hakkı Uzunçarşılı, "Germiyân-Oğulları", *TDVİA*, C. IV, 1997, s. 767.

⁸ M. Çetin Varlık, "Germiyanlı Beyliği", *Türkler Ansiklopedisi*, C. VI, Yeni Türk Yay., Ankara, 2002, s. 774.

⁹ "Germiyan-Oğulları", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, C. III, Görsel Yay., 1982, s. 609.

karıştığını göstermektedir.¹⁰ Dolayısıyla Germiyanlıların Harezmliler oldukları fikrinin de bilimsel bir gerçekliği yoktur.

Verilen bu bilgilerin ışığında Germiyanlıların Türk veya Türkmen oldukları kanaati kesinleşmiş ve Germiyan kelimesinin de bir yer veya şahıs adı olmadığını bir aşiret ismi iken sonradan bu ailenin (boyun) ve beyliğin ismi olduğu anlaşılmıştır.¹¹

I.I.II. Germiyanlıların Anadolu'da Tarih Sahnesine Çıkışı ve Batıya Gelişleri

Germiyan aşiretinin Anadolu'ya ne zaman geldikleri belli değildir. Ancak Moğol baskısı karşısında Harezm bölgesinden göç ettikleri ve Anadolu'da ilk olarak Malatya civarını yurt edindikleri kabul edilir.¹² 1239 Baba İlyas (İshak)¹³ isyanı sırasında Selçuklu Devletinin hizmetinde Malatya civarında bulunan Germiyanlılar, Harezm hükümdarı Celâleddin Mengüberti ile Doğu Anadolu'ya geldiği tahmin edilir. Germiyanlılarla ilgili ilk bilgilere İbni Bibi'nin 'Selçuknâmesi'nde rastlanır. Baba İshak diye söylenen ayaklanmanın bastırılması için Malatya civarından gelen Alişir oğlu Muzafferüddin'den [Malatya sü-başısı (askeri vali)] bahsedilmektedir. II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından verilen Babai ayaklanmasının bastırılması görevini üstlenen Alişir oğlu Muzafferrüddin iki defa yenilerek mağlup olmuş ve bir başarı elde edememiştir.¹⁴

Muzafferüddin'den sonra oğlu Kerimüddin Alişir de Selçukluların hizmetinde bulunmuştur. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra sultanın oğulları arasındaki saltanat mücadelelerinde Kerimüddin Alişir, II. İzzeddin

¹⁰ Salim Koca, *a.g.e.*, s. 73-74.

¹¹ M. Çetin Varlık, "Germiyanlıların Beyliği", *Türkler Ansiklopedisi*, C. VI, Yeni Türk Yay., Ankara, 2002, s. 774.

¹² "Germiyanlıların", *Türk Ansiklopedisi*, C. XVII, MEB, Ankara, 1969, s. 307.

¹³ İbni Bibi, *Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi*, İbni Bibi'nin Farsça Muhtasar Selçuknâmesi'nden Çev.; M. Nuri Gençosman, Notlar ilave eden: F.N. Uzluk, Uzluk Basımevi, Ankara 1941, s. 206-210. Tarihe 'Babailer İsyanı' olarak geçen bu olay, A.Yaşar Ocak tarafından ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bkz.; Ocak, A. Y., "Babailer İsyanı", *Dergah Yay. Tarih Dizisi*, İstanbul, 1980. A.Y. Ocak, İbni Bibi'nin Baba İshak ile isyanın asıl elebaşısı olan Baba İlyas Horasanî'yi birbirine karıştırdığı, İbni Bibi'yi kullanan günümüz yayınlarda da aynı hataya düştüğü görüşündedir.

¹⁴ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'iyye Fi'l-Umuri'l-Ala'iyye (Selçuk-nâme II)*, Çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yay., 1. Baskı, Ankara, 1996, s. 50-51.

Keykâvus'un (1246-1249) tarafında olması sebebiyle IV. Rükneddin Kılıçarslan (1262-1266) zamanında vezir Muinüddin Süleyman Pervane'nin tahrik ve teşvikleriyle 1264 yılında Konya'da diğer Selçuklu emirleriyle birlikte Moğollar tarafından öldürüldüğü bilinmektedir.¹⁵

Germiyanlıların hangi tarihte Batı Anadolu'ya geldikleri bilinmemektedir. Fakat 1264 yılında Kerimüddin Alişir'in Konya'da idam edilmesi ve 1277 yılında Cimri olayında bulunmaları Germiyanlıların bu tarihlerde batıya geldiklerini göstermektedir. Cimri olayı; Selçuklu askerlerinin 1277 yılında Karamanoğlu Mehmet Bey'in Selçuklu şehzâdesi olduğu iddasıyla Konya tahtına oturttuğu 'Cimri'¹⁶ lakaplı Gıyasuddin Siyavuş'u yakalayıp Selçuklu sultanına teslim etmesidir. Bu olayın kahramanları ise Germiyanlı Alişir oğlu Hüsameddin'in askerleri yani Germiyan Türkleri olmuştur.¹⁷

I.I.III. Germiyanoğulları Beyliği'nin Teşekkülü

XIII. yy'ın ikinci yarısından sonra Germiyanlılar Malatya'dan ayrılıp Kütahya ve Afyonkarahisar çevresine gelip yerleşmişlerdir. Bu dönemde Kütahya ve Afyonkarahisar Selçuklu veziri Sahip Ata oğullarından Hasan ve Hüseyin kardeşlerin egemenliğindedir. 1277 yılında Karamanoğlu Mehmed Bey, Konya'yı ele geçirip Selçuklu şehzâdesini tahtına çıkardıktan sonra batıya Hasan Hüseyin kardeşlerin üzerine yürümüştür. Bu esnada Germiyanlılar iki kardeşin emri altında olmuşlar; fakat savaş esnasında meydanı terk ederek Hasan Hüseyin kardeşleri kaderleriyle baş başa bırakmışlar ve sonuçta Hasan Hüseyin kardeşler savaşı kaybetmişlerdir. Kardeşlerin ölümü üzerine Selçuklu tahtını kaybetmiş olan Alaeddin Siyavuş bölgeye gelmiş ve uç Türkmen beyliklerini toplayarak tahtına yeniden sahip olmayı istemiştir; fakat gönderilen ilk Selçuklu ordusuna yenilmiştir. Bu savaşta hangi tarafta oldukları tespit edilemeyen başlarında Alişir oğlu Hüsameddin isimli beyleriyle Germiyan Türkleri de vardır. Alaeddin Siyavuş yenilgiden sonra havanın

¹⁵ Salim Koca, *a.g.e.*, s. 74; İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Germiyan-oğulları", *TDVİA*, C. IV, 1997, s. 767.

¹⁶ Cimri sonradan küçültme ve hakaret için verilen isimdir.

¹⁷ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK, 4. Baskı, Ankara, 1988, s. 40; Nuri Yavuz, *a.g.e.*, s. 10; A. Osman Uysal, *Germiyanlı Beyliğinin Mimari Eserleri* s. 31.

yağmurlu ve akşamın karanlık olmasından yararlanarak kaçmak istemiş; fakat Germiyan askerleri sultanlara has kırmızı çizmesinden tanıyarak Siyavuş'u yakalayıp Selçuklu komutanlarına teslim etmişlerdir. Selçuklu komutanları da zaman kaybetmeden Alaeddin Siyavuş'u idam etmişlerdir.¹⁸

Sahib Ata oğulları ve Selçuklu şehzâdesi Alaeddin Siyavuş'un güçlerini kaybetmesi bölgede Germiyan Türkleri'nin varlığını ön plana çıkarmıştır. Bununla beraber batı uçlarının sol kol beylerbeyliği Germiyan Türklerinin eline geçmesi onları daha da güçlendirmiştir. Bu tarihi fırsattan yararlanan Germiyan Türkleri bölgede yavaş yavaş beyliklerini oluşturmaya ve geliştirmeye başlamışlardır. Germiyanogulları, Moğol hâkimiyeti altında olan Türkiye Selçukluları ile sebebi bilinmeyen anlaşmazlıklar yaşamaya başlamışlar ve bu durum aralarında şiddetli çarpışmalara sebep olmuştur. 1286-1291 tarihleri arasında çok şiddetli çatışmalar yaşanmış, bazen Germiyanogulları bazen Türkiye Selçukluları galip gelmiştir. Bunun sonucunda her iki taraf da bir başarı elde edememiş ve kendilerine çok zarar vermişlerdir. 1300 yıllarda artık Germiyanogulları Beyliği tamamen teşekkül etmiş ve bağımsızlığını eline almıştır. Beyliğin merkezi Kütahya¹⁹ ve kurucusu Alişir oğlu Yakup Bey (Türkiye Selçuklu Devleti için Ankara'da hizmette bulunmuş büyük komutanlarından 'el-emirü'l-ecellü'l-kebîr'dir.) olmuştur.²⁰

I.II. Germiyanogulları Beyliği'nin Anadolu'nun En Büyük Beyliği Haline Gelmesi

I.II.I. I. Yakup Bey Dönemi (1300-1340(?))

XIV. yy başlarında Türkiye Selçuklu Devleti çökmüş, yerini Türk beyliklerine bırakmıştır. Bu beyliklerden birisi de Germiyanogulları Beyliği'dir. Türkiye Selçuklu Devleti'nin çökmesine neden olan Moğol İlhanlı Devleti aynı egemenliğini Türk beyliklerine de tanıtmak ve Türk beyliklerini kontrolü altına almak istemiştir. Bu durum üzerine Yakup Bey, Karamanogulları gibi Moğollara

¹⁸ Salim Koca, *a.g.e.*, s. 75.

¹⁹ Bkz. Ek 1.

²⁰ Salim Koca, *a.g.e.*, s. 76.

açıkça karşı çıkmamış hatta büyük bir sükûnetle vergisini verip Moğollara olan bağlılığını gösterme yolunu tercih etmiştir. Böylelikle XIV. yy başlarında batıda fetihlerini gerçekleştirerek kısa sürede Anadolu’da en güçlü beyliklerinden biri haline gelmiştir. Beyliğin sınırları Kütahya’dan güneyde Göller Bölgesine, batıda Alaşehir’e (Philadelphia) ve Denizli’nin ilerisine (Antiokhia)²¹ kadar kapsamıştır. Aydınolu Mehmed Bey Yakup Bey’in ordu komutanı (sü-başı) olup²² Aydın, Menteşe ve Saruhan beylerinin tümüne hükmetmiştir. Mehmed Bey Birgi ve Ayasuluğ (Selçuk) fethederek beyliği batıda en geniş sınırlarına ulaştırmıştır. Bizans Ege bölgesindeki bu kayıpları geri almak için Sicilya’dan paralı asker Katanları²³ getirtmiştir. Yakup Bey bu sırada Ege bölgesinin en önemli şehirlerinden biri olan Alaşehir’i kuşatmıştır. Bu sırada Bizans Katanları Germiyanogulları’nın üzerine salarak bir galibiyet elde etmiştir. Bu galibiyet Bizans’a Kula ve Simav topraklarını kazandırmıştır. Böylelikle Yakup Bey Bizans karşısında ilk defa toprak kaybetmiştir.²⁴

I.II.II. Mehmed Bey Dönemi (1340-1361)

1340 yılında öldüğü sanılan Yakup Bey’in yerine oğlu Mehmed Bey geçmiştir. Mehmed Bey ‘Çağşadan’ lakabı ile mücadeleci, cenkçi davranışlarıyla tanınmıştır. Bu dönemde Germiyanogulları Beyliği, Yakup Bey zamanında kaybedilen Kula ve Simav’ı Bizans’tan geri alsa da²⁵ Ege bölgesinde Aydınolu Mehmed Bey’in Ayasuluğ, Birgi, İzmir ve çevresinde kendi bağımsızlığını ilan etmesi beyliğin Yakup Bey zamanındaki gibi güçlü olmadığını göstermektedir.²⁶

²¹ Antiokhia, Denizli’nin batısında bugünkü Karacasu ilçesinin yakınlarında eski bir şehirdir.

²² Himmet Akın, “Aydınoluğulları Tarihi Hakkında Araştırma”, AÜDTCF Dergisi, C. V, S. 1, 1947, s. 94, (Çevrimiçi), <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1053/12732.pdf>, 7.10.2012.

²³ Katalanlar, Got ve Alan olan iki ayrı kütlenin birleşmesinden oluşan savaşçı bir topluluktur.

²⁴ Salim Koca, *a.g.e.*, s. 77.

²⁵ İ.H. Uzunçarşılı, “Germiyan Oğulları Beyliği”, *Osmanlı Tarihi*, 8. Baskı, C. I, TTK, Ankara, 2003, s. 60.

²⁶ Salim Koca, *a.g.e.*, s. 78.

I.II.III. Süleyman Şah Dönemi (1361-1387)

1361 yılında vefat eden Mehmed Bey yerine oğlu Süleyman Şah geçmiştir. Bu dönemde Osmanlı-Karamanlı mücadelesi Süleyman Şah'ın iki beylik arasında sıkışmasına neden olmuştur. Osmanlılarla Germiyanoğulları arasındaki ilişki Orhan Bey zamanında başlamıştır.²⁷ Süleyman Şah, Karamanoğulları ve Hamidoğulları arasındaki husumette Hamidoğulları (1301-1423) İlyas Bey'i desteklemesi Karamanoğulları ile arasını açmıştır. Karamanlıların baskısından kurtulmak için Bizans'a karşı üstün başarılar sağlayan Osmanlılara yakınlaşmıştır. İslâm âlimi İshak Fakîh ve beraberindeki heyet değerli hediyelerle I. Murad'a (Hüdavendigâr) gönderilmiştir. Süleyman Şah, kızı Devlet Hatun'u sultan I. Murad'ın oğlu Bayezid'e vererek bu yakınlaşmayı akrabalık bağı ile güçlendirmek istemiş ve bu evlilikle beraber kızının çeyizi namına Tavşanlı, Simav ve Eğrigöz'ü (Emet) Osmanlılara hediye etmiştir. Süleyman Şah artık Kula kasabasına çekilerek kendini kültürel faaliyetlere adanmıştır.²⁸ Özellikle Şeyhoğlu Mustafa²⁹, Ahmed-i Dâî, Ahmedî gibi devrin şairlerini etrafında toplayarak Türk kültürünün ve Türk dilinin gelişmesine büyük katkıda bulunmuştur. 1387 yılında vefat eden Süleyman Şah sağlığında yaptırdığı Gürhane Medresesi'ne defnedilmiştir.³⁰

I.II.IV. II. Yakup Bey Dönemi (1387-1390 ve 1402-1429)

1387 yılına gelindiğinde beyliğin başında Süleyman Şah'ın oğlu II. Yakup Bey bulunmaktadır. Sultan I. Murad'ın Kosova savaşında şehit düşmesiyle II. Yakup, Osmanlılara terk edilen yerleri almak istemiştir. Osmanlılara karşı Karamanoğullarının önderlik ettiği Kadı Burhaneddin Ahmet ile Hamitoğulları, Saruhanoğulları ve Mentешеoğulları birliğine II. Yakup Bey de katılmış ve sonucunda Kütahya başta olmak üzere topraklarının bir kısmını almayı başarmıştır.

²⁷ Ali Güler, Suat Akgül, Atilla Şimşek, *Türklük Bilgisi*, Tamga Yay., Ankara 2001, s. 179.

²⁸ İsmail Çiftçioğlu, "Osmanlılar İle Anadolu Beylikleri Arasındaki İlişkilerde Ulemanın Diplomatik Rolü", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 26, Güz, 2009, s. 200; M. Çetin Varlık, "Germiyanoğulları", *TDVİA*, C. XIV, İstanbul, 1996, s. 34.

²⁹ Şeyhoğlu Mustafa Süleyman Şah'ın aynı zamanda nişancılık ve defterdarlık görevlerinde de bulunmuştur.

³⁰ M. Çetin Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi (1300-1429)*, Ankara Üniversitesi Yay., 1974, s. 65.

Bu durum karşısında Sultan I. Murad'ın oğlu Yıldırım Bayezid, hâkimiyetini kurar kurmaz Anadolu Beyliklerinin üzerine yürümüştür. Amaç, Anadolu'daki beylikleri teker teker yok edip kendi egemenliği altında bir Türk birliği kurmaktır. Bu hedefle ilerleyen Sultan Bayezid Mentешеoğulları, Saruhanoğulları ve Aydınöğulları Beyliklerini tek bir hamleyle ortadan kaldırmıştır. Aynı hızla II. Yakup'un üzerine de yürümüştür. Bu durumun sonucunu kestiremeyen II. Yakup ağır hediyelerle birliğini ve beyliğini korumak istemiş; fakat Yıldırım Bayezid'ı amacından saptıramamıştır. 1390 yılında Kütahya önünde II. Yakup Bey'i teslim alan Yıldırım Bayezid, onu İpsala Kalesine kapatmıştır. Böylelikle Germiyanöğulları toprakları Osmanlı'nın himayesine girmiştir.³¹

I.III. Ankara Savaşı'ndan Sonra Beyliğin Yeniden Teşekkülü ve Sonu

I.III.I Timur'un Beyliğı Yeniden Canlandırması

İpsala Kalesinden bir yıl sonra kaçarak deniz yoluyla Suriye'ye gelen II. Yakup, Şam'da bulunan Timur'a sığınmıştır. Ülkesine tekrar kavuşma özlemi duyan II. Yakup Ankara savaşında (1402) Timur'un yanında yer almıştır. Savaştan sonra Timur da II. Yakup'a ülkesini geri vermiştir. II. Yakup Osmanlılara çeyiz olarak verdiği yer de dahil memleketine tekrar sahip olmuştur. Böylelikle 12 yıllık (1390-1402) bir aradan sonra tekrar beyliğinin başına geçmiştir.³²

I.III.II. Karamanoğulları ve Osmanlı ile II. Yakup Bey'in Münasebetleri

Yıldırım Bayezid'in ölümüyle beraber Osmanlıda şehzâdeler arasında taht mücadeleleri başlamıştır. Süleyman Çelebi'ye karşı Karamanoğulları ile ittifak yapan II. Yakup Bey, Aydınöğlü Cüneyd Bey'i desteklemiştir. Daha sonra fikir değıştiren Aydınöğlü Cüneyd Bey'in tutumundan sonra II. Yakup Bey Çelebi Mehmet tarafına meyletmiştir. Bu durumdan rahatsız olan Karamanoğlü Mehmed Bey, Germiyanöğulları topraklarını işgal ederek Kütahya'yı almıştır. II. Yakup Bey

³¹ Salim Koca, *a.g.e.*, s. 79.

³² Salim Koca, *a.g.e.*, s. 80.

ülkesini ikinci defa kaybetmiştir. Bu sırada Çelebi Mehmet Rumeli’de Musa Çelebi meselesiyle uğraşırken Karamanoğulları Bursa’ya kadar ilerleyip şehri ateşe vermiştir. Rumeli’deki sorunu halleden Çelebi Mehmet hemen Anadolu’ya geçerek Karamanoğlu Mehmed Bey’i uzaklaştırmıştır. Karamanoğulları geri çekilirken Germiyanogulları’ndan aldığı yerleri de Çelebi Mehmed’e terk etmek zorunda kalmıştır. Böylelikle II. Yakup Bey memleketine tekrar sahip olmuş³³ ve Osmanlı’nın hâkimiyetini tanımıştır.³⁴

I.III.III. Germiyanogulları Beyliği’nin Sonu ve Osmanlı Topraklarına Katılması

Seksen yaşına gelen II. Yakup’un³⁵, beyliği devredecek bir erkek çocuğu olmaması ve ülkeyi kız kardeşlerinin çocuklarına bırakmak istemeyişinden dolayı ülkesinin Osmanlı’ya katılmasına bizzat karar vermiştir. Bu kararını 1427 yılında Edirne’ye giderek Sultan I. Murad’a bildirmiştir. Edirne’den ülkesine döndükten sonra vefat eden II. Yakup’un vasiyeti gereği toprakları Osmanlı’nın topraklarına dahil edilmiştir.³⁶ Babası gibi II. Yakup da devrin şair ve ediplerini korumuş, onlara Farsça’dan Türkçe’ye eserler tercüme ettirmiştir. Böylelikle Germiyanogulları’nda yetişen Osmanlıların hizmetinde görülen Ahmed-i Dâî, Şeyhî, Şeyhoğlu Mustafa, Ahmedî gibi şairler Osmanlı’nın ilim ve kültür hayatına yön vermişlerdir.³⁷

Germiyanogulları Beyliği’nin Osmanlı topraklarına katılması Anadolu’nun birliği ve İslâmlaşması açısından büyük önem taşımaktadır. Hem kültür birliği hem de siyasi birliğin oluşmasıyla Anadolu, kültür ocağının bir ateşi olmuştur. Bu durum mimari eserlerde de kendini göstermektedir. Germiyanoglu özellikle Denizli, Kula, Afyon-Karahisar, Uşak ve Sandıklı yerleşim yerlerinde pek çok mimari eser

³³ M. Çetin Varlık, *Germiyanogulları Tarihi (1300-1429)*, s. 73-78.

³⁴ Bu olayı Taş vakfiye str. 4’te: ‘Hudâvedigârın devletin artursun geldi Karamanoğlunu sürdi bu yirleri hep girü aldı bana virdi...’ diyerek anlatmıştır.

³⁵ Bkz. Ek 2.

³⁶ “Germiyanogulları”, *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, Arkın Kitabevi, C. V, İstanbul, 1971, s. 1512.

³⁷ Ali Sevim, Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi Fatih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, TTK, Ankara, 1989, s. 292.

bırakmıştır.³⁸ Ayrıca Germiyoğulları hanedanı günümüze kadar gelmiştir. II. Abdülhamid'in sadrazamlarından Abdürrahman Nureddin Paşa ve VI. Mehmet Vahideddin'in bir damadı bu hanedandır.³⁹

³⁸ Daha geniş bilgi bkz. M. Çetin Varlık, *Germiyoğulları Tarihi (1300-1429)*, Ankara Üniversitesi Yay., 1974.

³⁹ Yılmaz Öztuna, "Germiyoğulları", *Büyük Tarih Ansiklopedisi*, Bateş Yay., 1992, s. 229; "Germiyoğulları", *Yeni Türk Ansiklopedisi*, Ötüken Yay., C. III, İstanbul, 1985, s. 1045.

1. BÖLÜM

GERMİYANOĞULLARI BEYLİĞİ DÖNEMİNDE EDEBİ KÜLTÜR VE HAYAT

1.1. GERMİYANOĞULLARI BEYLİĞİ DÖNEMİ EDEBİ KÜLTÜR VE HAYATA GENEL BİR BAKIŞ

Anadolu'daki beylikler siyasî ve askerî mücadeleler içinde olmalarına rağmen ilmî faaliyetlere de önem verip desteklemiştir. Yakınlarındaki ilim ve şair adamlarını koruyup kollamışlardır. XIV. yy'da Batı Anadolu Türkçenin şahsiyetini ve bağımsızlığını kazanmasını sağlamışlardır.¹

XIV. yy'ın tamamı ile XV. yy'ın ilk yarısı Anadolu Beylikleri egemen oldukları şehirleri birer ilim merkezi haline getirmeye çalışmışlardır. Konya, Kayseri, Bursa, İznik, Denizli, Kırşehir, Amasya, Ankara gibi şehirleri sıralayabiliriz.²

Germiyanoğulları Kütahya ve çevresinde hem beyliklerini oluşturmuşlar hem de devraldıkları tarihi sorumluluğu bilinçli bir şekilde yürütmüşlerdir. Aydın, Saruhan, Karasi, ve Menteşe Beyliklerini alarak Ege bölgesine sahip olmuşlar ve bunun sonucunda Selçukluların yarım kalan faaliyetlerini tamamlamışlardır. Germiyanoğulları tıpkı Selçuklular gibi unvan almışlar, kendi adlarına para bastırıp nevbet (davul) çaldırmışlardır. Toprak sistemini de tımar, vakıf ve mülk (malikane=özel mülk) üzere üç bölüme ayırmışlardır. Tımar, belirli bir hizmetin karşılığında devlet adamlarına ve komutanlara verilen topraktır. Bu topraklar işlenmek üzere çiftçiye bırakılırdı. Bu çiftçiler topraktan elde ettikleri mahsül karşılığında tımar sahibine öşür (vergi) öderlerdi. Toprak, çiftçiler arasında miras olarak babadan oğula geçebilmiştir. Germiyanoğulları bu toprakların bir kısmını

¹ M. Çetin Valık, *Germiyanoğulları Tarihi (1300-1429)*, s. 121.

² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK, 4. Baskı, Ankara, 1988, s. 52.

vakıfların giderlerini karşılamak için kullanmıştır. Vakıf toprakları da aynı tımar toprakları gibi çiftçiye verilmiş ve geliri ile de vakıfların ihtiyaçları karşılanmıştır.³

II. Yakup Bey'in yaptırdığı imarethanede konaklayanlara üç gün karşılıksız yemek verilmiştir. Bu yerde hem yiyeceğe hem de temizliğe çok önem verilmiştir. Eğer o günün sonunda arta kalan yemek olursa çöpe atılmamış imarethanenin etrafında oturan halka dağıtılmıştır. Üstelik imarethanede hastalananlar tedavi edilmiş, ilaçları karşılanmış ve ölenlerin de defin işlemleri yapılmıştır.⁴

Bu yapılan hizmetler başka milletlerde görülmeyen önemli sosyal hizmetlerdir. Döneme hâkim olan İslâm inancı sayesinde hayır yapmak ve toplumun rahatını sağlamak Türk devlet anlayışını ve kültürünü şekillendirmiştir. Bu, İslâm dininin temel ilkeleri ile Türk devlet anlayışının birleşmesinden doğan bir bilinçtir.⁵

Anadolu beyleri çevresindeki ilim adamlarını hâkimi oldukları topraklara çağırılmış ve onları büyük bir özenle ağırlamışlardır. Bunu yapmalarının iki sebebi vardır: Birincisi kendi ilim adamlarıyla tanışmalarını sağlayıp ilmî tartışmalarla genişleyip zenginleşmek; ikincisi bu yolla kendi egemenliğini tanıtop ebedileştirmektir. Çünkü siyasî ve idarî alandaki üstünlüklerini tam anlamıyla sağlayabilmek için kültür ve sanat alanlarında da üstünlük sağlamak gerektiğinin bilincinde olmuşlardır. Gösterdikleri yakın ilgi ve alaka birçok ilim adamının Anadolu'ya gelmesini sağlamıştır.⁶

Anadolu'da ilmî faaliyetlerde bulunan ilim adamları genellikle iki kaynaktan beslenmişlerdir: Maverâünnehir, Horosan ve Harezmi ilki diğeri ise; İran Mısır, Hicaz ve Suriye bölgesidir.⁷

Türkçe'den başka dil bilmeyen Anadolu beyleri yazılan eserlerin Türkçe olmasına özen göstererek hem kendileri hem de Anadolu halkının yararlanmasını gözetmişlerdir. İlmî eserlerle beraber mensur ve manzum eserler de kaleme alınmış

³ Salim Koca, *a.g.e.*, s. 81-82.

⁴ M. Çetin Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi (1300-1429)*, 109 vd, 149.

⁵ S.Koca, *a.g.e.*, s. 82.

⁶ İsmail Çiftçioğlu, "Türkiye Selçukluları ve Beylikler Döneminde İlmî Teşvik, İlim Adamlarını Himaye Etme Anlayışı", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. VI, S. 1, İzmir, 2006, s. 29-38.

⁷ Ahmet Yaşar Ocak, "Anadolu Selçukluları, Beylikler ve Osmanlı Dönemi Düşünce Tarihinin Bazı Meseleleri", *Uluslararası Birinci İslâm Araştırmaları Sempozyumu*, DEÜ Yay., İzmir, 1985, s. 304.

ve kahramanlık hikayeleri anlatılan macera hikayeleri beylerin ünlerinin yayılmasına imkan sağlamıştır.⁸ Yapılan bu çalışmalar Türk dilinin gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Şeyhoğlu Mustafa'nın Hurşid-nÂme'sinde:

Ve likin Rum ilinün kavmi yek-ser

İngup Türk dilini söyleşür

Dirüm ben söyleşem Âkil bulunca

Sözi her kavm ile dillü dilince

diyerek hem Anadolu'nun Türkleştiğini hem de Türk diliyle söylemenin doğru olacağını anlatmıştır.⁹

1.2. GERMİYANOĞULLARI BEYLİĞİ'NİN İLME VE İLİM ADAMLARINA BAKIŞI

Germiyanoğulları Beyliği döneminde edebi faaliyetler dönemi çok canlı bir hale getirmiştir. Burada yetişen şair ve yazarlar Türk dili ile verdikleri eserleriyle beylikler döneminin dil yadigarları olmuşlardır.¹⁰

Beyliğin kurucusu I. Yakup Bey yürüttüğü hızlı fetih politikası ve siyasî faaliyetleriyle ekonomik bakımdan dönemin en güçlü beyliği olmuştur. Bizans'tan dahi senelik vergi almıştır. Beyliğin ekonomisinin güçlü olması ilmî faaliyetlere destek verip ilim adamlarını Germiyan sarayında toplanmasına imkan sağlamıştır. Bu bakımdan ilmî ve kültürel seviyenin siyasî ve askerî güçle doğru orantıda olduğunu söylemek mümkündür. Germiyanoğulları beyleri de bu dönemde ilmî müesseseler kurarak telif ve tercüme faaliyetlerini teşvik ederek âlim, edip, şair ve sanatkarları kendi saraylarına çekmeye çalışmışlardır. Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen tasavvufî çevreler zaviyeler kurma ve yeni yerleşim yerleri oluşturmaya çalışmışlardır. Uşak'a bağlı Susuz köyüne yerleşen Hacım Sultan da zaviyeler açarak hizmet eden

⁸ Mehtap Özden, "Türkçe Kaynak Metinler ve Türkçe Eğitimi", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 1, Kış 2010, İstanbul, s. 173-174.

⁹ Suat Ungan, "Türkçe'nin Yazı Dili Oluşum Sürecinde Karşılaştığı Bazı Tutumlar", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 20, Nisan 2008, s. 305.

¹⁰ Ali Akar, "Anadolu Beylikleri Döneminde Türk Dili", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., C. VII, Ankara, 2002, s. 609.

Türkistan kökenli bir mutasavvuttur. Yine Horosanlı Abdülvâcid b. Mehmed Germiyan beylerinin ilim adamlarını himaye etmesinden dolayı Kütahya'ya gelip yerleşmiş ve Mevlevîliği bu yörede kuvvetlendirmiştir. Mecdî'deki kayıtlara göre Abdülvâcid sadece dinî ilimlerde değil akli ilimlerde ve edebiyatta söz sahibi olan aynı zamanda ünlü bir hattat ve şair olduğu da belirtilmiştir. Umur b. Savcı medresesinde uzun süre görev yapmıştır. Germiyan Beyliği'nin Osmanlı'ya intisabıyla ilmî faaliyetlerini Osmanlı hâkimiyetinde sürdürmüştür.¹¹

İlim adamlarını kendi topraklarına davet edip faydalanmak kadar kendi topraklarında yetişmiş ilim adamlarını ilim tahsili yapmak için Orta Asya'ya gönderilmesine de önem verilmiştir. Bu gelenekte önce Anadolu'da belirli bir ilmî alt yapıya sahip olmak daha sonra gerek hocalarının yönlendirilmesi gerekse kendi tercihleriyle İslâm dünyasının önemli kültür ve ilim merkezlerine gidilmiştir. Tercih yapılan yerler hakkında bilgiler ya önceden gidip gören ilim çevreleri hakkında bilgiler edinen kişilerden veya o yerlerden Anadolu'ya misafir gelen kişilerden öğrenilmiştir. Gidilen bu yeni muhitlerde dersler, sahasında tanınmış kişilerden dize eğitim yöntemiyle alınmıştır. Birkaç yıl süreyle tahsilini tamamlayanlar yetişmiş birer âlim olarak Anadolu'ya dönmüş ve hizmetlerine devam etmişlerdir. Anadolu'dan Orta Asya'ya yapılan bu ilmî seyahatler en çok Timurlular zamanında hız kazanmıştır. Bu dönemde (1370-1507) siyasî istikrar sağlanmış Semerkant, Buhara ve Meraga gibi şehirler birer cazibe merkezi olmaya başlamıştır. Molla İlâhî veya Abdullah Simâvî olarak bilinen Abdullah İlâhî, temel eğitimini Simav'da aldıktan sonra İstanbul'da olan Zeyrek Medresesi'nde tahsiline devam etmiştir. Hocası Alaeaddin Tûsî ile Horasan'a gitmiş ve tahsilini tamamlamıştır. Abdullah İlâhî bu esnada tasavvufa merak salmış ve Semerkant'a giderek bir müddette Hâce Ubeydullah-i Nakşibendi'nin hizmetinde bulunmuştur. Semerkant'tan sonra Buhara'ya geçmiş ve Anadolu'ya dönüşü sırasında Herat'ta Abdurrahman Câmî'nin çevresinde de bir müddet bulunarak Germiyan topraklarına dönmüştür. Memleketinde uzun süre ilmî ve tasavvufî hizmetlerde bulunan Abdullah İlâhî, Vardar Yenicesinde vefat etmiştir. Anadolu ve Rumeli'de Nakşibendiliğin

¹¹ İsmail Çiftçioğlu, "Orta Asya – Anadolu İlim ve Kültür Köprüsü (XI-XVI. yüzyıllar)", *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 44, Kış, 2008, s. 156-157.

yayılmasında öncülük etmiştir. Şairlik kimliğiyle beraber hekim kimliğiyle de tanınan Şeyhî, Germiyan topraklarında Ahmedî gibi âlimlerden ders aldıktan sonra tahsilini geliştirmek için İran'a gitmiştir. İran'da öğrendiği ilimlerle beraber tasavvuf, hikmet ve tıp ilmini de tahsil etmiştir. Tasavvuf erbablarıyla temasını sağlayan bu İran seyahati şaire, edebiyat ve tasavvufla ilgili derin bilgiler kazandırmış ve bir hekim kimliğiyle Anadolu'ya dönmesini sağlamıştır.¹²

1.3. GERMİYANOĞULLARI BEYLİĞİ DÖNEMİNDE DİNÎ HAYAT

XI. yy'dan itibaren önce Türkmen gruplar daha sonra Selçukluların yaptığı fetih politikalarıyla Anadolu toprakları İslâm'la tanışmıştır. Bizansların Anadolu'ya hâkim olma istekleriyle Türklerin İslâm'ı yaymak için gaza anlayışına dayanan mücadeleleri bir nevi Hristiyanlığı ve Müslümanlığı karşı karşıya getirmiştir. Türkler, siyasî ve iktisadî alanda Anadolu'ya peyderpey hâkim olmaya başladığını gören Hristiyanlar yerlerini terk ederek doğudan gelen göçmenlerin yeni iskan bölgelerine yerleşmesine imkan tanımışlardır. Anadolu topraklarına yayılan Türkmenler geçtikleri yerlerde tekke kurup irşad etmeye başlayan şeyhler ve kolonizatör dervişler Anadolu'yu bir ağ gibi örmeye başlamışlardır. Böylelikle bir yandan İslâm yaygınlaşırken bir yandan da siyasî egemenlikleri sağlam temellere atılmıştır.¹³

XII. yy'da Moğol akınlarıyla yıpranan Selçukluların yerini beylikler almışlardır. Selçuklular döneminde resmi dil olarak kabul edilen Farsça, beylikler döneminde yerini Türkçeye bırakmıştır. XIII. yy'ın ilk yarısında Farsça bilmeyen ve Türkçe konuşan halk tabakasına tasavvuf fikrini yayma düşüncesi güden dinî ve tasavvufî eserler meydana gelmiştir.¹⁴

Anadolu'da birçok tasavvufî akım ve zümreler oluşmuştur. Bunlar; Yesevilik, Sühvenderiyye, Kübreviyye, Mevlevîlik, Rifâiyye, Kazerûniyye vs. ve sosyal zümrelerdir. Sosyal zümreleri Aşık Paşa, 'Horasan Erenleri' başlığında dört gruba

¹² İsmail Çiftçioğlu, "Orta Asya – Anadolu İlim ve Kültür Köprüsü (XI-XVI. yüzyıllar)", *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 162-165.

¹³ Kadir Özköse, "Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında Tasavvufî Zümre ve Akımların Rolü", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. VII/1, Haziran 2003, Sivas, s. 254.

¹⁴ Kadir Özköse, *a.g.m.*, s.255.

ayırarak isimlendirmiştir: Gâziyân-ı Rûm, Abdalân-ı Rûm, Âhiyân-ı Rûm ve Bâciyân-ı Rûm'dur.¹⁵

Germiyanoğulları Beyliği, Mevlânâ'nın torunu Ulu Arif Çelebi tarafından 1312-1319 yılları arasında Yakup Çelebi'yi kendisine mürid yapmıştır.¹⁶ Fakat bu iş ilk başta pek hoş bir şekilde başlamamıştır. Eflaki'nin anlattığına göre ilk başta Yakup Bey, Arif Çelebi'nin sohbetine ilgisiz kalmış ve Arif Çelebi Yakup Bey'i kaba, cahil ve velilerin aleminden habersizlikle suçlayarak çadırı terk etmiştir. Şeyhin ardından ordudaki çıkan büyük karışıklıkla yaptığı hatanın farkına varan Yakup Bey, Arif Çelebi'nin ardına adamlarını göndererek özürlerini iletmış ve kendisini affetmesini istemiştir. Arif Çelebi affederek külahını çıkarıp Yakup Bey'e göndermiş ve şu sözlerle onun için dua etmiştir: 'Külah onun başında oldukça, onun başına hiçbir büyük düşmandan zarar gelmez. Onun sonu hayırlı olacaktır.' Ulu Arif Çelebi kendi külahını beye göndererek himmet göstermiş ve manevi himayesine almıştır.¹⁷ Böylelikle Germiyan topraklarında Mevlevîlik tohumları serpilmeye başlamıştır. XII. yy Anadolu'da yaygınlaşan bu tasavvufî düşünce iki farklı koldan gelişmiştir. İlki, genelde Arap dünyasından gelen Irakîler adıyla meşhur zühd ve takvaya, marifet ve vahdet-i vücud hakikatlerine önem veren arif sufilerin bir koludur. Kadirilik ve Rufâîlik tarikatlerinin önde gelen temsilcileri ile tasavvufî düşüncenin teorisyenleri olan Muhyiddin İbnu'l-arabî ve Sadreddin-i Konevî bu kolun önemli temsilcileri olmuşlardır. Diğer kol ise Maverannehir ve Harezm bölgelerinden gelen Horasaniler adıyla anılan ve cezbeğe önem veren bir düşünce olmuştur. Bu kolun önemli temsilcilerinden birkaçı; Necmuiddin-i Kübrâ, Fahreddin-i Irakî vs. Bu iki kolun birleşmesini XIII. yy'ın ikinci yarısında Mevlânâ Celâleddîn Rûmî gerçekleştirmiştir. Tarikat Bağdat'tan Rumeli'ye kadar mevlevîhaneleriyle tesir gücünü genişletmiş, Anadolu'da Halvetiyye, Nakşibendiyye ve Bayramiyye gibi tarikatlara nispeten önceliğe hâkim olan bir tarikat olmuştur.

¹⁵ Kadir Özköse, *a.g.m.*, s. 256-273.

¹⁶ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, s. 43; Hasan Özönder, "Kütahya Mevlevîhânesi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 2, Mayıs, 1996, s. 70. (Çevrimiçi), <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s2/10.pdf>, 20.10.2013.

¹⁷ M. Yaşar Ertaş, "Ahmed Eflaki'ye Göre Denizli'de İlk Mevlevîler", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. VIII, S. 1, 2006, 89-90, (Çevrimiçi), <http://www.aku.edu.tr/aku/dosyayonetimi/sosyalbilens/dergi/VIII1/yertas.pdf>, 11.03.2013.

Mevlevîlik tarikatı, belirli kurallar üzerine değil yaşanan, tecrübe edilen bir bilim olarak algılamakta ve bu anlayışla aşk, cezbe, sema ve sefa gibi merhaleler üzerine kurmuştur. Müslüman olan veya olmayan, zengin, fakir, kadın veya erkek ayrımı yapmadan toplumun her kesimiyle iletişim kurması tarikatın benimsenmesine ve yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Bu tevazu dolu anlayış pek çok hükümdar ve devlet adamını etkilemiştir. Hatta Moğol idarecilerde bu manevi nüfuzdan etkilenerek hürmet göstermişlerdir. Bektaşilik, Melamilik ve Halvetilik halk arasında yaygınlaşırken Mevlevîlik ilmî ve idarî çevrelerde gelişmiştir.¹⁸

Türklerde kadının yeri ve önemi İslâmiyet'ten önce de sonra da son derece önem arz etmiştir. Anadolu'ya gelindikten sonra kadının gerek dinî yaşamda gerekse iş yaşamındaki işlevi çok büyüktür. Dinî yaşamda hanımlar şeyhlik faaliyeti göstermiştir. Birtakım hanım şeyhler Kütahya'da Od Yakan tekkesini Osmanlı devletinin kuruluşuna müteakip zamanlarda yönetmişlerdir. Tekkeyi yöneten hanım şeyler şöyledir: Hacı Bacı, Hundi Bacı ve Süme Bacı'dır.¹⁹ Tekkeleri yöneten kadın şeylerin Hacı Bektaşî Veli ile yakından münasebetleri vardır. Çünkü Bektaşî geleneğine göre kadın tarikat mensuplarına 'bacı' denirdi. Kadınlar kendi aralarında birbirlerine bacı diye hitap ederken şeyhin hanımını da 'anabacı' olarak isimlendirmişlerdir.²⁰ Bacıyan-ı Rum olarak bilinen Anadolu'daki Türkmen kadınlar hem dinî hayatta hem de iş hayatında yetenekleri ölçüsünde hizmet veren bir birliktir. Fütüvvet teşkilatının başkanı ve Ahi Evran'ın eşi olan Fatma Bacı Bacıyan-ı Rum'un önderi ve mürşidesidir. Bir tarikat disiplini ve yöntemi içerisinde işlerini yürüten bacılar, dinî ve kültürel faaliyetlerini bir ağ gibi örmüşlerdir.²¹ Bacıyan-ı Rum'ların başlıca yaptıkları sanat dalları şunlardır: Çadircılık, keçecilik, boyacılık, halı ve kilimcilik, oya ve dantelcilik, dokuma ve örgücülük, nakışçılık, çeşitli kumaşların imal edilmesi ve bunlardan giysi yapımı. Moğol baskılarından dolayı Ahi teşkilatından ayrı düşünilemeyen Bacıyan-ı Rum'lar da buldukları bölgeleri

¹⁸ Kadir Özköse, *a.g.m.*, s.261-262.

¹⁹ Ethem Cebecioğlu, "Bacıyan-ı Rûm", *Türk Aile Ansiklopedisi*, C. II, Ankara, 1991, s. 650.

²⁰ Mustafa Kara, "Tasavvuf Kültüründe Aile ve Kadın", *Türk Aile Ansiklopedisi*, C. I, Ankara, 1991, s. 354.

²¹ Mikail Bayram, *Bacıyan-ı Rum (Selçuklular Zamanında Genç Kızlar Teşkilatı)*, Gümüş Matbaa, Konya, 1987, s. 17-45; Yasemin Tümer – Erdem Halime Yiğit, *Bacıyan-ı Rûm'dan Günümüze Türk Kadının İktisadî Hayattaki Yeri*, İstanbul Ticaret Odası Yay, İstanbul, 2010, s. 29-30.

savunmada fiilen ve teşkilat olarak savaşımlardır. Fakat Moğolların tahribatları sonucunda Ahiler gibi Anadolu'nun uç mntıklarına doğru göçmüşler ve faaliyetlerini bu yerlerde sürdürmüşlerdir. Özellikle Germiyanogulları Beyliği'nde halı, kumaş, tülbent ve bez üretmişlerdir.²²

Şehir ve kasabalarda, ulaşım yolları üzerinde zaviyeler inşa eden misafirleri ağırlayan buldukları yerlerde esnaf örgütünün temsili olan 'Ahi'ler, Germiyanogullarını sosyal, kültürel ve ekonomik anlamdaki gelişimine çok büyük katkı sağlamışlardır. İbn Batuta'dan Denizli yöresindeki ahiler hakkında bilgiler şöyledir: İbn Batuta ve arkadaşları Denizli şehrine geldiklerinde Ahi Sinan adlı ahi grubunun adamları dükkanlarından çıkarak kafilenin önünü kesmişler ve misafir etmek için kendi zaviyelerine götürmeye çalışmışlar. Diğer taraftan Ahi Tuman (Duman) adlı ahi önderine mensup ahiler kendi zaviyelerinde konaklamaları için zorlamaya başlamışlar. Bu iki ahi zümresi daha da ileri giderek kendi aralarında kavga etmeye başlamışlar. Kulaktan dolma bilgilerle Germiyanlı Türklerin saldırgan olduğu önyargısıyla İbn Batuta hayli tedirgin olmuştur. Daha sonra durum anlaşılmış ve kur'a yoluyla Ahi Sinan'ın zaviyesinde konaklamışlardır. Ahi Sinan kafileyi yolda karşılamış türlü yemeklerle ağırlamıştır. Yemekten sonra kafileyi hamama götürmüş bizzat kendisi İbn Batuta'nın hizmetinde bulunmuştur. Hamamdan sonra tatlılar meyveler ikram edilmiş, hafızlardan ayetler dinlenmiş ve ahi gençleri semâ ederek misafirleri layığıyla ağırlamışlardır. İbn Batuta daha sonra kendilerini bekleyen Ahi Tuman'ın zaviyesine geçmiştir. Burada da çok iyi karşılanmış yemekler ikram edilmiş, hamama götürülmüş, Kur'an tilaveti ve semâ ile vakit geçirilmiştir. Bu bilgilerden anlaşılacağı üzere bu dönemde ahiler eliyle zaviyeler inşa edilmiş, ahi önderleri idaresindeki zaviye çalışanları her misafire hizmeti birbirleriyle rekabet halinde bir yükümlülük olarak kabul etmişlerdir. Aslında bu anlayış o dönemdeki bütün Anadolu beyliklerindeki ahi zaviyeleri ve diğer tekke, zaviyelerde aynı hizmet aynı anlayıştan ileri gelmektedir.²³

²² Ethem Cebecioğlu, "Bacıyân-ı Rûm", *Türk Aile Ansiklopedisi*, Ankara 1991, C. II, s. 652.

²³ Cevdet Yakupoğlu, "Germiyanogulları Muhitinde Ahiler ve Zaviyeleri", *Turkish Studies*, C. IV/III, Bahar, 2009, s. 2269-2271, (Çevrimiçi), http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1902884710_yakubo%c4%9flucevdet1352.pdf, 20.04.2013.

1.4. GERMIYANOĞULLARI BEYLİĞİ DÖNEMİNDE KURULAN İLİM VE KÜLTÜR KURUMLARI

1.4.1. Camiler

Cami kelimesinin sözlük anlamı ‘toplayan, bir araya getiren’ demektir.²⁴ Namazların kılındığı, hutbenin okunması için minberinin bulunduğu mabetlere cami denir. Mescit ile karıştırılmamalıdır. Mescit ‘secde edilen yer’ demektir. Minberi olmayan ve Cuma namazları kılınmayan küçük mabetlere denir.²⁵ Camiler dinî eserlerin yanı sıra ilmî eserlerinde saklandığı dönemde kütüphane vazifesi gördüğü yerlerdir. İlmî eserler olarak mantık, musiki, tıp, felsefe, hendese gibi kitaplar camilerde kullanılmıştır Bu durum camilerin ilim, kültür ve sosyal hayatta ne kadar işlevsel olduğunu göstermiştir. Cami derslerini takip eden öğrencilerin ve namaz vakitlerinden arta kalan zamanlarda cemaatin kütüphane işlevi gören camilerde bilgilenmesi camilerin ne kadar yararlı olduğunu göstermiştir. Ayrıca sıbyan mektebi olmayan şehir, kasaba ve köylerde camiler çocukların eğitimi için bir mektep vazifesi de görmüştür. Medreselerin yaygınlaşmasından sonra camiler önemlerini kaybetmemişler, birer mektep vazifesiyle, Kur’an talimi ve hıfzı, hat meşki gibi dersler verilmeye devam etmiştir.²⁶

Germiyanlıların merkezi Kütahya ve çevresinde inşa ettiği camiler yapıları bakımından mihrab üstü üç kubbeli, son cemaat mahalli olan tek kubbeli yapılardır. Bu özellikleri bakımından Germiyanoğulları camileri klasik Türk-İslâm cami mimarisini yansıtmaktadır.²⁷

²⁴ Seyit Kemal Karaalioğlu, *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü*, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1969, s. 116.

²⁵ “Cami”, *TDVİA*, C. VII, İstanbul, 1993, s. 46.

²⁶ M. Şefik Çatakoğlu, *Anadolu Selçuklu Dönemi İlmî Faaliyetleri ve Bu Faaliyetlerin Osmanlı Kuruluş Dönemi İlmî Faaliyetlerine Tesiri*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2002, s. 1-7.

²⁷ Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı II Anadolu Selçuklulardan Beylikler Devrinin Sonuna Kadar*, MEB, 1. Baskı, İstanbul, 1973, s. 218-219.

Germiyanoğulları zamanında inşa edilen başlıca camiler şunlardır: Gediz Ulu Cami, Şuhut Ulu Cami, Sandıklı-Alamescit (Alacamescit) Köyü Cami, Tavşanlı-Beyköy Dede Balı Cami, Tavşanlı Ulu Cami, Emet Ulu Cami, Kula Sugur Bey Cami, Denizli Alemşah (Kurşunlu) Cami, Kütahya Yukarı Kale Cami, Sandıklı Ulu Cami, Uşak Ulu Cami, Simav Babuk Bey (Ulu) Cami, Kütahya Kurşunlu Cami ve Kütahya İshak Fakîh Cami²⁸

Selçuklular zamanında yapılmış Germiyanoğulları zamanında tamir gördüğü Denizli Ulu Cami ve Kütahya Balıklı Cami²⁹ ile beyliğin topraklarında geçici Osmanlı hâkimiyeti sırasında inşa edilen Kütahya Timurtaş Paşa Cami ve Kütahya Ulu Cami³⁰ de bulunmaktadır.

1.4.2. Mescitler

Germiyanoğulları döneminde yapılan cami ve mescit sayısı, hâkim oldukları bütün topraklarda cami ve mescit inşa etmiştir. Bu yüzden o dönemin ilim ve kültürünün artmasında cami ve mescitlerin rolü çok büyüktür.

Germiyanoğulları zamanında inşa edilen mescitler şunlardır: Ayfon Arasta Mesciti, Kütahya Analcı (Pekmezpazarı-Hacı Ahmed) Mesciti, Kütahya Çatalçeşme (Servi-Süleyman Bey) Mesciti³¹ ve II. Yakup Çelebi'nin İmaret Mesciti³²

1.4.3. Türbeler

Türbe Arapça bir kelime olup genellikle ünlü bir kimse için yapılmış mezar veya mezar üzerine çatılmış yapı anlamına gelmektedir.³³

²⁸ A. Osman Uysal, *Germiyanoğulları Beyliği'nin Mimari Eserleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara, 2006, s. 85-198.

²⁹ Ara Altun, 'Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi', *Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan: Kütahya*, İstanbul, 1981-1982, s. 217.

³⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Bizans ve Selçukilerde Germiyan ve Osmanoğulları Zamanında Kütahya Şehri*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1932, s. 144.

³¹ A. Osman Uysal, "Germiyanoğulları Beyliği'nde Mimari", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., C. VIII, Ankara, 2002, s. 128.

³² A. Osman Uysal, *Germiyanoğulları Beyliği'nin Mimari Eserleri*, s. 59.

Germiyanoğulları zamanında inşa türbeler şunlardır: Sandıklı Mentеш Köyü Türbesi, Sandıklı Muradım (Muradım) Türbesi, Kula Süleyman Şah Türbesi, Kütahya Paşam Sultan Türbesi, Tavşanlı Şeyh Dede Balı (Mülayim Dede) Kümbeti, Kütahya II. Yakup Çelebi Türbesi³⁴ ve Kütahya İshak Fakîh Türbesi³⁵

1.4.4. Medreseler

İlim ve kültür hayatında medreselerin rolü çok büyüktür. Medreselerde öğrenilen ilim dönemin kültürünü etkilemektedir. İslâm dünyasında medreseler Selçuklular zamanında gelişmiş hemen arkasından beylikler döneminde de önem verilerek devam ettirilmiştir. Sadece nakli ilimlerin değil tıp, astronomi vs gibi akli ilimlerde medreselerde öğretilmiştir. Örneğin; Germiyanoğulları döneminde kurulan Vacidiye Medresesi rasathane olarak kullanılıp astronomi ile ilgili çalışmalar yapılmıştır.³⁶

Germiyanoğulları topraklarında inşa edilen medreseler Osmanlı Devleti'ne katıldığında da faaliyetlerine devam etmişler ve Osmanlı ilim ve kültür hayatının alt yapısını oluşturmuşlardır.

Germiyanoğulları zamanında inşa edilen medreseler şunlardır: Vacidiye Medresesi, Kütahya Balabaniye (Nallı-Balaban Paşa) Medresesi, Germiyanoğlu Yakup Bey Medresesi, İshak Fakîh Medresesi³⁷.

1.4.5. Külliyeler

Bir nevi şehrin nüvesini oluşturan külliyeler, Türk-İslâm şehirciliğinde önemli bir yeri vardır. Külliyeler; imaret, cami, medrese, han, hamam gibi mimari eserleri içerisinde barındıran yapılardır.

³³ Ferit Devellioğlu, "Türbe", *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yay., 22. Baskı, Ankara, 2005, s. 1115.

³⁴ A. Osman Uysal, *Germiyanoğulları Beyliği'nin Mimari Eserleri*, s. 133-260.

³⁵ Hamza Güner, *Kütahya Camileri*, Kütahya, 1964, s.25.

³⁶ İsmail Çiftçioğlu, "Germiyanoğulları Dönemi Kütahya Medreseleri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 15, Ağustos, 2006, s. 172; Zeki Salih Zengin, "Medreseden Üniversiteye", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (Temmuz-Aralık 2008), C. VIII, S. 2, s. 212-213.

³⁷ İsmail Çiftçioğlu, *a.g.m.*, s. 165-169.

Germiyanoğulları zamanında inşa edilen külliyele şunlardır: Kütahya II. Yakup Çelebi Külliyesi, Yeniceköy Menzil Külliyesi, Kütahya İshak Fakîh Külliyesi ve Simav Babuk Bey Külliyesi³⁸

1.4.6. Hamamlar

İslâm dinin en önem verdiği temizlik kavramı kültürde kendisini hamamlar olarak göstermektedir. Germiyanoğulları mimarisinin önemli bir kısmını da hamamlar oluşturmaktadır.

Germiyanoğulları zamanında inşa edilen hamamlar şunlardır: Kütahya Saray Hamamı³⁹, Kütahya Kemer Hamamı⁴⁰ ve Kütahya Küçük Hamam⁴¹

1.4.7. Hanlar

Yolcuların konaklamaları için yapılmış yatma, yeme gibi ihtiyaçlarının karşılandığı yapılardır. Tarihte hanların bulunduğu bölgeler önemli ticaret merkezlerini oluşturmuştur.

Germiyanoğulları zamanında inşa edilen hanlar şunlardır: Çakırsaz Hanı⁴², Eğret Hanı, Yeniceköy Hanı ve İnay Hanı⁴³

1.4.8. Kaleler

Stratejik bir yeri korumak amacıyla yapılmış askeri yapılara kale denir. Kal' kökünden türeyen kalaa 'tırmanılması zor, çıkılamayan, bir dağdan kopan büyük kaya parçası veya dağ gibi büyük bulut' anlamına gelir. Dağ başlarına inşa edilen muhkem yapılara kale denilmesinin sebebi bu yüzdendir. Günümüzde her türlü yapıya kale denilmekte ve bu birtakım anlam karışıklığına neden olmaktadır. Kale

³⁸ A. Osman Uysal, *Germiyanoğlu Beyliğinin Mimari Eserleri*, s. 125-172.

³⁹ Ara Altun, *a.g.e.*, s. 371; A. Osman Uysal, *a.g.e.*, s. 261-264.

⁴⁰ Ara Altun, *a.g.e.*, s. 384; A. Osman Uysal, *a.g.e.* s. 265-269.

⁴¹ A. Osman Uysal, *a.g.e.*, s. 273-274.

⁴² Ali Baş, *Beylikler Dönemi Hanları*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya, 1989, s. 73-75.

⁴³ Ali Baş, *a.g.e.*, s. 70-80.

benzeri olan hisar ve sur terimlerini ayırt etmek gerekir. Hisar; bir mesken amacıyla yapılan tek bir kitle halinde olan yapılardır. Batı dillerinden dilimize geçen şato kelimesinin karşılığıdır. Sur; bir şehir veya kasabayı korumak için yerin etrafını çeviren kuleli tahkimat duvarlarına denir.⁴⁴

Germiyanoğulları zamanında inşa edilen kaleler şunlardır: Kütahya Kalesi ve Sandıklı Kalesi⁴⁵

Kütahya Kalesi ile ilgili şöyle bir rivayet vardır: Kalenin yapımı zamanında minareden daha uzun boylu güçlü kuvvetli adamlar yaşamaktadır. Susadıklarında 3 kilometre uzaklıktaki Felent Çayın'ndan eğilip su içerlermiş. Bir gün bu adamlardan yan yana dizilmeleri istenmiş. Bir başı Yoncalı Kaplıcası'na bir başı da Nemrut Kaya'sına uzanmış. Başkan'ın emriyle oda büyüklüğünde kayalar kesilmiş, yontulmuş, elden ele taşınarak görkemli bir kale inşa edilmiş. Boyları gibi ömürleri de uzun olan bu adamlardan üç yüz yaşında bıyıkları yeni terlemiş Başkan'ın oğlu ölmüş. O güne kadar ölümlerle karşılaşmamış olan Başkan bu acı karşısında dayanamamış ve şöyle yakınmış:

‘Üç yüz yaşında bir oğlum öldü hâmitraş (sakalı çıkmamış)

Bu dünyada ölüm olduğunu bilseydim

Koymazdım taş üstünde taş’⁴⁶

2.4.9. Taş Vakfiye

Germiyanoğlu II. Yakup Bey tarafından dikilen⁴⁷ ve günümüze kadar gelen Taş Vakfiye, o dönemin iktisadi ve sosyal devrini yansıtır. Türk dili tarihi bakımından da önemli olan vakfiyenin sadece otuz satırı okunabilmektedir.

II. Yakup'un diktirdiği bu Taş Vakfiye, Türk tarihinde eski Uygur ve Göktürk kitabelerinden sonra taşa yazılmış Türkçe vesikalar bakımından, Timur'un Ulutav'daki Uygurca kitabesinden sonra ve Bursa'daki Umur Bey kitabesiyle

⁴⁴ “Kale”, *TDVİA*, C. XXIV, İstanbul, 2001, s. 234.

⁴⁵ A. Osman Uysal, *Germiyanoğlu Beyliğinin Mimari Eserleri*, s. 292-296.

⁴⁶ Cengiz Çetintaş, *Adım Adım Kütahya*, Ekspres Matbaa, 2. Baskı, Kütahya, 1992, s. 14.

⁴⁷ İsmail Çiftçiöğlü, *Germiyanoğulları Dönemi Kütahya Medreseleri*, s. 168.

beraber ilk sırayı paylaşmaktadır. Vakfiyenin birçok satırında ‘Çelebi Mehmed kabul tutup nişan verdi.’ diye yazılması imarete vakıf geliri olarak tahsis edilmiş yerlerin fiilen Çelebi Mehmed’e ait olduğunu ve Germiyanlıların Çelebi Mehmed’in himayesinde olduğunu gösterir.

Taş Vakfiye’de⁴⁸ II. Yakup Bey’in mescit, medrese ve bir imaret yaptırdığı yazılıdır. II. Yakup bu vakfiyeyi taşa yazdırıp medresenin önüne dikmiştir. Bugün külliyyeden geriye sadece mescit kalmıştır.⁴⁹

⁴⁸ Bkz. Ek 3.

⁴⁹ M. Çetin Varlık, “*Germiyanoğulları Tarihi*”, s. 85-86.

2. BÖLÜM

GERMİYANOĞULLARI BEYLİĞİ DÖNEMİNDEKİ ŞAİRLER VE İLİM ADAMLARI

2.1. GERMİYANOĞULLARI BEYLİĞİ DÖNEMİNDEKİ ŞAİRLER

2.1.1. Şeyhoğlu Mustafa (1340-1409(?))

2.1.1.1. Hayatı

XIV. yy Germiyan sahasında yetişen şairlerin başında gelir. Germiyanoğulları sarayına intisab eden yüksek mevkili bir aileye mensuptur.¹ Böyle olduğunu şairin bizzat kendisi Hurşid-nâme adlı eserinde şöyle belirtmiştir:

“İki başdan benüm aslum uludur

Kamusı devlet ıssı bahtludur

Kamu ilm ıssı Fahir begler idi.

Ki dini canı bigi yigler idi.”

Kenzü'l-kübera ve Mehekkü'l-ulema'yı 1401 yılında yazdığına altmış iki yaşında olduğunu belirten şairin doğum tarihi 1340 yılı olarak hesaplanmıştır. Ayrıca Hurşid-nâme adlı eserindeki;

“Çü şimdi elliyle yaklaştı yaşum

Neçün yüz dökmeye bir yumsa yaşu”

Dizelerinden doğum tarihini bize bildirmiştir. Eseri 1387 (h. 789) yılında bitiren şair elli yaşında ise doğum tarihi yaklaşık olarak 1341 (h. 742) yılı olacaktır.²

Ölüm tarihi ise kesin belli değildir. Abdülvâsî Çelebi'nin Halil-nâme'si 1414 yılında kaleme alınmış ve eserin içeriğinde Şeyhoğlu Mustafa'dan bahsetmesi bu yılın

¹ Ömer Faruk Akün, “Şeyh-oğlu”, *İA*, MEB, C. XI, 1997, s. 481.

² Hüseyin Ayan, H., *Hurşid-nâme (Hurşid ü Ferahşad) İnceleme, Metin, Sözlük, Konu Dizini*, Atatürk Üniversitesi Yay., Erzurum, 1979, s. 5.

yakın bir zamanda öldüğü varsayılmış³ fakat XV. asır şairlerinden Hatip-oğlu'nun Bahr al-hakayık (1409) ile telif ettiği Letaif-nâme'sinde (1414) kendilerine yetişip görmediği şairler arasında Şeyhoğlu'nu sayması, Şeyhoğlu'nun bu 1409 yılından önce öldüğü ihtimalini kuvvetlendirmiştir.⁴

Şeyhoğlu lakabıyla birlikte Sadrettin adını da kullanmıştır.⁵ Şair, Şeyhoğlu mahlasıyla aynı anlama gelen İbni Şeyhi mahlasını da kullanmıştır. Aynı zamanda Kahire Devlet (Eski Hidiviye) Kütüphanesindeki Marzuban-nâme adlı eserinin nüshasında Sadrüddin ismini de kullanmıştır.⁶ Sehi Bey tezkiresinde Şeyhoğlu Mustafa'yı, Şeyhî'nin (1493) yeğeni Cemâlî ile karıştırmıştır. Türk (Bursalı Tahir, İbrahim Necmi Dilmen vb.) ve Avrupalı müellifler (Hammer, Gibb) bu hatayı yüzyıllarca tekrarlamış daha sonra Fuad Köprülü'nün çalışmalarının yanı sıra Türk Edebiyatı Numuneleri (1926) adlı eserde doğrusu ifade edilmiştir. Şair esas ismi yerine sadece Şeyhoğlu mahlasını kullanması Şeyh-zâde lakaplı Cemâlî ile karıştırılmasına sebep olmuştur.⁷ Cemâlî Şeyhî'nin kız kardeşinin oğlu olup Hüsrev ü Şîrîn adlı eserine 109 beyitlik bir zeyl (ek) yazmıştır. Cemâlî'nin büyükbabası hem Germiyanlı hem de Şeyh Ahmet oluşu bu yanlışlığa sebebiyet vermiştir. Fakat iki şair arasında yüz yıla yakın bir zaman dilimi vardır.⁸ Faruk Kadri Timurtaş'ın şairin Kenzü'l-kübera ve Mehekkü'l-ulemâ adlı eseri üzerinde yaptığı çalışmalar da bu konuya netlik kazandırmıştır.⁹

Şair Germiyanolu Mehmed Bey ve Süleyman Şah devirlerine şahit olmuş Süleyman Şah'ın ölümünden sonra (1387) Yıldırım Beyazıd'a insitab etmiştir.¹⁰ Yıldırım Beyazıd'a insitabıyla Şeyhoğlu Mustafa kısa zamanda Osmanlı saray çevresine aşına olmuştur. Fakat Yıldırım Beyazıd'ın Timur'a yenilmesiyle (1402)

³ Kemal Yavuz, Mustafa Canpolat, İsmet Şanlı, *VII-XV yy Türk Edebiyatı*, Anadolu Üniversitesi Yay., haz. Kemal Yavuz-İsmet Şanlı, Eskişehir, 2013, s. 42.

⁴ Ömer Faruk Akün, "Şeyh-oğlu", *İA*, C. XI, s. 482.

⁵ "Şeyoğlu Mustafa", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*, Dergah Yay., C. VIII, İstanbul, 1998, s. 150.

⁶ Kemal Yavuz, Mustafa Canpolat, İsmet Şanlı, *a.g.e.*, s. 186.

⁷ Ömer Faruk Akün, *a.g.m.*, s. 482.

⁸ Cevdet Kudret, *Örneklî Türk Edebiyatı Tarihi (Başlangıçtan 15. Yy Ortalarına Kadar)*, 1. Baskı, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1995, s. 266.

⁹ Faruk Kadri Timurtaş, "Fatih Devri Şairlerinden Cemâlî ve Eserleri", *TDED*, C. IV, S. III, İstanbul, 1951, s. 189-213.

¹⁰ Şey-oğlu, *İ.A.*, C. XI, s.481.

başlayan Çelebi Mehmed'in tekrar egemenliği sağlamasıyla son bulan o zaman diliminde nasıl yaşadığı, ne yaptığı bilinmemekte Emir Süleyman'ın çevresinde bulunduğu varsayılmaktadır.¹¹ Ailesinin imkanlarıyla iyi bir medrese eğitimi almış, Arapça ve Farsça öğrenmiştir. Yetişme çağlarında Hoca Mesud'dan ders almıştır.¹² Devlet erkanından Paşa Ağa b. Hoca Paşa'nın himayesiyle yükselmiştir. Süleyman Şah devrinde Germiyan sarayında nişancılık (fermanlara tuğra çeken görevli) ve defterdarlık gibi önemli mevkilerde görev yapmıştır. Süleyman Şah'ın vefatına kadar onun hizmetinde bulunmuştur. Süleyman Şah devrinde edebiyata ve sanat çok değer vermiş Şeyhoğlu Mustafa'da Şah'a olan bağlılığından Hurşid ü Ferahşad (Hurşid-nâme) adlı mesnevisini yazmaya karar vermiştir.¹³ Süleyman Şah'a olan bu bağlılığını Hurşid-nâme adlı eserindeki şu beyitlerinden anlıyoruz:

'Ulu Şah idi lakin hiç derviş
 Selam öğretmez idi görse derpiş
 Tevazu lutf-u hulk kılurdu
 Ki kullar kullığını yanılurdu
 Kamunun hacetin sağışlar idi
 Hemişe yir içer bağışlar idi
 Sözün nakşın bilürdi her ne dinse
 Erün bahşın korıdı her neylense
 Hususa çünkü buldı ben zaifi
 Ki olmuşdum gice gündüz harifi
 Özimi nice duta bilmez idi
 Sözüümün birin iki kılmaz idi
 Hem iç idüm kamu hem taş idüm ben

¹¹ Atilla Özkırımlı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. II, İnkılap Yay., İstanbul, 2004, s. 1180.

¹² Şeyhoğlu Mustafa, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*, Dergah Yay., C. VIII, İstanbul, 1998, s. 150.

¹³ "Şeyhoğlu", *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, Elvan Yay., 1. Baskı, C. VIII, Ankara, 2006, s. 3352.

Nişan u defter¹⁴ u mal u hazine

Çogına bakmaz idi vü azına

Kamusın ben kula bildirmiş idi

Etegüm bunlara ildürmiş idi

Sözüme şol kadar terğib iderdi

Ki Sahban¹⁵ söylese tayib iderdi'

Şeyhoğlu Mustafa, Süleyman Şah'ı tasvir edip kendisinin ona yakınlığını net bir şekilde ifade etmiştir.¹⁶ Bu yakınlığı sadece eserlerinde değil sosyal yaşamında da göstermiştir. Şeyhoğlu Mustafa, Süleyman Şah'ın kızının şehzâde Yıldırım Bayezid ile evlenmesi sonucunda birtakım Germiyan toprağının Osmanlılara çeyiz verilmesi üzerine, bu toprakları idare edecek olan şehzâde Bayezid'a katılmayarak Süleyman Şah'ın ölümüne kadar ona musahiplik yapmıştır. Şairin vefalılığını göstermesi açısından bu önemlidir. Süleyman Şah'ın ölümünden sonra şair Hurşid-nâme adlı eserini Yıldırım Bayezid'a takdim etmiş ve eserini kim için yazdığını kitabın başında belirtmekten de çekinmemiştir. Ayrıca şair, Yıldırım Bayezid içinde Işk-nâme adlı bir eser yazacağından bahsetmiş fakat günümüzde böyle bir eseri elde bulunmamaktadır.¹⁷

2.1.1.2. Eserleri

2.1.2.2.1. Hurşid-nâme

Şeyhoğlu Mustafa'nın mesnevi nazım tarzında yazılmış en tanınmış eseridir. Mesnevi nazım şekli her beyti kendi arasında kafiyeli aruz bahirlerinin kısa şekillerinden biri ile yazılan bir nazım şeklidir. Mehmet Çavuşoğlu bu asırdaki mesnevileri üç grupta incelemektedir:

¹⁴ Mustafa İsen, *Sehî Bey Tezkiresi "Heşt Behişt"*, Akçağ Yay., 1. Baskı, Ankara, 1998, s. 116.

¹⁵ Sahban (Sahban b. züfer El-Va'ili). Cahiliyet devrinde yetişip İslâmiyet'i idrak eden maruf bir hatip, Arap edebiyatının eşsiz fesahat ve belagat üstadı. (bkz. Hüseyin Ayan, *Hurşid-name*, s. 9)

¹⁶ M. Çetin Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, s. 122-123; Hüseyin Ayan, *Hurşid-name (Hurşid ü Feraşad) İnceleme, Metin, Sözlük, Konu Dizini*, s. 9.

¹⁷ Ömer Faruk Akün, "Şeyh-oğlu", *İA*, C. XI, s. 482.

1. Manzum Dinî Destanlar: Meclislerde okunmak üzere kaleme alınan halk tipi mesnevilerdir. Amaç dinî terbiye, ahlâk, fazilet gibi konularda nasihat verirken dinleyenin hoşça vakit geçirmesini sağlamaktır. Genellikle Arap menşeli olan bu eserler; Kesikbaş Destanı, Hz. Ali'nin cenkleri, Veysel Karanî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı, Yûsuf-ı Meddah'ın Varka ve Gülşâh'ı bu türden eserlerdir.

2. Tekke Edebiyatı Mahsulleri: En meşhur eserleri; Gülşehrî'nin Mantıku't-tayr ve Âşık Paşa'nın Garib-nâme'sidir.

3. Klasik Türk Edebiyatı diye adlandırılan edebi ekolün ilk örnekleri olan, belirli bir kültür seviyesine hitap eden, yüksek zümreyi hedef alan eserler: Şairlerin kendilerini ispat etmek amacıyla hikayelerinin etkisini arttırmak için olayları adeta tasvir ettikleri mesnevi metinleridir. Bu grup mesnevilere örnek; Kemaloğlu'nun Ferah-nâme'si, Mehmed'in Işk-nâme'si, Ahmedî'nin İskender-nâme'si, Şeyoğlu'nun Hurşid u Ferahşad'ı vs...¹⁸

Sehi Bey, Latifi ve Ali tezkirelerinde eserin adı eserdeki kahramanlarından dolayı Hurşid ve Ferahşad olarak olarak geçmektedir. Hammer ve Gibb ise bu metinleri yanlış okuduklarından Hurşid ve Ferruşad şeklinde kaydetmişlerdir. 1387'de tamamlanan eser Süleyman Şah'ın vefatından dolayı Yıldırım Bayezid'a takdim edilmiştir. Birbirlerini görmeden aşık olan Mağrip şehzâdesi Ferahşad ile İran şahı Siyavuş'un kızı Hurşid'in başından geçen maceraları ve sonunda kavuşmalarını anlatır.¹⁹ Aruzun “mefâîlün mefâîlün feûlün” kalıbıyla yazılan eser 7903 beyitten oluşmakta ve yer yer kahramanların ağzından söylenen değişik vezinli 23 gazel ve 1 terci-bend ile süslenmiştir. Şair, Anadolu insanının Türkçe konuşmasından ötürü eserini Türkçe olarak kaleme aldığını eserinde belirtmiştir.²⁰ Şeyhoğlu Mustafa eserinin Arapça bir kaynağa bağlı göstermesine karşın kahramanları İranlı isimler taşımaktadır. Ayrıca Boğa Han (Tatar hanı) ve Turumtay (Boğar Han'ın veziri) adlı iki şahsın isimlerinin metinde geçmesi Anadolu'daki İlhanlı hâkimiyeti izlerinin hala var olduğunu göstermektedir. Latifi tezkiresinde bu eseri Anadolu Türk şairlerine mesnevi alanında bir örnek teşkil ettiğini belirtir. Hurşid-nâme Türkiye ve Avrupa

¹⁸ Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergah Yay., 4. Baskı, İstanbul, 2010, s. 172.

¹⁹ Ömer Faruk Akün, “Şeyh-oğlu”, *TDVİA*, C. XI, s. 483.

²⁰ Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s. 176-177.

kütüphanelerinde toplam on kadar nüshası bulunmaktadır.²¹ En eski istinsah tarihini taşıyan Berlin nüshasıdır. Hüseyin Ayan tarafından dört nüshadan (Berlin nüshası, Süleymaniye [Hamidiye] kütüphanesindeki ile Manisa [Muradiye] kütüphanesindeki nüshası ve Paris nüshası) meydana getirilen eser yayınlanmıştır. (Şeyhoğlu Mustafa, *Hurşid-nâme*, [Hurşid ü Ferahşad] İnceleme-Metin-Sözlük-Konu Dizini, Erzurum, 1979.) Ayrıca Muhammet Apaydın dil özellikleriyle ilgili yüksek lisans çalışması yapmıştır. (Hurşid-nâme'nin Dil Husuiyetleri [Fonetik ve Morfolojik] Selçuk Üniversitesi, Konya, 1994.)²²

2.1.2.2.2. Kenzü'l-küberâ ve Mehekkü'l-ulemâ

'Büyükler hazinesi ve bilginler yeri' anlamına gelen eserin ismi vr. 5a str. 5'te ve vr. 118a str7'de 'Kenzü'l Küberâ ve Mehakku'l-ulemâ' şeklinde kaydedilmiştir.²³ Farklı kaynaklarda Kenzü'l Küberâ ve Mehekkü'l-ulemâ veya Mihekkü'l-Ulemâ şeklinde de okunmuştur.²⁴ 1401 yılında (Şeyhoğlu 62 yaşında iken) siyaset-nâme tarzında yazılan mensur bir eserdir.²⁵ Tarihten yola çıkılarak I. Beyazıd zamanında kaleme alındığı anlaşılan eser, Osmanlı devlet erkanından kendisini gözeten ve yetişmesinde emeği geçen Paşa Ağa bin Hoca Paşa'ya takdim edilmiştir.²⁶ Eserin aslı Necmettin Razi'nin Mirsadu'l-İbad adlı Farsça bir eseridir. Beş baktan oluşan eser Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaaddin Keykubad'a takdim edilmiştir. Şeyhoğlu'nun eseri ise Mirsadu'l-İbad'ın sadece beşinci babının Türkçe'ye tercüme edilmesidir. Şeyhoğlu eserinde Mirsadu'l-İbad'daki fasılları bab başlıkları olarak kullanmıştır. M. Çetin Varlık 'Germiyanoğulları Tarihi' kitabında F. Köprülü'nün yaptığı araştırmalar sonucunda Kenzü'l-küberâ ve Mehekkü'l-ulemâ'da I. Beyazıd devri tımar teşkilatına ait verilen bilgilerin aslında bu devre ait değil XIII. yy Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaaddin Keykubad devrine ait olduğu bilgisini öne

²¹ Ömer Faruk Akün, *a.g.m.*, s. 483.

²² Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s. 177.

²³ M. Çetin Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi*, s. 123.

²⁴ Kemal Yavuz Kenzü'l-Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ şeklinde okumuş ve kullanmıştır.

²⁵ N. Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi (Destanlar Devrinden Zamanımıza Kadar)*, MEB, İstanbul, 1971, s. 385; Ali Akar, *a.g.m.*, s. 613.

²⁶ M. Çetin Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi*, s. 123; Kemal Yavuz, *Şeyhoğlu Kenzü'l-Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ (İnceleme-Metin-İndeks)*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 1991, s. 1.

sürer. Hatta Mirsadu'l-İbad'da geçen teşkilat tabirlerinin aynen kullanılmadığını ifade ederek bu tezini kuvvetlendirir.²⁷ Fakat Şeyhoğlu kendisi eserinin telif olduğunu belirtir. Bu karışıklığın sebebi bab başlıkları ile konu benzerliğinden kaynaklanmaktadır. İran edebiyatını ve şairlerinin tesiri düşünüldüğünde Şeyhoğlu'nun Necmeddin Razi'yi örnek alması doğaldır. Şeyhoğlu eserinde özellikle Yıldırım Beyazıd'ı anlatması, devrinden yer yer şikayet etmesi eserin telif olduğu fikrini desteklemektedir. Ayrıca XIV. yy şairlerinden (Dehhânî, Hoca Mesud, Gülşehrî, Yûsuf-ı Meddah, Elvan Çelebi²⁸) ve kendi şiirlerinden örnekler vermesi eserine tezkire hüviyeti de kazandırmıştır. Sonuç olarak eser, iskeletini Necmeddin Razi'den almış fakat Şeyhoğlu'nun Germiyan ve Osmanlı saraylarında edindiği tecrübelerle zenginleştirilip telif bir eser görünümüne kavuşmuştur.²⁹

Dört babda (bölümde) yazılan eserde; birinci bab padişahlar, ikinci bab büyük beyler, üçüncü bab vezirler ve naibler ve dördüncü babda âlimler, kadılar ve vaizleri anlatılmış, onların nasıl özelliklere sahip olmaları gereken özellikler anlatılmış yapılması gereken görevler vurgulanmıştır.³⁰ Şeyhoğlu'nun bu eseri XIV. yy Anadolu Türkçesi özelliklerini taşır. Mirsadu'l-İbad metnindeki şiirlerin yerini Türkçe şiirler yer almıştır. Farsça cümle yapısının etkisi görülse de Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçe karşılıkları kullanılmaya özen gösterilmiştir. Bu yüzden Türk Dili ve Edebiyatı tarihi bakımından oldukça önem arz etmektedir.³¹ Şairin kendisi de Hurşid-nâme eserinde Türkçe'yi 'tatsız, tutsuz, yavan' bulduğunu ifade ederken bu eserinde Türkçe'yi çeşitli faydalara sebep olduğunu ve Türkçe'nin tadına tuzuna yani çeşnisine kavuşmuş olduğunu ifade etmiştir.³² Kenzü'l-küberâ ve Mehekkü'l-ulemâ eserinde bu ifade şu mısralarla yazılmıştır:

Eger Türkî diyüp yirmezler ise

Çogından usanıp ırmazlar ise

²⁷ M. Çetin Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi*, s. 124-125.

²⁸ Ömer Faruk Akün, "Şeyh-oğlu", *İA*, s. 484.

²⁹ Kemal Yavuz, *a.g.e.*, s. 10-16.

³⁰ Fahri Unan, "Bir XIV. Yüzyıl Yazarının Kaleminden Çağının "İlim" ve "Âlim" Anlayışı", *Manas Sosyal Bilimler Dergisi*, C. II, Sayı 3, Bişkek, 2002, s. 361-362, (Çevrimiçi), <http://edergi.manas.edu.kg/index.php/sbd/issue/view/17>, 1.10.2012.

³¹ M. Çetin Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi*, s. 126.

³² Kemal Yavuz, *Şeyhoğlu Kenzü'l-Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ (İnceleme-Metin-İndeks)*, s. 29.

Ki baştan başa bu şehri göreler

Teferrüc-gahını bir bir soralar³³

Eserin tek nüshası Fuad Köprülü'nün kütüphanesinde iken vefatından sonra diğer kitaplarıyla beraber Yapı Kredi Yayınları tarafından satın alınmıştır.³⁴ Eser hakkında ilk incelemeleri Fuad Köprülü yapmıştır.³⁵ Daha sonra Kemal Yavuz eser üzerinde bilimsel çalışma yapmıştır. (Şeyhoğlu Kenzü'l-küberâ ve Mehekkü'l-ulemâ [İnceleme-Metin-İndeks], Atatürk Kültür Merkezi Yay., S. 39, Ankara, 1991.)

2.1.2.2.3. Marzubân-nâme ve Kâbus-nâme

Marzubân-nâme, Germiyan Beyi Süleyman Şah emriyle yapılan³⁶ fakat uzun bir süre sahibi bilinmeyen tercümelere biri olan bu eser³⁷ Şeyhoğlu Mustafa tarafından yapıldığı tespit edilmiştir.³⁸ Eserin tam tarihi belli değildir; fakat Süleyman Şah emriyle yapıldığı için 1368-1387 yılları arasında yapılmış olmalıdır.³⁹ Eser Kelile ve Dimne tarzında hayvan hikayelerinden oluşan didaktik bir eserdir.⁴⁰ Şeyhoğlu Mustafa'nın eseri on babdan oluşmuştur. Eserin Farsça nüshası dokuz nüshadır. Şeyhoğlu Mustafa onuncu babı kendisi eklemiştir. Dolayısıyla ilk dokuz bab tercüme, onuncu bab ise te'liftir.⁴¹ Marzubân-nâme, Bavend soyu hükümdarlarından Marzuban b. Rüstem'in kuzey İran'da Tabaristan yerli lehçesiyle

³³ Ali Akar, "Anadolu Beylikleri Dönemi Türk Dili", *Türkler Ansiklopedisi*, C. VII, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 613.

³⁴ M. Çetin Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, s. 123.

³⁵ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, DİB Yay., 7. Baskı, Ankara, 1971, s. 240.

³⁶ Zeynep Korkmaz, "Sadru'd-din Şeyhoğlu ve Marzubân-nâme Tercümesi", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, Türk Dil Kurumu Yay., Cilt 1, Ankara, 1995, s. 381.

³⁷ Ahmet Tevhid, 'Kütahya'da Germiyan Beyleri', *TOEM*, Cüz VIII, 1328, s. 508-509, (Çevrimiçi), <http://tarihvedenediyet.org/2011/02/tarihi-osmani-encumeni-mecmuasi/>, 15 Ekim 2012.

³⁸ Zeynep Korkmaz, *Sadrudin Şeyhoğlu Marzubân-nâme Tercümesi İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*, AÜDTCF Yay., Ankara, 1973, s. 69; Ahmet Altay, 'Klasik Dönem Osmanlı Siyasetnâme Geleneğine Genel Bir Bakış', *Turkish Studies*, C. VI/III, Yaz 2011, s. 1799.

³⁹ Zeynep Korkmaz, *Sadrudin Şeyhoğlu Marzubân-nâme Tercümesi İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*, s. 73.

⁴⁰ Nurgül Sucu, 'Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği', *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 19, Bahar, 2006, s. 137, (Çevrimiçi), <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/dergi19.htm>, 20 Ekim 2012.

⁴¹ Ahmet Altay, "XIV. yy Osmanlı Dünyasında Bir İntihal Örneği: Düstûru'l-Mülk Vezîrû'l-Mülîk ile Şeyhoğlu'nun Marzubân-name Tercümesi Arasındaki Olağan Dışı Benzerliğin Analizi", *Turkish Studies*, C. VI/II, Bahar, 2011, s. 178; Zeynep Korkmaz, *Sadrudin Şeyhoğlu Marzubân-nâme Tercümesi İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım* s. 77.

X. yy'da yazılmıştır. Yapıtın aslı maalesef elimizde bulunmamaktadır. Şeyhoğlu, Farsça'ya aktarılan nüshalarından yararlanarak kendi eserini oluşturmuştur.⁴² Eserin iki nüshasından biri Varşova Üniversitesi İslâm Eserleri Kütüphanesi'nde 1944 çıkan bir yangın sonucu ebediyen kaybedilmiştir. Diğer nüshası Berlin Devlet Kütüphanesinde. Bu nüshada mukaddime, birinci ve beşinci bablarda eksiklikler bulunmaktadır. Fakat Kadı Fadlullah'ın Düstûrû'l-mülk Vezîrû'l-mülük eseri Şeyoğlu'nun bu eserinden aktarmıştır. Bu yüzden eksik olan kısımların edebiyat tarihçileri veya meraklıları tarafından karşılaştırılarak incelenmesi gerekir.⁴³ Berlin nüshası Prof. Dr. Zeynep Korkmaz tarafından neşredilmiştir. (Sadru'd-dîn Şeyhoğlu Marzubân-nâme Tercümesi [İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım], AÜDTCF Yay, Ankara, 1973.)

Kâbus-nâme, Unsurü'l-maalî Keykâvus b. İskender b. Kaabus'un hicri 475 (miladi 1082) yılında oğlu Gîlanşah (Geylenşah)⁴⁴ için yazdığı nasihatlerden oluşan ahlakî ve siyasî nitelikte bir mensur eserdir. Eserin tercüme tarihi belli değildir.⁴⁵ Kâbus-nâme 44 bölümden oluşur ve aslı Farsça'dır. Her bölüm kendi içinde bir konuyu ele alarak o konu hakkında öğütler verilmiştir. Kâbus-nâme yedi kez Türkçe'ye çevrilmiştir. Bu çevirilerden en tanınmış XV. yy şairlerinden Mercimek Ahmed'in II. Murat emriyle yapmış olduğu çeviridir.⁴⁶ Fakat Kâbus-nâme'nin Anadolu'da yapılan ilk tercümesi Şeyhoğlu'na aittir.⁴⁷ Eserin bilinen tek nüshası Kahire'de Dârü'l-kütüb, Fünûn-ı Mütenevvie, Türkî, mim. 22'de kayıtlıdır.⁴⁸ Eser üzerinde akademik çalışmalar yapılmıştır.⁴⁹

⁴² Atilla Özkırmı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 874.

⁴³ Ahmet Altay, "XIV. yy Osmanlı Dünyasında Bir İntihal Örneği: Düstûrû'l-Mülk Vezîrû'l-Mülük ile Şeyhoğlu'nun Marzubân-name Tercümesi Arasındaki Olağan Dışı Benzerliğin Analizi", s. 180.

⁴⁴ Ali Akar "Anadolu Beylikleri Dönemi Türk Dili" makalesinde 'Geylenşah' olarak okumuştur.

⁴⁵ Zeynep Korkmaz, "Şeyhoğlu, Mustafa (Sadru'd-în)", *Türk Ansiklopedisi*, C. XXX, MEB, Ankara, 1981, s. 276; Mustafa Özkan, "Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Ortaya Konan Tercüme Türlümlerinin Türk Diline Etkisi", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 3, Kış, 2011, 47-48.

⁴⁶ Ali Akar, *y.a.g.m.*, s. 613.

⁴⁷ Ahmet Altay, "Klasik Osmanlı Siyasetname Geleneğine Bir Bakış", s. 1799; Zeynep Korkmaz, "Kâbus-nâme ve Marzubân-nâme Çevirileri Kimindir?", *TDAY-Belleten*, S. 255, 1966, s. 267-275; a.mlf., "Kâbus-nâme'nin İkinci Basılışı Dolayısıyla", *Türk Dili Dergisi*, C. XVI, S. 188, 1967, s. 664-667.

⁴⁸ Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s. 182.

⁴⁹ Enfel Doğan, *Şeyhoğlu Sadrüddin'in Kabus-nâme Tercümesi ve Eserdeki Fonetik Unsurlar Üzerine Bazı Tespitler, Metin, Sözlük, Dizin, Notlar, Tıpkıbasım*, Mavi Yay., İstanbul, 2011; a.mlf., "Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Yapılan Kabus-nâme Çevirileri Üzerine", *TDED*, C. 43, S. 43, 2010.

Şeyhoğlu'nun günümüzde elimize ulaşamayan eserleri vardır. Hurşid-nâme eserinin Paris nüshasında I. Bayezid için yazacağı Işk-nâme adlı eserinden bahsetmişse de elimizde böyle bir eseri mevcut değildir. Yine aynı eserinde İlahi-nâme denilen İran şairi Senai'den çevrilmiş olan eserini de günümüzde bulabilmiş değiliz. Aşık Çelebi ve Katip Çelebi Şeyhoğlu'na ait olan Ferah-nâme adlı bir eserden bahsederler. Bu eserin müellifi hakkında elimizde net bir bilgi yoktur. Bu eserin Hatiboğlu'nun veya Kemaloğlu İsmail'in 'Ferah-nâme'leriyle karıştırılması muhtemeldir. Veya Yıldırım Bayezid devrinde devrinde yaşamış olan Şeyh-zade lakabıyla bilinen Sirozlu Fethi'nin Ferah-nâme'siyle de karıştırılmış olması mümkündür.⁵⁰

2.1.2.3. Edebi Yönü

Şeyhoğlu Mustafa'nın edebi şahsiyetinin oluşumunda İran şairlerinden Attar ve Sena'i; Türk şairlerinden Dehhânî, Gülşehrî, Yûsuf-ı Meddah ve Hoca Mesud gibi şairlerin etkisi vardır.⁵¹ Hoca Mesud'un etkileri Şeyhoğlu'nun Kenzü'l Küberâ ve Mehekkü'l-ulemâ eserinde 'üstad Hoca Mesud buyurdu'; Kabus-nâme eserinde 'efsâhe'sş-şu'ara Hoca Mesud buyurur' şeklinde kendisini belli eder. Bu davranışı Şeyhoğlu'nun Hoca Mesud'a ayrı bir değer verdiğinin ve kendisinin de ulema sınıfına dahil olduğunun bir göstergesidir.⁵²

Anadolu beylikleri döneminde Türkmen beyleri Arap ve Fars kültürüne aşina olmadıkları için Türkçe'yi ön plana çıkarmaya gayret etmişlerdir. Oğuzca'nın bu dönemdeki tarihi gelişim süreci hem çok verimli geçmiş hem de büyük bir yol kat etmiştir. Dil, edebiyat, düşünce, bilim gibi alanlarda telif, tercüme ve uyarlama gibi pek çok eser Türkçe'de vücut bulmuştur. XIV. yy yaşamış olan ve kendinden sonraki yüzyılları da etkileyen pek çok şair edebiyat dünyasına katılmıştır. Bunlardan biri

⁵⁰ Zeynep Korkmaz, "Şeyhoğlu, Mustafa (Sadrü'd-în)", *Türk Aniklopedisi.*, s. 276; Ömer Faruk Akün, "Şeyh-oğlu", *İ.A.*, s. 484-485.

⁵¹ Zeynep Korkmaz, "Şeyhoğlu, Mustafa (Sadrü'd-în)", *Türk Ansiklopedisi.*, s. 276.

⁵² Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s. 168.

olan Şeyhoğlu Mustafa gerek o dönemin konjüktörü gerekse kendisini donanımlı bir şekilde yetiştirmesinden dolayı eserleriyle adını edebiyat tarihine kazımıştır.⁵³

Şeyhoğlu, başlangıçta Türkçe'yi kaba bir dil olarak görürken zamanla Türkçe'nin gelişmesi ve işlenmesiyle onu rahat bir şekilde kullanmaya başlar. Türkçe'yi edebi bir dil formuna kavuşmasına yardımcı olan Şeyhoğlu, Türkçe konuşması sebebiyle eserlerini bu dille verdiğini ifade eder. Şeyhoğlu'nun usta bir şair olduğunu Hurşid-nâme mesnevisine eklediği 19 gazelini 9 ayrı aruz kalıbıyla yazmasından anlaşılmaktadır.⁵⁴

Marzubân-nâme ve Kâbus-nâme eserleri çeviri bir eser oldukları halde üslup bakımından çok canlıdır. Üsluptaki bu canlılık konunun zenginliğinden kaynaklansa da Şeyhoğlu'nun dildeki ustalığının etkisi büyüktür.⁵⁵

XIV. yy Anadolu Türkçesinin bütün özelliklerini Kenzü'l-küberâ ve Mehekkü'l-ulemâ adlı eserinde görmek mümkündür. Şeyhoğlu bu eserini yazarken Arapça ve Farsça yerine Türkçe kelimeler kullanmaya özen göstermiştir. Eserinde kendisine ait olmayan şiir ve beyitlere de yer veren Şeyhoğlu bu kişilerin isimlerini de zikretme saygısından kaçınmamıştır.⁵⁶

Şeyhoğlu Mustafa'nın düzenlenmiş bir divanı yoktur. Şiirleri nazire mecmualarında kayıtlıdır.⁵⁷ Çağdaşı olan Ahmedî bu durumu kendi lehine kullanarak Şeyhoğlu'nun şiirlerinin azlığı için 'defter' tabirini kullanmıştır. Bu ifade Şeyhoğlu'nun bir divanı dolduracak sayıda şiire sahip olmadığını da delili sayılabilir.⁵⁸

Edebiyat ve ilim alanında Türkçe'nin gelişmesinde Şeyhoğlu Mustafa'nın çabaları görmezden gelinmemelidir. Şeyhoğlu, nazımda Hurşid-nâme, nesirde ise

⁵³ Zeynep Korkmaz, "Oğuz Türkçesinin Tarihi Gelişme Süreçleri", *Turkish Studies*, C. V/1, Kış, 2010, s. 28-29.

⁵⁴ Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi (Edebiyat Tarihi-Metinler)*, Akçağ Yay., 11. Baskı, Ankara, 2005, s. 82.

⁵⁵ Zeynep Korkmaz, "Şeyhoğlu, Mustafa (Sadrü'd-în)", *Türk Ansiklopedisi.*, s. 276.

⁵⁶ M. Çetin Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi*, s. 126.

⁵⁷ "Şeyhoğlu Mustafa", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*, Dergah Yay., C. VIII, İstanbul, 1998, s. 150.

⁵⁸ Zeynep Korkmaz, "Şeyhoğlu, Mustafa (Sadrü'd-în)", *Türk Ansiklopedisi.*, s. 276.

Kenzü'l-küberâ ve Mehekku'l-ulemâ eserleriyle Türk edebiyatında kendine has bir yeri olan değerli bir şahsiyet olduğunun kanıtıdır.⁵⁹

2.1.2. Ahmedî

2.1.2.1. Hayatı

XIV. yy Osmanlı şairlerinin en ünlüsü olan Ahmedî hakkındaki bilgiler yetersiz ve birbirleriyle tutarsızdır. Babasının ismi Hızır'dır. Şairin asıl ismi Tâceddin İbrahim b. Hızır'dır. İslâm adları pek az istisna dışında belirli lakaplarla kullanılırdı. Örneğin; Mehmed ismine Muhiddin, Yusuf ismine Sinaneddin, Hüseyin ismine Hüsameddin vs. gibi lakaplar eklenmiştir. Bundan yola çıkarak şairimizin asıl adı İbrahim olduğu için Tâceddin lakabını aldığı şairliğe başladıktan sonra Ahmedî mahlasını kullandığını söyleyebiliriz.⁶⁰

Ahmedî'nin doğum yılı ve yeri kesin olarak bilinmemektedir. Şairin doğum yeri hakkında tezkirelerde; Latifi⁶¹ ve Ali'de Sivaslı olduğu, Taşköprüzade, Aşık Çelebi ve Hasan Çelebi'de⁶² (Hasan Çelebi tezkiresinde Taşköprüzade'yi kaynak göstermiştir.) Germiyanlı olduğu, Osmanlı Müellifleri'nde Latifi tezkiresinde Sivaslı olduğunu belirterek Eslaf'ın eserini kaynak göstererek şairin Amasyalı olduğu bilgisini verir.⁶³ Hayatı hakkındaki en belli başlı kaynak çağdaşı olan İbn Arabşâh'ın Ukûdü'n-nasîha adlı eseridir. Osmanlı müellifleri eserindeki bilgiler bu kaynaktan yararlanılarak verilmiştir.⁶⁴ Doğum tarihi belli değildir. Son eserlerinde yaşının çok ilerlediğinden şikayet eden şair, Taşköprüzade'nin tezkiresinde seksen yaşını geçtiği

⁵⁹ Hüseyin Ayan, *Hurşid-name (Hurşid ü Ferahşad) İnceleme, Metin, Sözlük, Konu Dizini*, s. 16.

⁶⁰ Günay Kut, "Ahmedî", *TDVİA*, C. II, İstanbul, 1989, s. 165; Fuad Köprülü, "Ahmedî", *İA*, C. I, MEB, 5. Baskı, İstanbul, 1978, s. 216.

⁶¹ Mustafa İsen, *Latîfî Tezkiresi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1990, s. 100.

⁶² İbrahim Kutluk, *Kınalı-zade Hasan Çelebi Tezkiretü'ş-şuarâ*, C. I, TTK, Ankara, 1989, s. 146.

⁶³ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-II-III*, Bizim Büro Basımevi, C. II, Ankara, 2000, s. 73.

⁶⁴ "Ahmedî", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*, Dergah Yay., C. I, İstanbul, 1977, s. 79; F. Köprülü, "Ahmedî", *İA*, C. I, s. 216.

sırada (1412-1413) öldüğü bilgisini kuvvetlendirir. O zaman şairimizin doğum tarihi kesin olmamakla beraber 1334-1335 olarak kabul edilir.⁶⁵

İlk öğrenimini Anadolu’da nerede ve nasıl yaptığı bilinmemekle beraber bilgisini arttırmak için Mısır’a gittiği kaynaklarda belirtilmektedir. Mısır’da Şeyh Ekmeleddin’in öğrencisi olmuş Hacı Paşa (Aydınoğulları beyliğindedir. geçirdiği bir rahatsızlık sonucu tıbbaya yönelmiştir. Tıp alanındaki ünü sayesinde o dönemin önde gelen hastanelerinden olan Kahire hastanesinin yöneticiliğine getirilmiştir. Tıp ile ilgili Arapça Teshilü’t-tıb ve Devau’l-alam adında eserleri vardır.)⁶⁶ ve Molla Fenari (Mevlânâ Şemseddin Mehmed-i Fenârî ilk Osmanlı uleması seçkinlerindedir. Bayezıd ve Mehmed dönemlerinde Bursa’da büyük bir üne ulaşmış, verdiği derslere katılabilmek için her yerden öğrenciler Bursa’ya akın etmiştir. 1425’te II. Murad onu Bursa’ya kadı olarak atamıştır. 1431 yılında vefat etmiştir. İslâm bilimleri alanında (fıkıh, tefsir vs.) tanınan bir isimdir.)⁶⁷ ile arkadaşlık etmiştir.⁶⁸ Bir rivayete göre bir gün Ahmedî arkadaşlarıyla bir şeyhi ziyarete gitmişler ve şeyh onlara istikballerini söylemiştir. Ahmedî’ye ilim ile değil şiir ile şöhret kazanacağını söylemiştir.⁶⁹ Eserlerinden sadece dinî eğitim değil aynı zamanda tıp, astronomi, matematik gibi birçok ilim dalında bilgiler edindiği anlaşılmaktadır.⁷⁰

Şairin Anadolu’ya ne zaman döndüğü tam olarak bilinmemekle beraber Anadolu’ya geldiğinde Aydınoğullarına intisab eden şair, Aydınoğlu İsa Bey’in oğlu Hamza Bey için Mirkatü’l-edeb adlı Arapça-Farsça bir sözlük ile Arapça’nın sarf (Dil bilgisi, yapı bilgisi) ve nahvine (Cümle bilgisi) dair Mîzânü’l-edeb ve Mi’yârü’l-edeb adlı iki ders kitabı yazmıştır.⁷¹ Germiyanogulları’nın hizmetine giren

⁶⁵ F. Köprülü, “Ahmedî”, *İA*, C. I, s. 216; Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi Destanlar Devrinden Zamanımıza Kadar*, MEB, İstanbul, 1971, s. 387; Cevdet Kudret, *Örnekli Türk Edebiyatı Tarihi (Başlangıçtan 15.yy Ortalarına Kadar)*, s. 267.

⁶⁶ E. J. Wilkinson Gibb, *Osmanlı Şiir Tarihi I-II*, çer. Ali Çavuşoğlu, Akçağ Yay., 1999, s. 172.

⁶⁷ E. J. Wilkinson Gibb, *a.g.e.*, s. 172.

⁶⁸ Günay Kut, “Ahmedî”, s. 165; Fuad Köprülü, “Ahmedî”, *İA*, C. I, s. 216.

⁶⁹ İbrahim Kutluk, *a.g.e.*, s. 146.

⁷⁰ Mustafa Özkan, “Selçuklular ve Beylikler Devrinde Edebiyat, Beylikler Dönemi (XIV. Yüzyıl)”, *Genel Türk Tarihi 4*, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 1001-1003, (Çevrimiçi), <http://www.tarihtarih.com/?pnum=11494&pt=Orta%20%C3%87a%C4%9F-4>, 16.02.2013.

⁷¹ Mustafa Özkan, “Selçuklular ve Beylikler Devrinde Edebiyat, Beylikler Dönemi (XIV. Yüzyıl)”, *Genel Türk Tarihi 4*, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 1000-1001, (Çevrimiçi), <http://www.tarihtarih.com/?pnum=11494&pt=Orta%20%C3%87a%C4%9F-4>, 16.02.2013; Ali Akar, *y.a.g.m.*, s. 612; Günay Kut, “Ahmedî”, s. 165.

Ahmedî'nin Aydınoğlu İsa Bey'den önce mi sonra mı Gemiyanogulları'na insitab ettiği belli değildir. Germiyan sarayında Süleyman Şah döneminde lütuflar görmüş ve Ahmedî bu yakın ilgiden ötürü İskender-nâme eserini Süleyman Şah adına yazmıştır. Fakat Şah'ın vefatı üzerine eserini Bayezid'in oğlu Süleyman Çelebi'ye takdim etmiştir.⁷² Germiyan sarayında bulunduğu zamanlarda Ahmedî, çağdaşı olan Şeyhoğlu Mustafa'nın aleyhinde bulunmuş ve her fırsatta onu yermiştir.⁷³

Osmanlı sarayına intisabı da hangi yıllarda olduğu belli değildir.⁷⁴ Osmanlı'ya intisabı ise, Germiyan Bey'i Süleyman Şah kızını Osmanlı veliahdıyla evlendirirken çeyiz olarak verdiği Kütahya şehrinde bulunan Ahmedî, Osmanlı valisi olarak atanan Yıldırım Bayezid ile tanışmış ve oğlu Emir Süleyman'a kapılanmıştır.⁷⁵ Yıldırım Bayezid ile sohbet arkadaşlığı yaptığı, hükümdardan ilgi ve saygı gördüğü bilgisini Mustafa Özkan hoca makalesinde elde herhangi bir delil mevcut bulunmadığı için böyle bir durumu rivayet olarak değerlendirilebileceğini söyler. Daha sonra Bayezid ile Timur arasındaki geçen Ankara Savaşı, Bayezid'in aleyhine sonuçlanmıştır. O zamanlarda Ahmedî'nin Timur ile olan münasebetinden bahsedilir. Hatta Timur'un özellikle Ahmedî'yi yanına çağırdığı, Ahmedî'ye iltifatlarda bulunduğu rivayet edilir. Bu karışık yıllarda şairin ne yaptığını açıklayan yeterli bir bilgi kaynağı yoktur. Yalnızca çok sıkıntı çektiğini yazdığı şiirlerinden anlaşılmaktadır.⁷⁶ Fakat Nasreddin Hoca'ya atf edilen ama Ahmedî ile Timur'un arasında geçen "Hamamda değer biçme" hikayesi tezkirelerde anlatılmaktadır.⁷⁷ Ayrıca Aşık Çelebi'ye göre Ahmedî, Timur'a kendi isteğiyle kapılanmıştır. Bilim ve

⁷² Nihat Sami Banarlı, "Ahmedî ve Dâsitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman", *TM*, C. VI, İstanbul, 1936-39, s. 54.

⁷³ F. Köprülü, "Ahmedî", *İA*, C. I, s. 216.

⁷⁴ Mustafa Özkan, "Selçuklular ve Beylikler Devrinde Edebiyat, Beylikler Dönemi (XIV. Yüzyıl)", s. 1000; Günay Kut, "Ahmedî", s. 165.

⁷⁵ "Ahmedî", *Türk Ansiklopedisi*, C. I, MEB, Ankara, 1946, s. 240; Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi – Destanlar Devrinden Zamanımıza Kadar*, s. 387; Cevdet Kudret, *Örneklili Türk Edebiyatı Tarihi (Başlangıçtan 15. yy Ortalarına Kadar)*, s. 267.

⁷⁶ F. Köprülü, "Ahmedî", *İA*, C. I, s. 217; Atilla Özkırmı, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. I, Cem Yay., İstanbul, 1990, s. 51.

⁷⁷ Timur bir gün hamamda Ahmedî'den kendisine değer biçmesi ister. Ahmedî de Timur'a seksen akçe değer biçer. Timur: "Benim yalnız peştemalim seksen akçe eder" deyince Ahmedî "Zaten bende ona değer biçtim yoksa sen iki mangır etmezsin" der. Timur gibi sert bir hükümdarla şakalaşmak akla yatkın görünmüyor. Ahmedî'nin cevabını: "Ben yalnız peştemale değer biçtim, yoksa size değer biçmek mümkün değildir." şeklinde de düşünülebilir. Evliya Çelebi bu hadiseyi Nasreddin Hoca'ya atfetmiştir.

sanat adamlarıyla ilgilenen Timur'un çağırmasıyla, Ahmedî'nin istemeyerek Timur'un yanında bulunduğunu da düşünebiliriz. Çünkü Emir Süleyman'a yazdığı Cemşîd ü Hurşîd⁷⁸ mesnevisinde ve Dâstân-ı Tevârih-i Âl-i Osman eserinde Timur aleyhine ağır sözleri bu durumu doğrular niteliktedir. Fakat bu eserlerin Timur'a tutsak düşen Bayezîd'in oğlu Emir Süleyman adına yazıldığını da gözden kaçırmamak gerekir. Yani Timur'a kendi isteğiyle kapılanıp kapılanmadığı, eğer kapılanmamışsa Osmanlı emiri adına yazdığı eserlerde bu emire zarar veren Timur'a bir tepki olarak böyle söylediği ihtimalleri olabilir. Yine elimizdeki yetersiz ve çelişkili bilgilerden ötürü bu konuyla ilgili net bir bilgiye sahip değiliz.⁷⁹

Ahmedî, Emir Süleyman'dan yakın ilgi görmüştür. Osmanlı emirine teveccühü hem kaynaklardan hem de yazdığı Divan'ındaki kasidelerden, İskendernâme, Tervîhü'l-ervâh ve Cemşîd ü Hurşîd adlı eserlerinden anlaşılmaktadır. Emir Süleyman'ın 1411'de vefatı üzerine yazdığı mersiye'nin son mısralarına Çelebi Mehmed'e dua etmekte ve himayesi altına girmek istediğini belirtmektedir. Ayrıca Emir Süleyman'ın isteğiyle kaleme aldığı Tervîhü'l-ervâh'ı mukaddimesini, ilaveler yaparak Çelebi Mehmed'e sunmuştur. Son yıllarını Çelebi Mehmed'in yanında geçiren Ahmedî, şehzâde II. Murad'a hocalık da yapmıştır. 1413 yılında Amasya'da divan katipliği görevinde iken seksen yaşını geçmiş olarak vefat etmiştir.⁸⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın şairin Kütahya'da vefat ettiği hakkındaki bilgisi hiçbir kaynağı delil göstermeyerek rivayetlere dayanmaktadır.⁸¹

Ahmedî edebi yönü, ilmî, sanatı ve eserleriyle kendinden sonraki yıllara da adını zikrettiren bir şair, hattat, musavvir (ressam), hekim ve değerli bir âlimdir. Ayrıca Ahmedî'nin şair ve tarihçi olan Hamzavî adlı bir de kardeşi vardır.⁸²

⁷⁸ "Felek yire gövürüben Temür'u
Konukladı et ilen mâr ü mûru"

⁷⁹ Cevdet Kudret, *Örneklî Türk Edebiyatı Tarihi (Başlangıçtan 15. Yy Ortalarına Kadar)*, s. 268.

⁸⁰ "Ahmedî", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*, s. 79; Mustafa Özkan, *a.g.m.*, s. 1001.

⁸¹ F. Köprülü, "Ahmedî", *İA*, s. 218.

⁸² F. Köprülü, "Ahmedî", *İA*, s. 218; Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi – Destanlar Devrinden Zamanımıza Kadar*, s. 388.

2.1.2.2. Türkçe Eserleri

2.1.2.2.1. Divan

Sanat bakımından Ahmedî'nin en kıymetli eseridir. 8.000 beyti aşan eserinde; 74 kaside, 2 terci-i bend, 6 terhib-i bend, 1 mersiye, 1 musammat ve 764 gazel bulunmaktadır.⁸³ Ahmedî bir kasidesi ve üç gazelinde leff ü neşr, taksim, tensikü's-sıfat, tefrik gibi sanatları, dört unsurun karşılıklı olarak sırlamasına uygun olarak bir şiirin bütün beyitlerinde uygulanmasıyla meydana gelen çâr-ender-çâr sanatını kullanan ilk şairdir.⁸⁴ Divandaki kasidelerin çoğu (23 tane) ve mersiyesi Emir Süleyman için yazmıştır. Bu durum Ahmedî ile şehzâde arasındaki samimiyetin bir nişanesidir.⁸⁵ Usta şair, dilin söz ve inceliklerini süsleyici bir şiir anlayışıyla ifade etmiştir. XIV. yy Türkçesi'nin halk dilinden de kelimeleri kullanan şairin eserleri sade bir üslup görülmektedir. Gazelleri arasında sufiyane bir söyleyiş tarzı bulunmakla beraber en güzel gazelleri din dışı konularda (aşk, şarap) söylediği şiirleridir.⁸⁶

Türk edebiyatındaki en hacimli divanlar arasında olan Ahmedî 'Divanı'nın yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerde yedi nüshası bilinmektedir. Bunlar, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 1082, Düğümlü Baba, nr. 401; Türk-İslâm Eserleri Müzesi Ktp., nr. 2010; Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Koğuşlar, nr. 1015; British Müzesi Or. Nr. 4127 (Süleymaniye Ktp., Mikrofilm Arşivi, nr. 1944); Vaticana Turco nr. 196 (Süleymaniye Ktp., Mikrofilm Arşivi, nr. 2122); Manchester J. Ryland Kütüphanesi, nr. 19. Vatikan ve Süleymaniye Ktp. Yazmalar en önemli olan nüshalarıdır. Ahmedî Divanı üzerine üç doktora çalışması yapılmıştır. İlk çalışma, Tunca Kortantamer'in altı nüshadan yola çıkarak Ahmedî'nin hayatı, eserleri ve edebi yönü değerlendirdiği Almanca bir doktora çalışmasıdır. (Tunca Kortantamer, "Leben und Weltbild des Altosmaneschen Dichters Ahmedî und Besonderer Berücksichtigung Seines Diwans", Freiburg 1973) Bu doktora çalışması aynı akademisyen tarafından "Yeni

⁸³ Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s. 160.

⁸⁴ Fatma Sabiha Kutlar, "Klasik Türk Edebiyatında Çâr-ender-çâr ve Kara Fazlî'nin Kasidesi", *Türkbilgi Dergisi* S. 17, 2009, s. 92-96.

⁸⁵ Mustafa Özkan, "Selçuklular ve Beylikler Devrinde Edebiyat, Beylikler Dönemi (XIV. Yüzyıl)", s. 1001.

⁸⁶ Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi – Destanlar Devrinden Zamanımıza Kadar*, s. 391.

Bilgilerin Işığında Ahmedî'nin Hayatı” isminde özetlenip Türkçe'ye çevrilmiştir.⁸⁷ Diğer bir çalışma Yaşar Akdoğan'ın Ahmedî Divanı'nın altı nüsha ve farklı mecmualardaki şiirlerine dayalı tenkitli metin ve dil özellikleri üzerine yapılan çalışmadır. (Yaşar Akdoğan, “Ahmedî Divanı I-II, Tenkitli Metin ve Dil Hususiyetleri”, İstanbul, 1979.) Ayrıca Divan'da yer alan şiirlerden seçmeler yayınlamıştır. (Yaşar Akdoğan, Ahmedî Dîvânından Seçmeler, Ankara, 1988) Son doktora çalışması Melike Erdem'in Divan üzerine tahlili bir çalışmasıdır. (Melike Erdem, Ahmedî Divanı Tahlili, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2001) Ayrıca Mehmet Akalın da Ahmedî'nin dili üzerine bir inceleme hazırlamıştır. (“Ahmedî'nin Dili”, TDAY-Belleten 1989, 1994, s. 9-153)⁸⁸

2.1.2.2.2. İskender-nâme

İskender-nâme, Büyük İskender'in Doğu edebiyatlarında ele alınan efsaneleşmiş hayatı, fetihleri, aşklarına ait destanileşmiş bilgilerle din, ahlak, tasavvuf, astronomi, tıp vs konularının da işlendiği didaktik, manzum bir eserdir. Türk edebiyatından önce İran edebiyatında bu konu manzum olarak işlenmiştir. Firdevsî (934-1020), Nizamî (1150-1214) ve Emir Hüsrev-i Dihlevî (1253-1325) gibi. Fakat müstakil bir eser olarak değerlendiren ilk kişi Nizamî'dir. Daha sonra yazılan İskender-nâme'lerin çoğu Nizamî'nin eserinden etkilenmişlerdir. Türk edebiyatında yazılan ilk İskender-nâme -XIV. yy.'da yazılan mesnevilerin en önemlisidir.- Ahmedî'nin İskender-nâme'sidir. Şair konuyu işlerken İran edebiyatından olduğu gibi nakletmemiştir. Daha önceki manzum İskender-nâme örneklerinden ve başka kaynaklardan da yararlanmıştır. Birçok sosyal ve ahlakî konuların işlendiği eserde Kur'an, hendese, tıp, tarih gibi çeşitli bilgileri öğretmek amaçlanmıştır. Eser genel çizgileriyle Nizamî'nin izlerini taşısa da -Anadolu'da Nizamî-i Gencevî'nin İskender-nâme'sine yazılan ilk naziredir.⁸⁹ - Ahmedî'nin kendi

⁸⁷ Ali Temizel, *Ahmedî'nin Farsça Eserleri Tenkitli Metin – İnceleme – Tercüme ve İndeks*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2002, s. 6.

⁸⁸ Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s. 161.

⁸⁹ Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s. 161.

bilgisi, sanatı ve buluşlarıyla orijinal bir eser görünümündedir.⁹⁰ Ayrıca eserde Türk edebiyatının bilinen ilk “Mevlid”,⁹¹ “Dâstân-i Tevârîh-i Mülûk-ı Âl-i Osmân” adında ilk Türkçe Osmanlı tarih bölümü⁹² ve bir “Miraç-nâme” yer almaktadır.

İskender-nâme'nin kime takdim edildiği konusunda beş değişik görüş vardır. Bu görüşlerin içinde en kabul göreni Yıldırım Bayezid'in oğlu Emir Süleyman Çelebi'ye sunulmuş olanıdır.⁹³ Latîfî tezkiresinde eseri Germiyanogulları Süleyman Şah adına kaleme aldığı ve Süleyman Şah tarafından beğenilmediğini göstermek için şu hikaye anlatılır: Şeyhî ile aynı odayı paylaşan onunla yakın dost olan Ahmedî eserini çağın önde gelenlerine sunmuş ve kabul görmemiştir. Böyle bir eser yerine temizce bir kaside yazmasını tavsiye etmişlerdir. Bu duruma üzülen üzülen şair, dostuna bu durumu anlatmış ve Şeyhî haline çok üzüldüğü için onun adına bir kaside yazmış ve arz etmiştir⁹⁴, şeklinde devam eden hikayenin XIV. yy Ahmedî'nin eserlerinin dönemin edebi zevkine hitap etmediği bir zamanda uydurulduğu aşıkardır.⁹⁵ Halbuki en eski Osmanlı tezkirecisi Sehî Bey İskender-nâme'nin önemini belirtmek için: ‘Nizamî'nin Penc-Genc'inden İskender-nâme adlı kitabı Sultan Mir Süleyman adına Türkçe'ye çevirmiştir. O kitapta, değme kimseye müyesser olmayan marifet ve latifeyi bir araya toplamıştır.⁹⁶ der.

Aruzun “fâîlâtün fâîlâtün fâîlün” kalıbıyla oluşturulan eser 8754 beyitten oluşmaktadır. Kitabın sonunda 1390 yılında tamamlandığı bildirilse de (İÜ Ktp., TY, nr. 921, vr. 75b) eldeki nüshalardaki beyit sayısının farklılığı müellifin bu tarihten sonra eserde birtakım eklemeler yaptığının göstergesidir. İskender-nâme'nin Türkiye'de 32 kadar bilinen yazma nüshası olduğu kadar pek çok yurt dışı yazması da vardır. Bu durum eserin çok benimsendiğinin bir nişanesidir. Eserin İstanbul Ktp., TY, nr 921 nüshasını İsmail Ünver tıpkıbasım olarak yayınlamıştır. (Ahmedî,

⁹⁰ Meltem Gül, “14. Yüzyıl Eski Anadolu Sahasında Oğuz Lehçesiyle Yazılmış Eserler Üzerine Yapılan Başlıca Bilimsel Yayınlar”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, C. III, S. 2, Kış, 2010, s. 12-13, (Çevrimiçi)

<http://www.jasstudies.com/OncekiSayilarDetay.aspx?Sayi=Volume%203%20Issue%202>, 26.01.2013.

⁹¹ Ali Temizel, *a.g.e.*, s. 7.

⁹² Nihat Sami Banarlı, “Ahmedî ve Dâstân-ı Tevârîh-i Mülûk-ı Âl-i Osman”, *TM*, s. 50.

⁹³ Ali Temizel, *a.g.e.*, s. 7, Nihat Sami Banarlı, “Ahmedî Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri”, *TM*, s. 58-59.

⁹⁴ Mustafa İsen, *Latîfî Tezkiresi*, s. 100-101.

⁹⁵ F. Köprülü, “Ahmedî”, *İA*, C. I, s. 218.

⁹⁶ Mustafa İsen, *Sehî Bey Tezkiresi “Heşt Behişt”*, Akçağ Yay., 1. Baskı, Ankara, 1998, s. 114.

İskender-nâme [İnceleme-Tıpkıbasım], Ankara, 1983.) Salih Demirbilek ve Caroline Goodwin Sawyer doktora tezi hazırlamışlardır. (Ahmedî'nin İskendernâme Adlı Eseri Üzerine İnceleme [Ses Bilgisi-Şekil Bilgisi-Cümle Bilgisi], Metnin Transkripsiyonu, Sözlük Çalışması, Trakya Üniversitesi, 2000), (Alexander, history and piety: A study of Ahmedî's 14 th century Ottoman "İskendernâme", Columbia University, 1997)⁹⁷ Hasan Akçay'da yüksek lisans çalışması yapmıştır. (Ahmedî'nin İskender-nâme'si [Transkripsiyonlu Metin], Harran Üniversitesi, 1999) Ayrıca Yaşar Akdoğan 'İskender-nâme'den Seçmeler' (Ankara, 1988) adlı bir kitap yazmıştır. Eserin mevlid bölümü İsmail Ünver ("Ahmedî'nin İskendernâmesindeki Mevlid Bölümü", TDAY-Belleten 1978, Ankara, 1978, s. 355-411), Mevlid bölümü içindeki Mi'raciyye Yaşar Akdoğan ("Mi'rac, Mi'racnâme ve Ahmedî'nin Bilinmeyen Mi'racnâmesi", Osmanlı Araştırmaları, nr. IX, İstanbul, 1989, s. 263-310), Nihat Sami Banarlı ise (XIV. Asır Anadolu Şairlerinden Ahmedî'nin Osmanlı Tarihi = Dâsitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âli Osman ve Cemşîd ve Hurşîd Mesnevîsi, [Türkiyat Mecmuası VI. Cildinden ayrıbasım] İstanbul, 1939), Nihal Atsız ("Ahmedî, Dâstân ve Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osmân", düzenleyen: Çiftçioğlu N. Atsız", Atsız Osmanlı Tarihleri I, Osmanlı Tarihinin Anakaynakları Olan Eserlerin, Mühassıslar Tarafından Hazırlanan Metin, Tercüme veya Sadeleştirilmiş Şekilleri Külliyyatı, İstanbul, 1925-1949, s. 1-35.), Kemal Sılay (Ahmedî, Tâceddîn İbrâhîm bin Hızır, Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osmân Gazvi İşân bâ-Küffâr = History of the Kings of the Ottoman lineage and Their Holy Raids Against the Infidels, Cambridge, 2004)⁹⁸ ve Eva Pantučkova eser üzerinde edebi bir çalışma yapılmıştır. (Zur Analyse eines der historischen Bestandteile von Ahmedis Iskendernâme, Archiv Orientalni 41-1 (1973) s.28-41.

2.1.2.2.3. Cemşîd ü Hurşîd

Sehi Bey tezkiresinde ve ona dayanan Ali'nin Küh-el-Ahbâr'da adı geçen bu mesneviyi N. Sami Banarlı ilim âlemine tanıtmıştır. İstanbul Üni.

⁹⁷ Ali Temizel, *a.g.e.*, s. 8.

⁹⁸ Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s. 162.

Kütüphanesi'nde tek nüshası olan eser, Emir Süleyman'ın isteği üzerine 1403 yılında yazılmıştır. Ahmedî'ye göre Emir Süleyman şöyle demiştir:

Bizimçün düzesin bir hÿb defter
 K'ola ma'ni vü lafzı şir ü şekker
 KitÂbî k'anıdur Cemşîd ü Hurşîd
 Bu dilce ayıdasın (sen) iy Cemşîd?⁹⁹

Emir Süleyman'ın 1410 yılında vefatı üzerine eserin baş kısmından bazı değişiklikler yaparak eserini I. Mehmed'e sunmuş veya sunmak üzere hazırlamıştır.¹⁰⁰ Eserde Emir Süleyman'ın vefatı için üzüldüğüne dair ve Çelebi Mehmet'i öven parçaların olması eldeki bu nüshanın asıl nüsha olmadığını sonradan bazı eklemeler yapıldığını göstermektedir. Çünkü Ahmedî, Emir Süleyman'ın vefatından sonra Çelebi Mehmet'e kapılanmıştır.¹⁰¹ Ahmedî ihtiyarlık çağında yazdığı bu eserine şöyle tarih düşürmüştür:

Ve likin yıl Bi vü Dâl idi vü Dād
 Beli olsun dāl sana olanun dād

(Sene ب + د + ض : Be + Dal + Dad = 806 [1403] idi. Sana zıd olanın beli Dal harfi gibi bükülsün.)¹⁰²

İranlı şair Selmân-ı Sâvecî'nin (ö. 1376) aynı isimli eserinin tercümesi olan esere Ahmedî birçok eklemeler yaparak eserine telif hüviyeti kazandırmıştır. Selmân-ı Sâvecî'nin 2700 beyitlik eserini Ahmedî kendi divanında bile bulunmayan

⁹⁹ N. Sami Banarlı, "Ahmedî'nin Cemşid ve Hurşid'i", *TM*, s. 138-140; a.mlf., *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi (Destanlar Devrinden Zamanımıza Kadar)*, s. 393.

¹⁰⁰ Mustafa Özkan, "Selçuklular ve Beylikler Devrinde Edebiyat, Beylikler Dönemi (XIV. Yüzyıl)", s. 1004.

¹⁰¹ Cevdet Kudret, *Örnekli Türk Edebiyatı Tarihi (Başlangıçtan 15. yy Ortalarına Kadar)*, s. 272; Fuad Köprülü, "Ahmedî", *İA*, C. I, s. 219.

¹⁰² Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi (Destanlar Devrinden Zamanımıza Kadar)*, s. 393; a.mlf., "Ahmedî'nin Cemşid ve Hurşid'i", *TM*, s. 137.

çeşitli gazellerle süslemiş¹⁰³, aruzun “mefâîlün mefâîlün feûlün” kalıbıyla 4745 beyite çıkarmıştır.¹⁰⁴

Eserin konusu, Çin fağfurunun oğlu Cemşîd eğlenirken uykuya dalıp rüyasında gördüğü Rum Kayser’in kızı Hurşîd’e aşık olur. Çok gezip çok yer gören ve iyi bir ressam olan bezirgan Mihrab, şehzâdenin rüyasında gördüğü güzelin kim olduğunu anlar onun bir resmini yaparak şehzâdeye gösterir. Cemşîd böylelikle rüyasındaki kızın kim olduğunu anlar ve babasından izin alarak Rum diyarına gitmek üzere Mihrab’la yola düşerler. Yolda farklı farklı zorluklarla karşılaşır. Kayalık bir dağda ejderha ve devle savaşır öldürür; bindiği gemi batıp bir tahta parçasıyla karaya çıktıklarında dört bir yanlarını vahşi hayvanlarla çevrilir vs. Bütün zorlukları yenerek Hurşîd’in olduğu şehre varırlar. Mihrab’ın aracılığla kendini zengin bir bezirgan olarak tanıtır ve Hurşîd ile tanışır. Cemşîd kızı görür görmez bayılır. Çiçek bahçesinde içkili, müzikli meclislerde sık sık buluşmaya başlarlar. Bu durumu öğrenen Hurşîd’in annesi Efser kızını bir bezirganla evlenmesini istemez ve Hurşîd’i kaleye kapatır. Ümitsizliğe düşen Cemşîd deli olup dağlara düşer, vahşi hayvanlarla arkadaşlık eder. Bu sırada Çin fağfuru, Kayser’e bir mektup gönderir ve oğlunu korumasını ister. Böylelikle Cemşîd’in asıl kimliği meydana çıkar ve sarayda saygı görür. Tam her şey yoluna girecekken Şam hükümdarının oğlu Şadi, Hurşîd’i ister. Şadi ile Cemşîd arasında cirit yarışması yapılır ve Cemşîd yener. Şam hükümdarı oğlunun eli boş gelmesine sinirlenir ve büyük bir ordu ile Rum ülkesinin üzerine yürür. Cemşîd Halep bölgesinde Şam hükümdarını yener ve Şam ülkesini de alır. Cemşîd, Hurşîd ile evlenir ve beraber Çin’e dönüp babasının yerine hükümdar olur. Eserde Hüsrev ü Şîrîn’den, Leyla ve Mecnun’dan ve Dede Korkut Hikayeleri’nden birçok motifler vardır. Örneğin Hüsrev ü Şîrîn’den; gelecekteki hükümdarlığı bir yana itip sevgilisinin memleketine gitme, sarp dağları aşma, sevgiliyle evlendikten sonra memlekete dönüp hükümdar olma gibi. Leyla ve Mecnun’dan; sevgililerin çiçek bahçesinde buluşmaları, aşğın sevgilisini görünce bayılması, annenin iki sevgilinin arasına girip kızını hapsetmesi, aşğın deli olup dağlara düşmesi, hayvanlarla arkadaşlık etmesi gibi. Dede Korkut Hikayeleri’nden; meydanda

¹⁰³ Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi (Destanlar Devrinden Zamanımıza Kadar)*, s. 393.

¹⁰⁴ Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s. 162.

savaşan aşğın köşkten kız tarafından seyredilmesi gibi motiflerden yararlanılmıştır. Ayrıca ana hatlarıyla aynı konuyu işleyen Hoca Mesud'un Süheyl ü Nevbahâr ve Şeyhoğlu'nun Hurşîd ü Feraşâd mesnevilerinin Cemşîd i Hurşîd mesnevisiyle aralarında bir ilişki bulunup bulunmadığı incelenmesi gereken bir konudur.¹⁰⁵

Ahmedî'den sonra çeşitli şairler tarafından da Cemşîd ü Hurşîd yazılmıştır. Bunlar: Sultan Cem (ö. 1495) ve XV. yy şairlerinden Abdî ve Ayşe Hubbâ Hatun'dur.¹⁰⁶

Cemşîd i Hurşîd'in tek nüshası İstanbul Üni. Ktp. TY, nr, 921'de Ahmedî'nin diğer eseri İskender-nâme ile aynı mecmuadadır. Nihat Sami Banarlı tarafından ilim alemine kazandırılmıştır. (XIV. Asır Anadolu Şairlerinden Ahmedî'nin Osmanlı Tarihi Dâsitân-ı Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osman ve Cemşîd ve Hurşîd Mesnevîsi, [Türkiyat Mecmuası VI.cildinden ayrı basım] İstnabul, 1939.) Mehmet Akalın doktora çalışması yapmıştır. (Ahmedî Cemşîd ü Hurşîd [İnceleme – Metin], Ankara, 1975.) İsmail Ünver'de Mehmet Akalın'ın yapmış olduğu bu çalışmanın eksik ve yanlışlarını gösteren bir makale yazmıştır. ("Ahmedî'nin Cemşîd ü Hurşîd Mesnevîsi Üzerine", Türkoloji Dergisi, C. VII, 1977, s. 171-180.)

2.1.2.2.4. Tervîhü'l-ervâh

Ahmedî'nin tıpla ilgili yazmış olduğu Tervîhü'l-ervâh mesnevisinin adı Osmanlı müelliflerinde yanlışlıkla "Tefrih'l-ervâh" şeklinde yazılmıştır.¹⁰⁷ İ. Hakkı Uzunçarşılı da kitabın ismini "Kitâbü'r-revâiyih şeklinde kaydetmiştir.¹⁰⁸ Emir Süleyman'ın emriyle kaleme alınan eser Emir Süleyman'ın vefatından sonra Çelebi Mehmed'e sunulmuştur. Aruzun "mefâîlün mefâîlün feûlün" kalıbıyla yazılan eser 10.100 beyitten oluşmakta ve 1403-1410 yılları arasında yazıldığı tahmin

¹⁰⁵ Cevdet Kudret, *Örneklî Türk Edebiyatı Tarihi (Başlangıçtan 15. Yy Ortalarına Kadar)*, s. 279.

¹⁰⁶ Mustafa Özkan, "Selçuklular ve Beylikler Devrinde Edebiyat, Beylikler Dönemi (XIV. Yüzyıl)", s. 1004.

¹⁰⁷ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-II-III*, C. II, s. 74.

¹⁰⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Bizans ve Selçukilerde Germiyan ve Osmanoğulları Zamanında Kütahya Şehri*, İstanbul, 1932, s. 216.

edilmektedir.¹⁰⁹ Ahmedî eserini 9 ay gibi kısa bir sürede yazdığını kendisi şöyle belirtmiştir:

Tokuz ayuñ içinde uş bu manzum

Hitâm-ı dânişiyile oldı mahtûm

Ahmedî'nin tıp alanındaki konularda hâkimiyetini göstermesi açısından bu eseri önemlidir. Eserle ilgili ilk Adnan Adıvar tıp bakımından önemine dikkat çekmiştir.¹¹⁰ Daha sonra Bedi Şehsüvaroğlu kitabında ayrıntılı biçimde eseri açıklamıştır. (Bedi Şehsüvaroğlu, *Şair ve Hekim Ahmedî, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul, 1954.) Osman Özer'in de eserle ilgili bir doktora çalışması vardır. (Ahmedî, *Tervâhü'l-ervâh*, Fırat Üni., 1995.) Şairliğinden dolayı Ahmedî'nin bu eseri üzerinde pek durulmamış hatta Emir Süleyman'ın eğlendirmek amacıyla yazıldığı zannedilmiştir. 4000 beyitlik sanılan eser üzerinde yapılan çalışmalar on bin beyitten fazla olduğunu ve müellifin “Adedle on bin hem yüz dahidür.” ifadesiyle de sabit olmuştur. Yine Ahmedî'nin eserini yazarken Enmûzec, Mu'cez, Hâvî gibi kaynakların isimlerini vererek o dönem için yeni bir anlayış ortaya koymuştur.¹¹¹

Tervâhü'l-ervâh'ın bilinen nüshaları şunlardır: Bayezid Devlet Ktp. Muallim Cevdet, nr.0.47; Manisa Ktp., Muradiye, nr. 1852; Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3595; TSMK, Revan Odası, nr. 1681 (Müellif nüshası) ve aynı kütüphanenin nr. H 1986 nüshası.¹¹²

¹⁰⁹ Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s. 163.

¹¹⁰ A. Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, Remzi Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul, 1982, (Çevrimiçi), <http://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=7&ved=0CE4QFjAG&url=http%3A%2F%2Fm.friendfeed-media.com%2F65bcfa407932844fe842c225ce235faae171c3de&ei=F-a5Uq6qG83T4QTH04DwBg&usg=AFQjCNEdxq76vppoU3o4jSk3JI90hEmALQ>, 03.03.2013.

¹¹¹ Mustafa Özkan, “Selçuklular ve Beylikler Devrinde Edebiyat, Beylikler Dönemi (XIV. Yüzyıl)”, s. 1004-1005.

¹¹² Ali Temizel, *a.g.e.*, s. 10.

2.1.2.3. Farsça Eserleri

2.1.2.3.1. Bedâyi’u’s-sihr fi-Sanâyi’i’ş-şi’r

Ahmedî’nin bu eseri, Reşîdüddîn-i Vatvât’ın (ö. 1177-78) Hadâ’iku’s-sihr fi Dekâ’iki’ş-şi’r adlı eserin edebi sanatlarına dair açıklamalarının özetlenip Farsça örneklerinin arttırıldığı, manzum-mensur karışık bir eserdir.¹¹³ Eserin kime yazıldığı konusu belli olmasa da Ahmed Ateş, eseri Aydınoglları İsa Bey adına yazıldığını söyler.¹¹⁴ Ahmedî, eserin müellifinin kendisi olduğunu, tevşih¹¹⁵ sanatına kendi kasidesini örnek vererek söylemektedir: ‘Bu Fakir’in kendisinden üç kıt’a, dokuz rubâ’i ve iki beyit ortaya çıkan Türkçe bir kasidesi vardır ve burada örnek olması amacıyla zikredildi ve o şudur:

“İyki, **âfâk** senuñ **hamduñ** ideler **yekser**,
 Veyki, **kuldur saña** ber **beste kemer** Rûm u Hazar,
 Cumle eşrâf-i zamân senden alûr **‘izzet u câh**
 Kamu etrâf-i zemin kadr **u ‘alâ senden umar’**”

Bu iki beytin yazmada yukarıdaki gibi altı çizilmiş olan harf ve kelimelerinden şu beyit meydana gelir:

“Ahmedî kuldur saña beste kemer
 ‘İzzet u câh u ‘alâ senden umar’”

Eğer dörtlükteki her mısranın başındaki kelime okunmazsa şu ruba’i meydana gelir:

“Âfâk senuñ hamduñ ideler yekser,
 Kuldur saña ber beste kemer Rûm u Hazar,
 Eşrâf-i zamân senden alûr ‘izzet u câh

¹¹³ Ali Temizel, *a.g.e.*, 45-47.

¹¹⁴ Ahmed Ateş “Konya Kütüphanelerinde Bulunan Bazı Mühim Yazmalar”, *TTK Belleten*, S. XVI, 1952, s. 116.

¹¹⁵ “Secili veya kafiyeli bir sözde bu seci veya kafiyenin nasıl devam edeceğine sözün içinde kullanılan bir kelime ile işaret edilmesidir ... İrsâda teshîm, tevşih adları da verilir.” M. A. Yekta Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, Gökkuşbu Yay., 7. Baskı, İstanbul, 2010, s. 261.

Etrâf-i zemin kadr u ‘alâ senden umar’¹¹⁶

Eser Allah’a hamd ü sena ve peygambere salat ve selam içeren 3 varaklık Arapça bir mukaddime ile başlar. Eserin konusu olan belagât, fesahat, meanî ve beyan konularının anlatıldığı yine 3 varaklık Farsça bir giriş kısmı bulunmaktadır. Daha sonra eserde önce konu başlığı verilmiş ardından Farsça olarak tarifi yapılmıştır. Her konunun örnekleri sırasıyla ayetten, hadisten, Arapça belîğ ve fasih sözlerden, Arapça beyitlerden ve Farsça nesir ve beyitlerden oluşmaktadır.¹¹⁷

Bedâyi’u’s-sihr fî-Sanâyi’i’ş-şî’r eserini ilim alemine Nihat Çetin tanıtmıştır. (“Ahmedî’nin Bilinmeyen Birkaç Eseri”, İstanbul Üni. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, C. II, S. 3-4, İstanbul, 1953, s. 103-104.) Ali Temizel Ahmedî’nin diğer Farsça eserleriyle beraber bu eser üzerine de bir doktora çalışması yapmıştır. (“Ahmedî’nin Farsça Eserleri Tenkitli Metin – İnceleme – Tercüme ve İndeks”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002, 38-202.)

Kaynaklarda eserin tek nüshasının olduğu kaydedilmiştir. (Konya Mevlânâ Müzesi Ktp.,nr. 2540, vr. 1b - 71a.) Bu nüshasındaki mecmuada aynı zamanda Ahmedî’nin diğer eserleri olan Mîzânü’l-edeb ve Mi’yârü’l-edeb adlı risaleleri de mevcuttur. Fakat Ali Temizel’in doktora çalışmasında Tahran Milli Ktp., nr. 173 nolu bir nüshasını daha tespit etmiştir.¹¹⁸

2.1.2.3.2. Mirkâtü’l-edeb

Arapça ve Farsça öğrenmek isteyenlere gerekli kelimeleri içermesinin yanında matematik, astronami, astroloji, fıkıh gibi lügatleri de içeren Aydınoğlu İsa Bey’in oğlu Hamza Bey için yazılmış Arapça-Farsça manzum bir lügattir.¹¹⁹ Eserin ismi ilk önce İbn Arabşah’ın Ukudü’n-nasîha adlı manzum kitabında geçmektedir.¹²⁰ Daha sonra Katip Çelebi eserin manzum bir lügat olduğunu ifade etmektedir.¹²¹ Eser

¹¹⁶ Ali Temizel, *a.g.e.*, s. 46; Ahmedî”, *TDVİA*, C. II, İstanbul, 1989, s. 166.

¹¹⁷ Ali Temizel, *a.g.e.*, s. 47- 50; Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s. 164.

¹¹⁹ Ali Temizel, *a.g.e.*, s. 216-217.

¹²⁰ F. Köprülü, “Ahmedî”, *İA*, s. 220.

¹²¹ Mustafa Özkan, “Selçuklular ve Beylikler Devrinde Edebiyat, Beylikler Dönemi (XIV. Yüzyıl)”, s. 1005.

manzum bir eser olup 33 beyitlik mukaddime ve iki bölümden oluşmaktadır. (Sadece Konya Mevlânâ Müzesi Ktp. nüshası mensur mukaddimelidir.)¹²² Birinci bölüm Arapça Farsça lügat olup 50 kıt'aya ayrılmış 816 beyitten meydana gelmektedir. İkinci bölüm hâtime kısmı olmak üzere 22 kıt'a ve toplam 92 beyitten meydana gelmektedir. Bu bölümde ebced hesabı, ebced hesabı ile çarpım tablosu, gezegenlerin ve burçların sayıları, tüm zamanlarda ayın yerini, peygamberin ahabından aşere-i mübeşşere vs gibi konular hakkında bilgi verilmiştir.¹²³

İlim alemine ilk kez Nihat Çetin tanıtmıştır. (“Ahmedî'nin Bilinmeyen Birkaç Eseri”, İÜEF Tarih Dergisi, C. II, S. 3-4, İstanbul, s. 104-107.)¹²⁴ Daha sonra Ali Alpaslan eserin başka bir nüshasını tespit etmiş ve eserin isminin Mirkat-i Edeb olması gerektiğini belirtmiştir. (“Ahmedî'nin Yeni Bulunan Bir Eseri Mirkat-i edeb”, İÜ TDED, C. X, İstanbul, 1960, s. 35-40)¹²⁵ Nihat Çetin, Ali Alpaslan'ın bu yazısındaki bazı noktaları açıklamak için TM bir makale yazmıştır. (“Ahmedî'nin <Mirkatü'l-edeb>i Hakkında”, TM, C. XIV, 1964, s. 217-230.) En son çalışma Ali Temizel'in doktora çalışmasıdır. (“Ahmedî'nin Farsça Eserleri Tenkitli Metin – İnceleme – Tercüme ve İndeks”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002, s. 203-254.)

Eserin son çalışmalarda tespit edilebilen nüsha sayısı sekizdir. Bunlar: Konya Mevlânâ Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 2524/2, TSMK, Ahmed III, nr. 2732/4, TDK Ktp Yz. A 499/1 ve Yz. A 163, Süleymaniye Ktp., Lala İsmail Paşa, nr. 644/1, Manisa İL Halk Ktp., Genel, nr. 2848, Süleymaniye Ktp., Şazeli, nr. 147/6, İÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Seminer Ktp., nr. 3923.¹²⁶

¹²² Ali Temizel, *a.g.e.*, s. 217.

¹²³ Ali Temizel, *a.g.e.*, s. 217-218; Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s. 163-164.

¹²⁴ (Çevrimiçi), <http://journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/tarih/article/view/2016/1704>, 03.03.2013.

¹²⁵ (Çevrimiçi) <http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/turkdili/article/view/17558/16800>, 03.03.2013.

¹²⁶ Ali Temizel, *a.g.e.*, s. 204-214.

2.1.2.3.3. Mîzânü'l-edeb

Arapça'nın sarf bilgisi (şekil bilgisi) kurallarını anlatan 195 beyitten meydana gelen aruzun “fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün” kalıbıyla yazılan Farsça bir kasidedir. Allah'a hamd ü sena ve peygambere salat ve selamdan sonra sarfın tarifi, vezin ve mizan([a.i. vezn'den, c. mevâzîn] : Terazi, ölçü aleti, tartı; ölçek.)¹²⁷ ile mevzun'un ([a.s. vezn'den] : 1. Vezinli, tartılı, tartılmış. 2. Vezinli, vezinle yazılmış olan.)¹²⁸ açıklanması gibi bilgiler verilmiştir. Ahmedî birbirinden farklı en az 2 en fazla 19 beyit, sarf ilmiyle ilgili 23 konuyu eserde açıklamıştır. Ahmedî bu eserini yazarken hangi kaynaklardan yararlandığı ve hangi eserleri örnek aldığı tam olarak belli değildir. Sadece 127. beyitteki ifadeden yola çıkarak Sibeveyhi'nin (757?-796?) “el-Kitab” adlı eserinden yararlandığı anlaşılmaktadır.

Eseri hakkında bilgi sahibi olmamıza sebep olan ilk araştırmacı Nihat Çetin'dir. (“Ahmedî'nin Bilinmeyen Birkaç Eseri”, İÜEF Tarih Dergisi, C. II, S. 3-4, İstanbul, s. 107.) Ali Temizel'in diğer eserleriyle beraber bir doktora çalışması vardır. (“Ahmedî'nin Farsça Eserleri Tenkitli Metin – İnceleme – Tercüme ve İndeks”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002, s. 255-287.)

Eserin tek bir nüshası tespit edilebilmiştir: Konya Mevlânâ Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 2524/3.¹²⁹

2.1.2.3.4. Mi'yârü'l-edeb

Arapça nahiv (cümle bilgisi) kurallarını anlatan Farsça bir kasidedir. Aruzun “fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün” vezniyle 170 beyitten meydana gelmektedir. Allah'a hamd ü sena ve peygambere salat ve selamı anlatan 5 beyitten sonra nahiv bilimi, kelime ve cümle bilgisi ve kısımları hakkındaki bilgiler eser başlamaktadır. Ahmedî, birbirinden farklı en az 2 en fazla 13 beyit, nahivle ilgili 29 konuyu eserde açıklamıştır.

¹²⁷ Ferit Devellioğlu, “Mizân”, *a.g.e.*, s. 655.

¹²⁸ Ferit Devellioğlu, “Mevzûn, Mevzûne”, *a.g.e.*, s. 637.

¹²⁹ Ali Temizel, *a.g.e.*, s. 256-262.

Eseri Nihat Çetin aynı makalesinde ilim alemine tanıtmıştır. (“Ahmedî’nin Bilinmeyen Birkaç Eseri”, İÜEF Tarih Dergisi, C. II, S. 3-4, İstanbul, s. 107-108.) Ali Temizel’in bir doktora çalışması vardır. (“Ahmedî’nin Farsça Eserleri Tenkitli Metin – İnceleme – Tercüme ve İndeks”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002, s. 288-326)

Ahmedî’nin diğer üç eseri olan Bedâyi’u’s-sihr fî-Sanâyi’i’ş-şi’r, Mirkâtü’l-edeb, Mîzânü’l-edeb eserleriyle aynı mecmuadadır. (Konya Mevlânâ Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 2524/4)¹³⁰

Ahmedî’nin kaynaklarda adı geçen fakat bugüne kadar ele geçmeyen eserleri: Kasîde-i Sarsarî Şerhi¹³¹ ve Hayratü’l-ukalâ¹³²

Ayrıca Ahmedî’ye ait sanılan fakat son çalışmalarla eserlerin başka şairlere ait olduğu ispat edilen birkaç eser daha vardır. Birincisi, Latifi tezkiresinde Likâî adlı şairden bahsederken onun Ahmedî’nin Yûsuf u Zelîhâ’sına nazire yazdığını belirtir. Fakat Ahmedî ve Likâî’nin bugüne kadar böyle eserleri ele geçmemiştir. Ahmedî’ye ait olduğu sanılan Yûsuf u Zelîhâ’nın sebep-i telif bölümünde Akkoyunlu hükümdarı Sultan Yakup zamanında (1478-1490) kaleme alındığı bilgisi 1412-13 vefat eden Ahmedî’ye ait olamayacağı anlaşılmıştır. Şair Yûsuf u Zelîhâ eserinde Akkoyunlu ümerasından Sufi Halil’in isteğiyle yazdığını belirtmiştir. Tezkirelerde bu tarihlerde aynı adı taşıyan başka şair bulunmadığından meydana yeni bir şair –Akkoyunlu Ahmedî- ve eser çıkmıştır. Akkoyunlu Ahmedî hakkındaki bilgiler Akkoyunlu hükümdar Sultan Yakup zamanında yaşadığı, Anadolu’ya sefere çıkacakken Sufi Halil’in ondan bir Yûsuf kıssası yazmasını istediği ve Akkoyunlu Ahmedî’nin de ordudan ayrılıp Tebriz’e gelerek bu eserini elli yedi günde tamamladığını bilmekteyiz. Şairin vefat tarihi tahminen 1480’den sonradır. Bu eserin nüshası Marmara Üni. Fen-Edebiyat Fakültesi Ktp. Yazma nr. 51’de kayıtlıdır. İkinci eser yine Akkoyunlu Ahmedî’ye ait olup Ahmedî’ye ait sanılan Attar’ın Esrarnâme tercümesidir. Osmanlı müellifleri s. 11’de Ahmedî’nin Attar’dan bu eseri çevirdiğini

¹³⁰ Ali Temizel, *a.g.e.*, s. 289-295.

¹³¹ Mecdî Mehmet Efendi, *Şakaik-i Nu’maniye ve Zeyilleri – Hadaiku’ş-şakaik*, haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yay., İstanbul, 1989, s. 71

¹³² Mustafa Özkan, “Selçuklular ve Beylikler Devrinde Edebiyat, Beylikler Dönemi (XIV. Yüzyıl)”, s. 1006.

yazar. Halbuki yine Sufi Halil'in isteği üzerine Tebriz'de (1489-80) kaleme alınan Esrarnâme Akkoyunlu Ahmedî'ye aittir. Eserin birçok yazma nüshası vardır.¹³³ Üçüncüsü, Cenknâme eseri zannedilip Ahmedî'ye atfedilen eserin, aslında Çengnâme olup Ahmed-i Dâî tarafından yazıldığı kesinlik kazanmıştır.¹³⁴ Dördüncüsü, Ahmedî'nin Kanun ve Şifa Tercümesi diye bir eseri yoktur. Şairin Tervâhü'l-ervah eserini Saadet Nüzhet Ergun'un yanlış nitelendirmesi sonucunda böyle bir isim meydana çıkmıştır.¹³⁵ Beşincisi Türkçe manzum Süleymannâme eseridir. Uzun Firdevsî kendi eseri olan Süleymannâme'sinin mukaddimesinde Sultan Murad'ın (?) Ahmedî ve Şeyhoğlu Mustafa'ya bu konuyu yazmasını teklif etmiş ancak iki şairin bu işi yapmaktan aciz kalıp yazmadıklarını belirtmektedir. Ahmedî'nin böyle bir eser yazmadığı da mukaddimeden anlaşılmaktadır.¹³⁶ Son olarak altıncısı Abdülvâsi Çelebi, Halilnâme adlı eserinin sebebi telif kısmında Ahmedî'nin Veys ü Râmîn adlı eseri tercümeyle başladığını fakat ömrü vefa etmeyip eserini yarım bıraktığını belirtmektedir. Ahmedî'nin bugüne kadar böyle bir tercüme eseri ele geçmemiştir.¹³⁷

2.1.2.4. Edebi Yönü

XIV. yy en büyük şairi Nesimi'yi saymazsak eğer bu yüzyılın en büyük şairi Ahmedî'dir. Dil ve tarih bakımından şairin İskender-nâme eseri önem arz etmekle beraber Divan'ı sanat bakımından daha büyük bir önem arz etmektedir. Ahmedî'nin şiirleri bu asrın bütün şiirlerinden üstündür. Dili düzgün, üslubu kendine özgü, betimlemeleri daha renklidir. Şiirlerinde coşkulu bir lirizmden çok sanatkar bir titizliği vardır. Şair yazdığı divanı hakkında artık kendisinden sonra diğer divanların okunmadığını, eserlerini çağdaşı olan Şeyhoğlu gibi tercüme ve başkasının eserlerini

¹³³ Nihat Azamat, "Ahmedî, Akkoyunlu", *İA*, C. II, İstanbul, 1989, s. 167-168; Gönül Ayan, "Tebrizli Ahmedî Esrar-name İsimli Mesnevisi", *Turkish Studies*, S. 2/3, Yaz, 2007, s. 100-101, (Çevrimiçi), http://www.turkishstudies.net/Makaleler/160420296_ayangonul.pdf, 23.01.2013.

¹³⁴ Mustafa Özkan, "Selçuklular ve Beylikler Devrinde Edebiyat, Beylikler Dönemi (XIV. Yüzyıl)", s. 1006.

¹³⁵ Meltem Gül, "14. Yüzyıl Eski Anadolu Sahasında Oğuz Lehçesiyle Yazılmış Eserler Üzerine Yapılan Başlıca Bilimsel Yayınlar", *The Journal of Academic Social Science Studies*, s. 14-15, (Çevrimiçi) <http://www.jasstudies.com/OncekiSayilarDetay.aspx?Sayi=Volume%203%20Issue%202>, 26.01.2013.

¹³⁶ Fuad Köprülü, "Ahmedî", *İA*, C. I, s. 220.

¹³⁷ Mustafa Özkan, *a.g.m.*, s. 1006.

kendine mâl etmediğini gururla ifade eder.¹³⁸ Ahmedî, Şeyhoğlu, Kemaloğlu ve Elvan Çelebi gibi şairlere sataştığı halde onlar eserlerinde Ahmedî'ye cevap bile vermemişlerdir. Yalnız Şeyhoğlu Kenzü'l-küberâ ve Mehekkü'l-ulemâ eserinde çağdaşı olan şairlerin şiirlerinden örnekler verip onlardan bahsettiği halde Ahmedî'den hiç bahsetmemiştir. Bu durum Şeyhoğlu'nun Ahmedî'ye olan tavrını ifade etmektedir. Şair, Mevlânâ'dan, Yunus Emre'den, Selman-ı Sâvecî'den, Nizamî'den hem çok etkilenmiş hem de onlardan bahsederken çok hürmetkar bir dil kullanmıştır. Şiirlerinde övdüğü kimseleri kahramanlıkta Rüstem'e, Cem'e, İskender'e; sabırda Eyyüb'e; hüzünde Yakub'a; güzellikte Yûsuf'a, adalette Ömer'e; cesarete Ali'ye; ahlakta Hz. Muhammed'e ve Yûsuf'a benzeterek ifade etmiştir.

Her konudaki geniş kültürü Ahmedî'ye hem kolay yazma hem de çok yazma imkanı vermiştir. Gazel, kaside, mesnevi ve diğer nazım şekillerinde tasavvufa geniş yer vermiştir.¹³⁹ Bu düşüncesini de şair İslâmiyet'e dayandırarak madde alemi mana alemini için bir köprü olarak değerlendirmiştir. Ahmedî bu dünyayı ahiretin tarlası olarak görmüştür. Mahlasını dahi peygamber efendimize hayranlığından dolayı 'Ahmedî' olarak seçmiştir. Ahmedî mahlası mana olarak iki anlama gelmektedir: 1. Ahmed'e mensup 2. Ebcad hesabı ile harflerin karşılığı 63'tür. Bu sayı ise peygamber efendimizin vefat yaşıdır. Ahmedî eserlerini Çelebi Mehmed, Çelebi Mehmed'in oğlu II. Murad, Aydınoğlu Ayas Bey ve en başta Emir Süleyman için kaleme almıştır. Emir Süleyman'ın Edirne'ye çekildiği sıkıntılı dönemlerinde kendini içkiye veren şehzâdeye moral vermek amaçlı hoşça gidecek şiirler yazmıştır. Seksen yaşına kadar şarabın her türlü kötülüğünden, dinî nasihatlerden bahseden şair bu defa şarabın güzelliklerinden bahsetmeye başlamıştır. İlerlemiş yaşında kendisinin de içkiye düştüğünü yine kendi ifadelerinden öğreniyoruz.¹⁴⁰

Ahmedî'nin eserlerinin çoğunu Emir Süleyman'ın yanında yaşadığı dönemde vermiştir. Eserlerin içinde en önde gelen Divan'ındaki kaside ve gazellerinin birçoğunu Emir Süleyman adına kaleme almıştır. İkinci büyük eseri İskender-

¹³⁸ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 3. Baskı, Ötüken Yay., İstanbul, 1981, s. 350-351.

¹³⁹ İdris Kadioğlu, "Kılıç Kalem Münâzarası", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (Prof. Dr. Mahmut Kaplan Armağan Sayısı), C. IX, S. 2, Ekim, 2011, s. 165, (Çevrimiçi), <http://www2.bayar.edu.tr/sosyal/2011-2/26kadioglu.pdf>, 08.02.2013.

¹⁴⁰ Yaşar Akdoğan, *Ahmedî Dîvânından Seçmeler*, 1. Baskı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1988, s. 22-50.

nâme'sini Germiyan Beyi Süleyman Şah zamanında kaleme almaya başladıysa da takdimini Emir Süleyman'a yapmıştır. Diğer bir eseri olan Cemşid ü Hurşid mesnevisini ise Emir Süleyman'ın isteği üzerine yazmıştır. Yine aynı şekilde Çelebi Mehmed'e sunulan Tervîhü'l-ervâh eserini Emir Süleyman'ın isteği üzerine yazmaya başlamıştır. Ahmedî eserlerini kimin için ve ne zaman yazmaya başlamış olursa olsun kendisinden en çok iltifat gördüğü hükümdar Emir Süleyman adına ebedileştirmeye çalışmış böylelikle hükümdardan gördüğü izzet ve ikramlara olan şükranlarını sunmak istemiştir.¹⁴¹

2.1.3. Ahmed-i Dâî

2.1.3.1. Hayatı

XIV. yy ikinci yarısıyla XV. yy ilk yarısında yaşamış olan şairin doğum yeri ve yılı hakkındaki bilgiler birbirleriyle çelişkilidir. Kaynaklarda¹⁴² Ahmed-i Dâî'nin, Germiyanlı olduğunu¹⁴³, Sehi Bey¹⁴⁴ ve Latîfi¹⁴⁵ Emir Süleyman devri (1402-1410), Hasan Çelebi¹⁴⁶ ve Mehmed Süreyya¹⁴⁷ ise I. Murad devri (1362-1389) şairlerinden olduğunu varsayarlar. Ahmed-i Dâî'nin eserlerini tetkit ederek I. Murad, Germiyan Beyi II. Yakup, Yıldırım Beyazıd'ın oğulları Emir Süleyman, Çelebi Mehmed (1413-1421) ve II. Murad (1421-1451) devirlerini gördüğü söylenebilir.¹⁴⁸ İ. Hikmet Ertaylan hoca, şairin Süheyl ü Nevbahar eserini yazdığını Uzun Firdevsî'yi kaynak göstererek iddia eder. Hoca Mesud'un tamamladığı eserin ilk bin beyitini yazan Hoca Mesud'un yeğeni İzzeddin Ahmed ile Ahmed-i Dâî'nin aynı kişi

¹⁴¹ Nihat Sami Banarlı, "Ahmedî'nin Şahsiyeti ve Tesirleri Hakkında Küçük Notlar", *TM*, C. VI, 1936-1939, s. 163.

¹⁴² Mustafa İsen, *Kühü'l Ahbarın Tezkire Kısmı*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Sayı 93, Ankara, 1994, s. 106; Mustafa İsen, *Latîfî Tezkiresi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1990, s. 103; Rıdvan Canım, *Latîfî Tezkiretü's-şuara ve Tabsiratü'n-numaza (İnceleme-Metin)*, TTK, Ankara, 2000, s. 165; Mehmet Süreyya, *Sicilli Osmanîl*, Matbaa-i Amire, 1312, s. 190.

¹⁴³ Sadece Hammer şairin Karamanlı olduğunu belirtir. İ. Hikmet Ertaylan bu bilginin Hammer'in eseri yanlış okumasından kaynaklandığını söyler. İ. Hikmet Ertaylan, *Ahmed-i Dâî Hayatı ve Eserleri*, İÜEF Yay., İstanbul, 1952, s. 2.

¹⁴⁴ Mustafa İsen, *Sehi Bey Tezkiresi 'Heşt Behişt'*, s. 118.

¹⁴⁵ Mustafa İsen, *Latîfî Tezkiresi*, s. 103; Rıdvan Canım, *a.g.e.*, s. 165.

¹⁴⁶ İbrahim Kutluk, *a.g.e.*, s. 139.

¹⁴⁷ Mehmet Süreyya, *a.g.e.*, s. 190.

¹⁴⁸ Günay Kut, 'Ahmed-i Dâî', s. 56.

olabileceklerini ve buna dayanarak şairimizin Aydınogulları sarayı ile de bir münasebeti olduğunu ileri sürer.¹⁴⁹ Bu iddia karşısında Tunca Kortantamer hoca şairin neden eserin sadece bin beyitin yazıp bıraktığını, hiçbir kaynakta İzzeddin Ahmed ile Ahmed-i Dâî aynı kişi olduklarına dair bir ize rastlanılmadığını ve en önemlisi şairimizin kendisi Tıbb-ı Nebevî Tercümesinin ön sözünde ismini Ahmed b. İbrahim b. Muhammed el-maruf bi'd-Dâî diye verirken İzzeddin Ahmed dememesini sorar. İ. Hikmet Ertaylan hocanın bu öngörüsünün Tunca Kortantamer hoca doğru olmadığını savunur. Ayrıca şairi Germiyanlı sayıp Germiyan bölgesinde kadılık¹⁵⁰ yaptığını belirten kaynaklara da şairin yirmiye yakın eserinden sadece Tabir-nâme Tercüme eseri haricinde Germiyanla ilintili bir bilginin olmadığını söyler. Divanının tam yazmasında da böyle bir bilginin olmayışını şairin Germiyan sarayı ile ilişkilerinin pek de önemli olmadığını varsayar. Ahmed-i Dâî'nin bir eserine bakarak Germiyan sarayında yaşadığını saymayı hatalı bir tespit olarak görür. Osmanlıya intisab eden Şeyhî'nin divanında Germiyan Beyi için pek çok şiirler yazdığını veya Ahmedî'nin Aydın sarayından sonra İskender-nâme eserini Germiyan Süleyman Şah adına kaleme aldığını ileri sürerek bu netliğin şairimiz Ahmed-i Dâî için geçerli olmadığını söyler.¹⁵¹

Şairin tahsili hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ahmed-i Dâî'nin tezkirelerdeki bilgileri göz önünde bulundurulduğunda zamanın diğer şairleri gibi iyi bir eğitim gördüğü anlaşılmaktadır.¹⁵² Sehi Bey ve Ali Tezkirelerinde şairin Germiyan bölgesinde bir süre kadılık yaptığını yazarlar. Germiyan Bey'inin kızı ile Yıldırım Beyazıd'ın evlenmesiyle (1378) çeyiz olarak verilen Kütahya'da kadı olduğu tahmin edilmektedir. Süleyman Şah'ın vefatından sonra yerine geçen II. Yakup Ahmed-i Dâî'yi himayesine almıştır. Yıldırım tarafından II. Yakup'un yenilmesi üzerine Germiyan toprakları Osmanlıya katılmıştır. Bu sırada Ahmed-i Dâî muhtemelen Kütahya'da tanıştığı Emir Süleyman'ın yanına gitmiştir. Fakat Ankara savaşı sırasında şairin ne yaptığı ile ilgili bir bilgi elimizde yoktur. Ahmedî, Şeyhî,

¹⁴⁹ İ. Hikmet Ertaylan, *a.g.e.*, s. 3-4.

¹⁵⁰ Mustafa İsen, *Sehi Bey Tezkiresi 'Heşt Behişt'*, s. 118, 'Ehl-i ilm kısmından, her fenden haberdar, kadılık etmiş bir kişidir.'; İ. Hikmet Ertaylan, *a.g.e.*, s. 9.

¹⁵¹ Tunca Kortantamer, "Ahmed-i Dâî İle İlgili Yeni Bilgiler", *Türkoloji Dergisi*, C. VII, Ankara, 1977, s. 105-106.

¹⁵² İ. Hikmet Ertaylan, *a.g.e.*, s. 7.

Hamza gibi şairleri etrafında toplayıp kollayan Emir Süleyman'a Çengnâme adlı eserini sunmuştur. Yine divanında Emir Süleyman adına yazdığı şiirleri vardır. Emir Süleyman'ın ölümü (1410) ardından Çelebi Mehmed'in himayesine girmiştir. Çelebi Mehmed'in oğlu Murad'a hocalık yapmış ve Ukudü'l-cevahir adlı eserini şehzâde Murad için yazmıştır. Çelebi Mehmed'in ölümünden sonra II. Murad'ın himayesinde yaşamış ve son eseri olan Tezkiretü'l-evliyâ eserini yazmıştır.¹⁵³

Ahmed-i Dâî'nin ölüm tarihi de belli değildir. Son eseri Tezkiretü'l-evliyâ olduğuna göre muhtemelen 1421 yılından sonra vefat etmiştir. Bursa'da şairin adıyla anılan bir cami, mahalle ve hamam vardır. Caminin yanında Dâî Dede adlı mezarın Ahmed-i Dâî'ye ait olduğu söylenmektedir.¹⁵⁴

2.1.3.2. Mensur Eserleri

2.1.3.2.1. Tercüme-i Tefsîr-i Ebü'l-leys es-semerkandî

Anadolu'da Türkçe'ye çevrilen ilk Kur'an tercümesidir. II. Murad devrinde Umur Bey'in teşvikleriyle Ebü'l-leys es-semerkandî'nin (ö. 383/993) tefsirinden yaptığı bu tercüme eser iki bölüme ayrılır. Mukaddime kısmı Ahmed-i Dâî'nin telifi olup manzumdur. Tercüme bölümü ana hatlarıyla mensur olmakla beraber yer yer manzum parçalar da vardır. Şair tefsir olan bu eserini oluştururken Ebü'l-leys es-semerkandî'nin sözlerine de yer vermiştir. Bu da eserin doğrudan bir tercüme eser değil yararlandığı kaynağı temel alarak yapılan yeni bir tefsir eseri olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.¹⁵⁵ Eski Anadolu Türkçesi'nin dil özelliklerini yansıtan eserin nüshaları çoktur. Bunlardan 'İstanbul Üniversitesi Ktp., TY, nr. 8248.' ve 'Süleymaniye Ktp., Fatih, nr. 631.' manzum mukaddime kısımlarını da içinde barındırması bakımından önemlidir.¹⁵⁶ Süleymaniye Ktp. nüshasının dil ve kelime özellikleriyle ilgili önemli çalışmalar yapılmıştır.¹⁵⁷ İ. Hikmet Ertaylan

¹⁵³ Günay Kut, "Ahmed-i Dâî", *TDVİA*, C. II, İstanbul, 1989, s. 56-57.

¹⁵⁴ Günay Kut, "Ahmed-i Dâî", s. 57; İ. Hikmet Ertaylan, *a.g.e.*, s. 27-28.

¹⁵⁵ Nihat Azamat, *II. Murad Devri Kültür Hayatı*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 1996, s. 130-131.

¹⁵⁶ Günay Kut, "Ahmed-i Dâî", s. 57.

¹⁵⁷ Mustafa Özkan, "Ahmed-i Dâî'nin Tercüme-i Tefsîr-i Ebü'l-Leys Es-Semerkandî Mukaddimesi", *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XXIX, 2000, s. 117-188, (Çevrimiçi),

tefsirin manzum mukaddimesinin tıpkıbasım yayımlamış ve eserle ilgili yüksek lisans çalışması yapılmıştır.¹⁵⁸

2.1.3.2.2. Miftâhu'l-cenne

Bir akaid kitabı olan bu eser, Lülü Paşa adına Arapça'dan Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Lülü Paşa'nın kim olduğu hakkında elimizde bir bilgi yoktur. Sekiz bölümden meydana gelen eserin Raif Yelkenci'de bulunan iki nüshasından birisi İ. Hikmet Ertaylan tarafından tıpkıbasım olarak yayımlanmıştır.¹⁵⁹ Diğer bir nüshaları 'Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1726; Fatih, nr. 2853; Bağdatlı Vehbi, nr. 1565.'¹⁶⁰ Ayrıca bir doktora çalışması yapılmıştır.¹⁶¹

2.1.3.2.3. Tercüme-i Kitâbü't-ta'bîr-nâme

Ebu Bekir b. Abdullah el-Vâsıtî'nin mensur Arapça eserinin Farsça'ya yapılan tercümesinin Türkçe'ye çevrilmesidir. Rüya tabirleriyle ilgili olan bu eser II. Yakup adına tercüme edilmiştir. Dâî'nin divanında bulunmayan bir kasidesini içermesi ve II. Yakup Bey'in sarayında bulunduğunu göstermesi eserin önemini daha da artırmıştır. İ. Hikmet Ertaylan eserin bir kısmını tıpkıbasım olarak yayımlamıştır.¹⁶² İki nüshası bilinmektedir. Biri, 'Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 588.', diğeri 'Atatürk Kitaplığı, Eski Belediye Ktp., Muallim Cevdet, nr. 026.'¹⁶³

<http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/turkdili/article/view/18112/17347>, 10.10.2013; Abdurrahman Özkan, "Ahmed-i Dâî'nin Tefsîr Tercümesi'nin Manzum Mukaddimesi ve Dil Özellikleri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 11, Konya, 2002, s. 1-57, (Çevrimiçi), <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s11/ozkan.pdf>, 10.10.2013.

¹⁵⁸ İ. Hikmet Ertaylan, *a.g.e.*, Tefsir Mukaddimesi, tıpkıbasım, s. 1-10.

¹⁵⁹ İ. Hikmet Ertaylan, *a.g.e.*, Mihtahü'l-Cenneh, tıpkıbasım, s. 405-421.

¹⁶⁰ Günay Kut, "Ahmed-i Dâî", s. 57.

¹⁶¹ Gürer Gülsevin, *Ahmed-i Dâî, Miftahü'l-cenne (Metin-Dil Özellikleri- Söz Dizin)*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Malatya, 1989.

¹⁶² İ. Hikmet Ertaylan, *a.g.e.*, s. 162-164, Tabir-name Tercümesi s. 331-338.

¹⁶³ Günay Kut, "Ahmed-i Dâî", s. 57.

2.1.3.2.4. Tercüme-i Eşkâl-i Nasîr-i Tûsî (Tercüme-i sî fasl fi't-takvîm)

Nasîrüddîn-i Tûsî'nin Farsça 'Sî fasl' isimli eserinin Türkçe'ye tercümesidir. Takvim, astronomi, astroloji gibi konuları ihtiva eder. Eserin iki nüshasının olduğunu belirten İ. Hikmet Ertaylan Halil Erdem Bey'in kütüphanesinde bulunan nüshasının bir kısmını tıpkıbasım olarak yayımlamıştır.¹⁶⁴ Ayrıca bir inceleme çalışması da vardır.¹⁶⁵ Nüshaları: 'Süleymaniye Ktp., Laleli, nr. 2735.', 'Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud, nr. 5715.', 'Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3569.', 'Beyazıt Devlet Ktp., nr. 1604.'

2.1.3.2.5. Teressül

Sehi Bey tezkiresinde özellikle belirtilen bu eser dilimizin bilinen en eski ve en güzel inşa kitabıdır. Mektup türleri, yazışma kuralları ve yazışmalarda kullanılan özel deyimler anlatılır. Eserin tek ve eksik nüshası 'Manisa İl Halk Ktp., Muradiye, nr. 1856/3, vr. 113-121.'¹⁶⁶ Eser hakkında iki adet çalışma yapılmıştır.¹⁶⁷

2.1.3.2.6. Tezkiretü'l-evliyâ Tercümesi

Ahmed Dâî, Ferîdüddin Attar'ın Farsça eseri olan Tezkiretü'l-evliyâ'yı Karaca Bey'in isteği üzerine II. Murad adına tercüme etmiştir.¹⁶⁸ Şair eserinde yalnızca Dâî mahlasını kullanmıştır.¹⁶⁹ Eserin bilinen tek nüshası 'Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 1800.'¹⁷⁰

¹⁶⁴ İ. Hikmet Ertaylan, *a.g.e.*, s. 153; Tercüme-i Eşkâl-i Nasîr-i Tûsî, tıpkıbasım, s. 313-321.

¹⁶⁵ Esra Karabacak, "Ahmed-i Dâî 'Ninrisâle-i Sî Fasl Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme" *Turkish Studies*, C. VIII/IX, Yaz, 2013, s. 279-288, (Çevrimiçi), http://turkishstudies.net/Makaleler/727925372_024KarabacakEsra-279-288.pdf, 08.12.2013.

¹⁶⁶ İ. Hikmet Ertaylan, *a.g.e.*, s. 158-159; Günay Kut, "Ahmed-i Dâî", s. 57.

¹⁶⁷ İ. Çetin Derdiyok, "Ahmed-i Dâî'nin Teressülü", *Çukurova Üniversitesi Araştırma Merkezi*, (Çevrimiçi), http://turkoloji.cu.edu.tr/makale_sistem/tum_list.php?t=tum&psearch=%DD.%20%C7etin%20Derd%20yok 10.10.2013; H. İbrahim Haksever, "Ahmed-i Dâî'nin Teressülü", *Turkish Studies*, C. VI/I, Kış, 2011, s. 1231-1239, (Çevrimiçi), http://turkishstudies.net/Makaleler/1494858663_hakseverhalilibrahim.pdf 12.10.2013.

¹⁶⁸ Nihat Azamat, *a.g.e.*, s. 150.

¹⁶⁹ İ. Hikmet Ertaylan, *a.g.e.*, s. 156.

¹⁷⁰ Günay Kut, 'Ahmed-i Dâî', s. 57.

2.1.3.2.7. Tercüme-i Tıbb-ı Nebevî (eş-şifâ fî ehâdîs-i Mustafa)

Şair, Ebu Nuaym el-İsfehanî'nin Tıbb-ı Nebevî eserini kısaltan imam Ahmed bin Yûsuf et-Tîfâşî'nin eserini Türkçe'ye tercüme etmiştir. Timurtaş Paşa oğlu Umur Bey'in isteğiyle yapılan eser Hz. Peygamber'in hadislerine dayanmaktadır. İki bölümden oluşan eserin birinci bölümü, yiyeceklerin ve içeceklerin faydaları sıralanıp sağlığın nasıl korunacağı anlatılmıştır. İkinci bölümde, tıp bilimiyle alakalı konular anlatılmıştır. Ahmed-i Dâî bu eserinde Türk dilinin ilim dili ve edebi dil olduğunu sanatkarane bir üslupla anlatmıştır.¹⁷¹ Eser, şairin baba ve dede adını vererek tam künyesini belirtmesi bakımından da önem taşımaktadır.¹⁷² İ. Hikmet Ertaylan İstanbul Üni. Tıp Fak. bulunan yazmanın 16 sayfasını yayımlamıştır.¹⁷³ Eserin nüshası 'İstanbul Üni. Tıp Tarihi Kütüp., nr. 90.' Ayrıca bir de doktora çalışması yapılmıştır.¹⁷⁴

2.1.3.2.8. Vesîletü'l-mülûk fî Ehli's-sülûk

Ayetü'l-kürsî'nin tefsiri olan bu eserde ayrıca şerh-i Esmâü'l-hüsna yani Allah'ın 99 isminin açıklandığı bir bölüm bulunmaktadır. Şair bu eseriyle kendisinin ulemadan ve tefsir ilmine vakıf olduğunu himayesine girmek istediği emir veya sultan kim ise ona anlatmak istemiştir. Ahmed-i Dâî eserini kime sunacağını belirtmemişse de edebi çevreler Germiyanlı II. Yakup Bey olduğu varsaymaktadır. Eserin bilinen tek nüshası Konya İzzet Koyunoğlu kütüphanesindedir.¹⁷⁵ Eserin mukaddimesinden ilk beş sayfa İ. Hikmet Ertaylan tarafından tıpkıbasım olarak yayımlanmıştır.¹⁷⁶

¹⁷¹ İ. Hikmet Ertaylan, *a.g.e.*, s. 183-184; Nihat Azamat, *a.g.e.*, s. 178.

¹⁷² Günay Kut, 'Ahmed-i Dâî's. 57; Gönül Alpay Tekin, *Ahmed-i Dâî Ceng-nâme (İnceleme-Tenkit-Metin)*, Harvard Üni. 1992, s. 45-47.

¹⁷³ İ. Hikmet Ertaylan, *a.g.e.*, s. 181-184; Tıbb-ı Nebevî Tercümesi, tıpkıbasım, s. 387-402.

¹⁷⁴ Önder Çağırın, *Ahmed-i Dâî, Tıbb-ı Nebevî (Metin-Dil Özellikleri-Söz Dizini)*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya, 1992.

¹⁷⁵ İ. Hikmet Ertaylan, *a.g.e.*, s. 188-189; Günay Kut, "Ahmed-i Dâî", s. 57.

¹⁷⁶ İ. Hikmet Ertaylan, *a.g.e.*, s. 188; Vesîletü'l-mülûk, tıpkıbasım, s. 425-429.

2.1.3.2.9. Müfredât

Eser önce Ukûdü'l-Cevâhir eserinin bir nüshası olarak değerlendirilmiştir. Daha sonra Kenan Akyüz hoca 'Muhtasar' adıyla 'bilinmeyen bir eseri' olarak eseri tanıtır. Eserin iki nüshası vardır. Eserin adının kayıtlı olduğu nüsha 'Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, nr. 187/1. bkz. Yücel Dağlı-E. Nedret İşli-Cevdet Serbest-D. Fatma Türe, (Tespit fişleri: Orhan Bilgin-Nihat Azamat), Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu, İstanbul 2001, s. 92.'dir. Franz Babinger ise 'Ukûdü'lcevâhir, Cambridge, Browne, Supp. 871.' nüshasını bildirir. Her iki nüshayı karşılaştırarak eseri gün yüzüne çıkaran Abdülbaki Çetin hocadır. Eser Farsça'yı öğrenmeye yeni başlayanların doğru öğrenmelerini sağlamak için yazılmıştır. Ahmed-i Dâî eserini dört bölüme ayırmış ve eserinin sonunda kendi adını belirtmiştir.¹⁷⁷

2.1.3.3. Manzum Eserleri

2.1.3.3.1. Türkçe Divanı

Şairin bu eserinin iki nüshası vardır. Biri Ahmet Ateş'in bulduğu eksik Ahmed-i Dâî külliyyatı içindeki divandır. Bu külliyyatın içinde Divan, Çeng-nâme ve Vasiyyet-i Nûşirevan eserleri vardır.¹⁷⁸ Divanda kişi Çelebi Mehmet'e dair olmakla beraber 5 kaside ve 199 gazel bulunmaktadır.¹⁷⁹ Bu nüshanın tıpkıbasımı yayımlamıştır.¹⁸⁰ Ayrıca İ. Hikmet Ertaylan, Germiyanoğulları'nın hizmetinde bulunduğu sırada Ahmed-i Dâî'nin ayrı bir divan daha yazdığı ihtimalinden bahseder.¹⁸¹ Fakat böyle bir eser elde mevcut değildir. İ. Hikmet Ertaylan 'Mutâyebât' adıyla ayrı bir eser olarak düşündüğü şiirleri aslında Kahire nüshasındaki divanından alınmış şiir parçalarıdır. Divanın tam ve ikinci nüshası

¹⁷⁷ Abdülbaki Çetin, "Ahmed-i Dâî'nin Farsça Öğretmek Amacıyla Yazdığı Bir Eser: Müfredât", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 20, Güz, 2006, s. 113-128, (Çevrimiçi), <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s20/cetin.pdf>, 15.10.2013.

¹⁷⁸ Ahmet Ateş, "Budur-Antalya ve Havalisi Kütüphanelerinde Bulunan Türkçe, Arapça ve Farsça Bazı Mühim Eserler", *TDED*, 1948, C. II, S. 3-4, s. 172-174, (Çevrimiçi), <http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/turkdili/article/view/15487/14675>, 10.10.2013.

¹⁷⁹ Günay Kut, 'Ahmed-i Dâî', s. 57-58; İ. Hikmet Ertaylan, *a.g.e.*, s. 71.

¹⁸⁰ İ. Hikmet Ertaylan, *a.g.e.*, s. 11-144.

¹⁸¹ İ. Hikmet Ertaylan, *a.g.e.*, s. 72.

Tunca Kortantamer'in bulduğu Kahire nüshasıdır.¹⁸² Nüsha Mısır Ktp., Dâri'l-kütüp ve'l-Vesâik el Kavmiyye, nr. 8658/23.¹⁸³ Eser üzerinde bir de tenkitli metin çalışması yapılmıştır.¹⁸⁴

2.1.3.3.2. Farsça Divanı

816/1413 yılında telif edilen eser, Çelebi Mehmet'in tahta geçmesi sebebiyle Sadrazam Hacı Halil Bey'e sunulmuştur. Eserde 10 kaside, 24 gazel ve tamamlanmamış bazı şiirler vardır.¹⁸⁵ Eserin tek nüshası 'Bursa El Yazma ve Basma Ktp., Orhan Gazi, nr. 1196.' Bu nüsha esas alınarak A. Nihat Tarlan tarafından yeni bir nüsha 'Süleymaniye Ktp., Tarlan, nr. 187.' kayıtlıdır.¹⁸⁶ Divanın tıpkıbasımı yapılmıştır.¹⁸⁷ Ayrıca eser üzerinde bir doktora çalışması yapılmıştır.¹⁸⁸

2.1.3.3.3. Çeng-nâme

Emir Süleyman adına kaleme alınan eserin konusu uzun süre savaş olarak kabul edilmiştir. Kaynakların verdiği yanlış bilgiler¹⁸⁹ eserin ele geçmesiyle düzeltilmiştir. Eser gerek kendi zamanına kadar telif edilen örnekler arasında gerek konusu itibariyle orijinal bir mesnevi mahiyetindedir.¹⁹⁰ "Mefâilün mefâilün feûlün" kalıbıyla yazılan eser 1446 beyitten oluşmaktadır. Çengin 24 teli ve doğu müziğinin 24 makamına paralel olarak eser 24 bölüme ayrılmıştır. Eser dil, ifade ediş tarzı, tekniği vs. bakımından devrinin en üst düzeydeki şiirlerini bir araya getirmiştir. Esere ismini veren çeng sembolik olarak insanı özellikle aşığı temsil etmiştir. Mevlânâ

¹⁸² Tunca Kortantamer, "Ahmed-i Dâî'nin "Mutâyebât" Adıyla Tanınan Eseri Üzerine", *AÜDTCF Türkoloji Dergisi*, C. VII, S. 1, 1977, s. 139-147.

¹⁸³ Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s. 212.

¹⁸⁴ Mehmet Özmen, *Ahmed-i Dâî Divanı I [Metin-Gramer-TıpkıBasım], II [Dizin]*, TDK Yay., Ankara, 2001.

¹⁸⁵ Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s. 212.

¹⁸⁶ Günay Kut, 'Ahmed-i Dâî', s. 57.

¹⁸⁷ İ. Hikmet Ertaylan, *a.g.e.*, s. 117-123; Farsça Divan, tıpkıbasım, s. 275-288.

¹⁸⁸ Tulga Ocak, *Ahvâl ve Âsâr ve Tahlîl-i Eş'âr-i Dîvân-i Fârisi-yi Ahmed-i Dâî*, Dânişgâh-i Tahran, 1352.

¹⁸⁹ Mustafa İsen, *Kühü'l Ahbarın Tezkire Kısım*, s. 106-107. 'Gelibolulu Ali Şeyhoğlu'nun eseriyle karıştırmış ve eserin adını Ferahnâme olarak kaydetmiştir.'

¹⁹⁰ Ahmet Atilla Şentürk, "XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler", Kitapevi Matbaacılık, İstanbul, 2002, s. 79.

Mesnevî'sindeki ney ile Çeng-nâme'deki çeng bu yönden birbirlerine benzemektedir. Eserin Burdur, Konya ve Sivas'ta üç nüshası vardır.¹⁹¹ İ. Hikmet Ertaylan'ın Vasfi Mahir Kocatürk'ten alıp tıpkıbasımını yaptığı nüsha Burdur nüshasıdır.¹⁹² Konya İzzettin Koyunoğlu nüshası Gönül Alpay tarafından tıpkıbasım olarak neşredilmiştir.¹⁹³ Aynı akademisyenin Burdur ve Konya nüshalarını inceleyerek tenkitli bir metin çalışması da vardır.¹⁹⁴

2.1.3.3.4. Câmâsb-nâme

Nasîrüddin-i Tûsî'nin aynı addaki mesnevisinin Türkçe'ye genişletilmiş tercümesidir. Eserin orijinali Hz. Peygamber'in hicretinden 803'e kadar olacak olaylardan bahseden 33 beyitlik feûlün feûlün feûlün feûl kalıbıyla yazılmış bir mesnevidir. Ahmed-i Dâî'nin bu eseri Câmâsb-nâme'nin Türkçe'ye ilk tercümesidir.¹⁹⁵ 'İstanbul Üni. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Seminer Kitaplığı, nr. 4028.'e kayıtlı nüshasında 26 beyit bulunmaktadır.¹⁹⁶ İ. Hikmet Ertaylan eserin ilk 23 beyitini Mitahü'l- Cenne'den geri kalan 50 beyitini Sirâcü'l Kulüb'ten tamamlayarak tıpkıbasımını yayımlamıştır.¹⁹⁷

2.1.3.3.5. Ukûdü'l-cevâhir

Reşidüddin Vatvat'ın 'Nukûdü'z-zevâhir ve Cuhûdü'l-cevâhir adlı Arapça Farsça sözlüğünün çevirisi olan eser II. Murad'ın şehzâdeliği sırasında yazılmıştır. Ahmed-i Dâî'nin bu eseri yazmasının sebebi II. Murad'a Farsça öğretmek istemesidir.¹⁹⁸ Eser 650 beyit 51 kıtadan oluşan eserin; dört nüshası 'Süleymaniye

¹⁹¹ Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s. 212.

¹⁹² İ. Hikmet Ertaylan, *a.g.e.*, s. 79-107; Çeng-nâme, tıpkıbasım, s. 157-272.

¹⁹³ Gönül Alpay, *Ahmed-i Dâî and His Çengnâme (An Old Ottoman Mesnevî)*, Cambridge, 1975.

¹⁹⁴ Gönül Alpay Tekin, *Ahmed-i Dâî Çeng-nâme (İnceleme-Tenkit-Metin)*, Harvard Üni. 1992.

¹⁹⁵ Kazım Köktekin, "Ahmed-i Dâî'nin Câmâsb-nâme Tercümesi ve Dili", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 13, Erzurum, 1999, s. 27-48, (Çevrimiçi),

<http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/taed/article/view/1382/1378>, 15.10.2013; Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s. 212.

¹⁹⁶ Günay Kut, "Ahmed-i Dâî", s. 57.

¹⁹⁷ İ. Hikmet Ertaylan, *a.g.e.*, s. 73-79; Câmâsb-nâme, tıpkıbasım, s. 147-154.

¹⁹⁸ İ. Hikmet Ertaylan, *a.g.e.*, s. 183-184; Nihat Azamat, *a.g.e.*, s. 188.

Ktp., Muğla Kitapları, nr. 624.¹⁹⁹, iki nüshası ‘Manisa İl Halk Ktp., Koleksiyonu, nr. 45 Hk 6595/1; Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, nr. 45 Ak Ze 751.’, bir nüshası ‘Türk Dil Kurumu Ktp., Yz. A., 499/2’, bir nüshası ‘Milli Ktp., Adnan Ötüken İl Halk Ktp. Koleksiyonu, 06 Hk 2591.’, ve bir nüshası da ‘Edward G. Browne, A Supplementary hand-list of the Muhammadan manuscripts, Cambridge, 1922, p. 143, nr. 871.’ bulunmaktadır.²⁰⁰ Ayrıca eserin tıpkıbasımı yapılmıştır.²⁰¹

2.1.3.3.6. Vasiyyet-i Nûşirevân-ı Âdil be-püsereş Hürmüz-i Tâcdâr

Eser “mefâîlün mefâîlün feûlün” kalıbıyla 115 beyitlik didaktik bir mesnevidir. Mesnevinin başındaki dokuz beyitlik mukaddime ile hatimedeki bir kısım beytin dışında kalan bölüm Farsça’dan tercüme edilmiştir. Siyasetnâme, nasihatnâme ve vasiyetnâme özelliklerini taşıyan bu eser, Nûşirevân’ın oğlu Hürmüz’e verdiği öğütleri anlatan ahlak kitabıdır.²⁰² Ayrıca çocuk muhattap alınarak oluşturulan ilk nasihatnâme kabul edilmektedir. Ayet, hadis, atasözleri ve zengin bir kafiye sistemi vardır.²⁰³ Eser külliyat içinde olup Burdur nüshasının içinde bulunmaktadır.²⁰⁴ Eserin tıpkıbasımı yayımlanmıştır.²⁰⁵ Ayrıca Mahmut Kaplan²⁰⁶ ve Emine Yeniterzi’nin²⁰⁷ çalışmaları vardır.

Ahmed-i Dâî’ye atfedilen Cinânü’l-cenân²⁰⁸ ve Sirâcü’l-kulûb²⁰⁹ adlı eserler vardır. İlk eserin Muhammed b. Hacı İvaz el-Müfessir’in eseri olduğu anlaşılmıştır.

¹⁹⁹ Günay Kut, “Ahmed-i Dâî”, s. 57.

²⁰⁰ Abdülbaki Çetin, “Ahmed-i Dâî’nin Farsça Öğretmek Amacıyla Yazdığı Bir Eser: Müfredât”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 20, Güz, 2006, s. 116, (Çevrimiçi), <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s20/cetin.pdf>, 15.10.2013.

²⁰¹ İ. Hikmet Ertaylan, *a.g.e.*, s. 108-116; *Ukûdü’l-cevâhir*, tıpkıbasım, s. 265-272.

²⁰² Emine Yeniterzi, “Ahmed-i Dâî ve Vasiyyet-i Nûşirevân Adlı Mesnevi”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 19, 2006, s. 25; Hasan Kavuk – Hülya Sönmez, “Ahmed-i Dâî’nin Vasiyyet-nâme-i Nûşirevân’ındaki Eğitici Değerler”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, C. VIII, Aralık, 2010, s. 171-199, (Çevrimiçi), <http://www.dem.org.tr/ded/20/ded20mak8.pdf>, 15.10.2013.

²⁰³ Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s. 213.

²⁰⁴ Günay Kut, ‘Ahmed-i Dâî’, s. 58.

²⁰⁵ İ. Hikmet Ertaylan, *a.g.e.*, s. 129-133; *Vasiyyet-i Nûşirevân*, tıpkıbasım 300-308.

²⁰⁶ Mahmut Kaplan, *Ahmed-i Dâî’nin Vasiyyet-i Nuşirevân Tercümesi: Metin*, Erciyes, nr. 191, Kayseri, 1993.

²⁰⁷ Emine Yeniterzi, “Ahmed-i Dâî ve Vasiyyet-i Nûşirevân Adlı Mesnevi”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 19, 2006, s. 1-25.

²⁰⁸ İ. Hikmet Ertaylan, *a.g.e.*, s. 169-176.

Diğer eserde ise her eserinde adını belirten şairimiz Ahmed-i Dâî'nin adı geçmemektedir. Bu varsayımdan giderek Sirâcü'l-kulûb eserinin şairimize ait olmadığı tahmin edilmektedir.²¹⁰ Şairin bir de Esrarnâme²¹¹ ve Mansûrnâme²¹² adlı eserlerinin olduğu söylenmekte fakat bu eserler günümüze kadar elimize geçmediği için bir şey söylemek mümkün değildir. Ayrıca yine şairimize mal edilen Yüz Hadis Tercümesi²¹³ ve Cevâhirü'l-maânî²¹⁴ isimli eserler vardır. Yüz Hadis Tercümesi, Erzurumlu Mustafa Darîr'n 'Yüz Hadis Yüz Hikaye' isimli eserinin bir nüshası olduğunu²¹⁵, Cevâhirü'l-maânî eserinin iki yazmasının da Hızır b. Yakup'un aynı adlı eserinin nüshaları²¹⁶ olduğu anlaşılmıştır. Tercümenin yazması 'Süleymaniye Ktp., Pertevniyal, nr. 438, vr. 122^b - 235^a.'²¹⁷

2.1.3.4. Edebi Yönü

Ahmed-i Dâî ile ilgili gerek kendi dönemindeki gerek daha sonraki değerlendirmeler birbirleriyle çelişkilidir. Latifi, kullandığı dil ve şiirlerindeki muhteva şairi çağdaşlarının dışında değerlendirilmesi gerektiğini belirtir.²¹⁸ İ. Hikmet Ertaylan, kendi devrinin en ileri gelen şairi olduğu hatta Şehyî'nin bile üzerinde tesiri olduğunu, çeşitli konularda yazdığı ve tercüme ettiği eserlerinin

²⁰⁹ İ. Hikmet Ertaylan, *a.g.e.*, s. 177-180.

²¹⁰ Yakup Karasoy, "Sirâcü'l-Kulûb ve Eserdeki Hayvan Tespihleri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya 2006, S. 19, s. 29-30, (Çevrimiçi), <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s19/karasoy.pdf>, 15.10.2013.

²¹¹ İ. Hikmet Ertaylan, *a.g.e.*, s. 65-67.

²¹² İ. Hikmet Ertaylan, *a.g.e.*, s. 126-128.

²¹³ Gönül Alpay Tekin, *Ahmed-i Dâî Ceng-nâme (İnceleme-Tenkit-Metin)*, s. 47.

²¹⁴ Zeki Kaymaz Ahmed-i Dâî: Cevâhirü'l-Ma'ânî, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, C II, s. 107-117, (Çevrimiçi), http://www.tdk.gov.tr/images/css/TDA/2003_2/2003_2_06_Kaymaz.pdf, 19.10.2013; a.mlf., "Ahmed-i Dâî'nin Bilinmeyen Bir Eseri: Cevâhirü'l-Ma'ânî", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 2003/II, Ankara, 2006, 107-118.

²¹⁵ Abdülbaki Çetin, "Ahmed-i Dâî'ye Atfedilen Yüz Hadis Tercümesi Üzerine" *İlmî Araştırmalar*, İstanbul, 2004, S. 18, s. 25-30, (Çevrimiçi), http://ktp.isam.org.tr/pdfdrq/D01445/2004_18/2004_18_CETINA.pdf, 15.10.2013.

²¹⁶ Abdülbaki Çetin, "Ahmed-i Dâî'ye Atfedilen Bir Eser: Cevâhirü'l-Ma'ânî" *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. X, S. 21, Erzurum, 2003, s. 309-322, (Çevrimiçi), <http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/taed/article/view/1413/1409>, 15.10.2013; Lemi Akın, "Cevâhirü'l-Ma'ânî ve Paris Nüshası Üzerine Bir Değerlendirme", *İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 43, S. 43, 2010, s. 1-18.

²¹⁷ Günay Kut, 'Ahmed-i Dâî', s 58.

²¹⁸ Rıdvan Canım, *a.g.e.*, s. 165-166.

ehemmiyeti, Türkçe'yi düzgün kullanışı, vezin ve kafiye kullanışındaki mahareti, Osmanlıların şeyhü'ş-şuarası olduğu vs. gibi özelliklerinin edebiyatımızda layık olduğu değerinin verilmediğini belirtir.²¹⁹ M.F. Köprülü ise Ahmed-i Dâî'yi Selmân-ı Sâvecî, Kemâl-i Hucendî gibi Acem şairlerini taklit ettiğini bu yüzden büyük bir şair saymanın yanlış ve esassız olacağını belirtmektedir. Aynı çağda yaşayan ve divan edebiyatı kurucularından olan Ahmedî, Şeyhî gibi şairlerin etkisi büyüktür. Fakat tıp, astronomi gibi çağındaki bilimlerin büyük çoğunluğuyla eser vermiş divanlar tertip etmiş bir şairin önemsiz olduğu söylenmemelidir.²²⁰ Kur'an, hadis, tefsir ilimlerinden başlayarak tarih, teressül, lügat, tıp gibi devrinin hemen hemen bütün ilimlerinde tercüme olduğu gibi Türkçe ve Farsçadaki derin bilgisini gösteren divanları, mesnevisi ve manzumeleri vardır.²²¹

Türkçe'ye hâkim, sehlümütteni denecek kelimeleri nazımla birleştiren, edebi sanatları maharetle kullanan, çok zarif ve derin bir şairdir. Aşk şiirlerinin yanı sıra büyük bir coşkuyla söylediği tasavvufî şiirleri de vardır. Lirik söyleyişteki başarısı didaktik eserleri ifade edişinde de görülmektedir. Çağdaşı Ahmedî'ye nazaran daha ince olan şairimiz nazımda çağdaşını geçememiştir. Fars şiirine iyi hâkim olan şairimiz Türkçe'ye çevirmedeki inceliği ve ahengiyle Anadolu'daki klasik şiirin kurucularından sayılmıştır. Geniş bir kültürü ve her konudaki bilgisiyle saygın bir şairdir.²²²

Ahmed-i Dâî'nin Türkçe'yi bir edebiyat ve bilim dili haline gelmesindeki rolü çok büyüktür. Kendi çağdaşları Türk dilinin güçlülüğünden her şeyi ifade etmeye yeterli olmadığından şikayet etmelerine karşın Ahmed-i Dâî Türkçe'yi rahatlıkla kullanmış, verdiği eserlerle Türkçe'nin Arapça ve Farsça'dan aşağı olmadığını ispatlamıştır.²²³

²¹⁹ İ. Hikmet Ertaylan, *a.g.e.*, s. 29-62.

²²⁰ Atilla Özkırımlı, 'Ahmed-i Dai', *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, Cem Yay., 5. Baskı, C. I, 1990, s. 52.

²²¹ Tulga Ocak, "Ahmed-i Dâî'nin Farsça Divanında İran Şairlerinin Etkisi", *Türkbilig Türkoloji Araştırmaları*, S. 1, Ankara, 2000, s. 20-31.

²²² Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s. 211.

²²³ M. Ziya Bağrıaçık, "Yerel Malzemeyi Önemseyen Bir Şair: Ahmed-i Dâî (Divanında Kullandığı Atasözleri ve Deyimler)", *Turkish Studies*, C. IV/V, Yaz, 2009, s. 60-64, (Çevrimiçi), http://www.turkishstudies.net/Makaleler/780793172_ba%4%9fr%4%b1a%3%a7%4%b1kmustafaziya1486.pdf, 23.05.2013.

Değişik konularda birçok eser veren şairin eserleri elimize tam olarak geçtiğinde, üzerlerinde layığıyla çalışıldığında edebi şahsiyeti ve sanatkarlığı hakkında daha doğru değerlendirmeler yapılacaktır.²²⁴

2.1.4. Şeyhî

2.1.4.1. Hayatı

XV. asırda Germiyanoğulları döneminde yaşamış Türk edebiyatının en önemli sanatkarlarından. Adı Sehî²²⁵ ve Latîfî²²⁶ tezkirelerinde Yûsuf, Âşık Çelebi, Şakayık Tercümesi²²⁷ ve Riyazî tezkiresinde Sinan olarak kaydedilmiştir.²²⁸ Tabip olması sebebiyle de Hekim Sinan adı ile ünlenmiştir.²²⁹ Kütayha'da doğan şairin doğum tarihi belli değildir. Yalnız Latîfî tezkeresinde geçen 'Murad Han'ı Gazi devrinde geldiği' kayıtlıdır. Meşhur bir hekim olarak Çelebi Mehmet'i tedavi ettiğinde 40-45 yaşlarında bulunması gerektiği düşünülürse muhtemelen 1371-1376 yılları arasında doğduğu tahmin edilebilir.²³⁰ Şeyhî'nin ailesi hakkında da mevcut kaynaklarda bir bilgi yoktur. Sadece 1422 yılında tanzim edilen iki vakfinin birinde Şeyhî Sinan b. Mecdüddin²³¹, diğesinde Yûsuf b. Ahmed b. Seyyidî²³² isimleri geçmektedir. Bu eserlerdeki bilgilerden yola çıkarak şairin babasının ismi Mecdüddin Ahmed olduğu tahmin edilmektedir.²³³ Türkmen asıllı olan şairin Fatih ve II. Beyazıd ulemalarından Molla İzari ve Cemâlî Germiyani isimlerinde yeğenleri olduğu bilinmektedir.²³⁴

²²⁴ Mustafa Özkan, 'Ahmed-i Dâî'nin Tercüme-i Tefsîr-i Ebü'l-Leys Es-Semerkindî Mukaddimesi', s. 121.

²²⁵ Mustafa İsen, *Latîfî Tezkiresi*, s. 444.

²²⁶ Rıdvan Canım, *a.g.e.*, s. 337.

²²⁷ Mecdî Mehmet Efendi, *a.g.e.*, s. 128.

²²⁸ Faruk Kadri Timurtaş, "Şeyhî'nin Hayatı ve Şahsiyeti", İÜEF Yay., C. V, S. 5, 1953, s. 94, (Çevrimiçi), <http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/turkdili/article/view/17474/16712, 03.02.2013>.

²²⁹ Faruk Kadri Timurtaş, "Şeyhî", *İA*, MEB, C. XI, 1978, s. 474.

²³⁰ Faruk Kadri Timurtaş, *Şeyhî Hayatı ve Eserleri*, İÜEF Yay., 1968, s. 56.

²³¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Bizans ve Selçukilerde Germiyan ve Osmanoğulları Zamanında Kütahya Şehri*, İstanbul, 1932, s. 267.

²³² Feridun Nafiz Uzluk, "Germiyanoğlu Yakup II. Bey'in Taş Vakfiyesi, Vakıflar Dergisi, S. 8, Ankara, 1969, s. 89.

²³³ Faruk Kadri Timurtaş, *Şeyhî Hayatı ve Eserleri*, s. 57.

²³⁴ Faruk Kadri Timurtaş, "Şeyhî", s. 474.

Şeyhî ilk eğitimini memleketi –devrin Anadolu’daki önemli kültür merkezlerinden biri olan- Kütahya’da almıştır. Ahmedî ve diğer âlimlerden ders almıştır.²³⁵ Daha sonra ilmini ilerletmek için İran’a gitmiştir. İran’da tasavvuf, hikmet ve tıp eğitimi görmüştür. Sehî Bey tezkiresinde şairin Seyyid Şerif-i Cürcanî ile ders arkadaşlığı yaptığını belirtmiştir. Bu dönemde İran edebiyatına yön veren Kemâl-i Hocendî, Selmân-ı Sâvecî ve Hâfız-ı Şîrâzî gibi büyük şairlerden etkilenmiştir. İran dönüşü sırasında Ankara’da Hacı Bayram-ı Velî’ye intisab ederek ‘Şeyhî’ ünvanını almıştır.²³⁶

Şair eğitimini tamamlayıp memleketine döndükten sonra bir attar dükkanı açıp hekimliğe başlamıştır. Bu sırada Germiyan Bey’i II. Yakup Bey’e kasideler yazarak onun tabipliğini yapmıştır. Daha sonra Süleyman Şah döneminde Germiyanlıların Osmanlılara düğün hediyesi olarak Kütahya’nın Tavşanlı, Simav ve Eğrigöz’ü (Emet) vermesiyle birlikte kendisi de önce Çelebi Mehmed’e sonra II. Murad’a kapılanmıştır. Karaman seferi esnasında Ankara’da rahatsızlanan Çelebi Mehmed’i tedavi eden Şeyhî’ye Tokuzlu köyü tımar olarak verilmiştir. Bu tedavisinin başarılı olması aynı zamanda onu sultanın hususi tabibi yapmıştır. Bu yüzden Osmanlı kaynaklarında Şeyhî ilk ‘re’îsü’l-etibbâ’ (hekimbaşı)²³⁷ olarak geçer.

Şeyhî’nin ne zaman öldüğü konusunda da elimizde kesin bir bilgi mevcut değildir. Şairin II. Yakup Bey’in ölümü (1429) üzere yazdığı mersiyesini dikkate alacak olursak bu tarihten sonra öldüğü tahmin edilmektedir. Kabrinin Kütahya’da, Yoncalı yolu üzerinde, Çiftepınar köyünde oluşu da şairin II. Murad’ın yanından II. Yakup Bey ile memleketine döndüğü ihtimalini kuvvetlendirmektedir.²³⁸

²³⁵ Mecdî Mehmet Efendi, *a.g.e.*, s. 128.

²³⁶ Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s. 214; Faruk Kadri Timurtaş, “Şeyhî”, s. 474.

²³⁷ Mehmet Süreyya, *Sicilli Osmanî III*, s. 113.

²³⁸ Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s. 214; Faruk Kadri Timurtaş, *Şeyhî Hayatı ve Eserleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1968, s. 68-70.

2.1.4.2. Eserleri

2.1.4.2.1. Türkçe Divanı

Anadolu sahasında gelişen klasik edebiyatın temel taşlarından biri olan bu eserde 20 kadar kaside, 2 terhib-i bend, 3 terci-bend, 2 müstezad ve 200 gazel vardır. Divan'ındaki 5 kaside, 1 terci-bend ve çoğunun makta beyti bulunmayan 26 gazel Hüsrev ü Şîrîn'den alınmıştır.²³⁹ Divanın başında tevhid, na't ve kasideler yer alır. Şair kasidelerinde en çok II. Murad'ı övmüştür. 'Kerem Kasidesi'nde²⁴⁰ ve methiyelerinde Germiyanoglu Yakup Bey'den de çok ilgi gördüğünü belirtmiştir.²⁴¹

Şeyhî Divanı nüshası 1438 tarihinde istinsah edilen Millet Ktp., Ali Emiri, nr. 238 nolu nüshası A. Nihat Tarlan tarafından ilim alemine kazandırılmıştır.²⁴² Eserle ilgili akademik çalışmalar yapılmıştır.²⁴³

2.1.4.2.2. Hüsrev ü Şîrîn

Bu asırda ilk, Anadolu'da yazılan ikinci Hüsrev ü Şîrîn mesnevisidir.²⁴⁴ II. Murad adına kaleme alınan bu eser Hüsrev ü Şîrîn'lerin içinde en güzeli kabul edilir. Şeyhî'nin eserlerinin içinde en değerlisidir. Hem devrinde hem de daha sonraları beğenilen, okunulan bir eserdir. Şaire göre gazel yazmak birkaç ev inşa etmek gibidir, mesnevi yazmak ise bir şehir kurmaya benzer. Dolayısıyla şair asıl gücünü mesnevi alanında gösterir. Şeyhî'de şairlik kudretini bu eserinde göstermiştir.²⁴⁵ Eser

²³⁹ Faruk Kadri Timurtaş, *Şeyhî Hayatı ve Eserleri*, s. 83; a.mlf, "Şeyhî'nin Eserleri", *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XI, 1961, s. 99-100, (Çevrimiçi), <http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/turkdili/article/view/17572/16814,03.03.2013>.

²⁴⁰ Mehmet İrkilata, *Nazire Geleneği İçerisinde Kerem Kasideleri*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2007, s. 65-66.

²⁴¹ Mine Mengi, *a.g.e.*, s. 110.

²⁴² A. Nihat Tarlan, *Şeyhî Dîvânı*, TDK, Ankara, 1946; a.mlf, *Şeyhî Divanı Tarama Sözlüğü*, Ankara, 1942; a.mlf, *Şeyhî Divanı'nı Tetkit*, TDK, İstanbul, 1934-1936, Ankara 2004.

²⁴³ Mustafa İsen – Cemal Kurnaz, *Şeyhî Divanı*, Akçağ Yay., Ankara, 1990; Halit Biltekin, *Şeyhî Dîvânı [İnceleme-Tenkritli Metin-Dizin]*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003; Fatma Uluocak, *Şeyhî'nin Tevhîd ve Na'tlerindeki Manevî Unsurlar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 1994.

²⁴⁴ Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s. 215.

²⁴⁵ Faruk Kadri Timurtaş, "Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn'inin Konusu", *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. IX, 1959, (Çevrimiçi), <http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/turkdili/article/view/17539/16782,03.03.2013>.

sadece Genceli Nizamî'nin Hüsrev ü Şîrîn eserinin tercümesi değildir. Şeyhî'nin esere yapmış olduğu ilavelerle eser telif bir görünüm kazanmıştır. Ayrıca Mevlânâ, Sâdî, Hakîm Senâî, Attar gibi şairlerin Şeyhî üzerinde etkisi eserde görülmektedir.²⁴⁶

6944 beyitlik mesnevîde 775 beyitlik girişten sonra 11 bölümlük ana hikaye başlar. Eserin içinde 26 gazel ve 1 terci-bend olup eser aruzun 'mefâîlün mefâîlün feûlün' kalıbıyla yazılmıştır. Şeyhî'nin ömrü yetmediği için eseri yarım kalmış ve yeğeni Cemâlî esere 109 beyitlik bir zeyl yazmıştır. Daha sonra Rûmî adlı bir şair eserin son kısmını oluşturan Şîrûye Vak'asını aynı vezinle tercüme etmiştir.²⁴⁷ Eser, Faruk Kadri Timurtaş tarafından yeni harflerle yayımlanmıştır.²⁴⁸ Yine eser üzerinde akademik çalışmalar²⁴⁹ yapılmıştır.²⁵⁰

2.1.4.2.3. Har-nâme

Hiciv ve mizah edebiyatımızın şaheseri olan eser şairin kendi başından geçen bir hikayeyi teşhis yoluyla hayvanları imgeleyerek anlatmıştır. Eserin yazılış sebebi kaynaklarda farklı gösterilmiştir. Sehi Bey ve Latifi, II. Murad'ın şairi vezir yapmak istediğini fakat Şeyhî'yi çekemeyenlerin Nizamî'nin Penc-genc isimli beş mesneviyi yazdıktan sonra bu makamı hak ettiğini söylerler. Şeyhî bu olay üzerine Nizamî'nin Hüsrev ü Şîrîn mesnevisinden çevirdiği 1000 beyti padişaha arz etmiş ve çok beğenilip türlü türlü ihsanlara nail olmuştur. Şeyhî aldığı ihsanlarla memleketine

²⁴⁶ Faruk Kadri Timurtaş, "Şeyhî ve Nizâmî'nin Hüsrev ü Şîrîn'lerin Konu Bakımından Mukayesesi", *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. X, 1960, s. 34, (Çevrimiçi), <http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/turkdili/article/view/17557/16799>, 03.03.2013.

²⁴⁷ Faruk Kadri Timurtaş, *Şeyhî Hayatı ve Eserleri*, s. 152-159.

²⁴⁸ Faruk Kadri Timurtaş, *Şeyhî Hayatı ve Eserleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1968.

²⁴⁹ Fevziye Abdullah, "Nizâmî-Şeyhî Hüsrev ü Şîrîn Mukayesesi", *İÜEF Tarih Dergisi*, C. I, S. 2, İstanbul, 1950, s. 263, (Çevrimiçi), <http://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&ved=0CckQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.journals.istanbul.edu.tr%2Ftr%2Findex.php%2Ftarih%2Farticle%2Fdownload%2F1350%2F1179&ei=usq5UtrXJ6aNywoE8oHoBw&usq=AFQjCNGijNzaCZcNRtQl-Y-C36BIHO0cCg>, 05.04.2013;

Gülşen Çuhaoğlu, *Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn Mesnevisindeki Aşk İlişkileri*, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1980; Mehmet Kıpçak, *Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn'inin Şahıs Kadrosu*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999; Ahmet Kartal, "Nizâmî ile Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrînlerin Mukayesesi", *Tunca Kortantamer İçin*, ed.: Prof. Dr. Yavuz Akpınar, İzmir, 2007, s. 295-353.

²⁵⁰ Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s. 216.

dönerken yolda haramiler çıkmış ve canını zor kurtarmıştır. Bunun üzerine bu durumunu padişaha anlatmak için Har-nâme isimli eserini yazmıştır. Hasan Çelebi, Âşık Çelebi ve Âlî'ye göre Şeyhî'ye Çelebi Mehmet'i tedavi etmesine karşılık Tokuzlu köyü verilmiştir. Şeyhî köye giderken köyün eski sahipler tarafından yolu kesilir ve soyulur. Bu durumunu ifade etmek için eserini yazmıştır.²⁵¹ Eserin kime sunulduğu günümüzde belli değildir. Fakat II. Murad'a takdim edildiği görüşü ağır basmaktadır.²⁵²

Şeyhî eserinin konusunu Arapça bir darb-ı meselle, Herat'ta yetişmiş İran şairi Emîr Hüseyinî'nin eseri Zâdü'l-müsâifîn adlı eserindeki bir hikayeye dayanmaktadır. Har-nâme, 126 beyit, 4 bölüm ve aruzun 'feilâtün mefâilün feilün' kalıbıyla yazılmıştır. 12 beyitlik tevhit ve na'ttan sonra 26 beyit II. Murad'ı öven kısım bulunmaktadır. Bu bölümün sonunda Şeyhî sözü kendine getirerek 'rahat umdukça zahmetler gördüğünü, devlet istedikçe mihnet bulduğunu' söyleyerek hikayesine başlar. Çaresiz bir eşeğin başından geçenleri anlattıktan sonra sözü yine kendisine getirip hikayenin kendi haline benzediğini söyleyerek ve padişahı adalet isteyip ona dua ederek eserini tamamlar.²⁵³

Har-nâme, mesnevinin bütün kısımlarının küçültülmüş bir örneğini yansıtması ve şairin tasvirlerindeki canlılığı eseri başarılı bir yapıya dönüştürmüştür. Şeyhî eserinde gösterdiği incelik, zarafet ve mükemmel alay ediş kabiliyetiyle Türk mizah ve hiciv edebiyatında kendisine yer edinmiştir. Har-nâme hiciv edebiyatımızın önde gelen eserlerindedir. Çok sade bir Türkçe ile yazılmıştır. Bu yüzden asrının sade ve tabii Türkçesini yansıtan en iyi eserdir.²⁵⁴ Eser üzerinde akademik çalışmalar yapılmıştır.²⁵⁵

Şeyhî'ye atfedilen Kenzü'l-Menâfi' fî Ahvâli'l-Emziceti ve't-Tabâyı isimli tıp eseri, Ney-nâme, Hab-nâme tercümesi, Dürerü'l-Akaid ve Gurer ü Külli Sâik ve

²⁵¹ Faruk Kadri Timurtaş, *Şeyhî Hayatı ve Eserleri*, s. 89-90.

²⁵² Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s. 216; Mine Mengi, "Hârname Kime Sunulmuştur?", *Türkoloji Dergisi*, C. VII, 1977, s. 79-83, (Çevrimiçi), <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/12/840/10631.pdf>, 13.04.2013.

²⁵³ Faruk Kadri Timurtaş, *Şeyhî Hayatı ve Eserleri*, s. 92-93.

²⁵⁴ Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s. 217-218.

²⁵⁵ Tahir Olgun, *Germiyanlı Şeyhî ve Harnâmesi*, Yeşilgiresun Matbaası, 1949; Faruk Kadri Timurtaş, *Şeyhî Hayatı ve Eserleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1968.

Kaaid²⁵⁶ isimli eserler vardır. Kenzü'l-Menâfi' fî Ahvâli'l-Emziceti ve't-Tabâyı adlı eser 'Türk Edebiyatı Numuleri' adlı eserde de geçmekte ve 19 beyit örnek verilmektedir. Hasan Ali Yücel 'Bir Türk Hekimi ve Tıbbâ Dair Manzum Bir Eseri' birkaç sayfalık mukaddime ve Şeyhî'ye ait olduğu eseri yayımlamıştır. Yayımlanan eserin gerek içeriğinin basit oluşu gerek göz alanında ihtisas yapan Şeyhî'nin tıbbâ dair yazılan bu eserde göz ile ilgili bir tek mısranın bulunmayışı bu eserin Şeyhî'ye ait olmadığını gösterir. Yalnız Türk Edebiyatı Numulerinin neşrettiği eserde parça Hasan Ali Yücel'in yayımladığı risale yoktur. Türk Edebiyatı Numuleri eserindeki parçaların nereden alındığı belirtmemekle beraber Şeyhî'ye ait olduğu düşünülebilir. Fakat kesin bir hüküm vermek için parçaların tamamını görmek gerekmektedir. Osmanlı Müellifleri'nde 1402 yılında istinsah edilen Ney-nâme adlı eserin nüshasının Beşiktaş Yahya Efendi Ktp. olduğu belirtilmiştir. Bu kütüphaneden Süleymaniye Ktp. nakledilmiş kitaplar arasında böyle bir esere rastlanılmamıştır. Yine Osmanlı Müellifleri'nde Şeyhî'nin Hab-nâme-i Attâr'ı nazmen tercüme ettiği ve bir nüshasının da Manisa Muradiye Ktp. bulunduğu belirtilmiştir. Böyle bir esere rastlanılmamış ayrıca Attâr'ın Hab-nâme adlı bir eseri yoktur. Yine aynı şekilde Dürerü'l-Akaid ve Gurer ü Külli Sâik ve Kaaid adlı Türkçe mensur esere de rastlanılmamıştır.²⁵⁷

2.1.4.3. Edebi Yönü

Birçok müelliflerin şeyhü's-şüerâ, husrev-i şüerâ, emîr-i şüerâ, serdâr-ı şüerâ, emlahü's-şüerâ, pîşterîn-i şüerâ-yı Rum gibi sıfatlarla methedip andığı Şeyhî'yi, Halilî, Karamanlı Nizâmî, Necâti gibi şairler kendilerini onunla kıyaslaması Şeyhî'nin şiir alanındaki üstatlığı gösterir. Şeyhî'nin gazel ve kasidelerinin çoğunun Ahmed Paşa, Necâti, Fuzûlî, Bâkî gibi 45 şair tarafından manaca ve şekilce benzerlerinin yapılması şairin tesirinin ne denli kuvvetli olduğunu gösterir. En çok Cemâlî ve Ahmed paşa üzerinde tesiri vardır.²⁵⁸

²⁵⁶ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri II*, s. 390-392.

²⁵⁷ Faruk Kadri Timurtaş, "Şeyhî'nin Eserleri", s. 99-108.

²⁵⁸ Faruk Kadri Timurtaş, "Şeyhî", s. 478.

Anadolu sahası klasik Türk edebiyatını ana hatlarıyla ortaya koyan ilk şairlerdendir. Kendisinden önceki şairler Şeyhî'nin derecesinde bir olgunluk sergileyememişlerdir. Ahmedî dahil şiirinde Şeyhî kadar incelikler meydana getirememiştir. Şeyhî'nin kullandığı vezinler de kolay vezinler değildir. Şiirlerinin dörtte birini yazdığı 'mefûlü fâilâtü mefâilü fâilün' vezni oldukça karışık bir vezindir. Diğer kullandığı vezin 'mefâilün feilâtün mefâilün'dür. Devrin özellikleri dikkate alındığında genellikle basit vezinlere rağbet edilirken Şeyhî monotonluktan uzak vezinleri seçmesi şairin ahenk yönünden de ince bir zevke sahip olduğunun göstergesidir. Tezkireciler Şeyhî'nin gazel ve kasidelerini mesnevileri kadar başarılı saymazlar. Fakat gazelleriyle mesnevileri arasında değer bakımında bir fark olduğu söylenemez. Şiirlerinde İran şairlerinden çok fazla izlerin olması Şeyhî'nin eleştiri almasına neden olmuştur. Her yönüyle Şeyhî klasik Türk edebiyatının kurucularından sayılmıştır.²⁵⁹

2.2.GERMİYANOĞULLARI BEYLİĞİ DÖNEMİNDEKİ İLİM ADAMLARI

2.2.1 Abdülvâcid bin Mehmed (Muhammed)

2.2.1.1. Hayatı

Abdülvâcid bin Mehmed Horasan eyaletine bağlı Meşhed şehrinde doğmuştur. Germiyanoğlu Süleyman Şah zamanında Anadolu'ya gelerek Kütahya'ya yerleştiği tahmin edilmektedir. Ölümüne kadar (838 / h. 1434) Kütahya Umur Bey medresesinde müderrislik yapmıştır. Uzun yıllar bu medresede görev yaptığı için medrese onun ismiyle meşhur olmuştur. Kabri medresenin içindedir.²⁶⁰

²⁵⁹ Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s. 214-215.

²⁶⁰ Aydın Sayılı, "Vacidiye Medresesi", *Bellekten*, S. 47, s. 656.

2.2.1.2. Eserleri

2.2.1.2.1. Kitâbü'l-ihdiyârât fî Şerhi'n-nukâye

Hanefi fıkıhçılarında Sadrüşşerîa Ubeydullah b. Mes'ud el-Mahbûbî'nin (ö. 747/1247) en-Nukâye adlı eserine yazdığı Arapça şerhtir. 1403 yılında tamamlanan eser II. Murad'a takdim edilmiştir. Eserin mukaddimesinde fikhın önemini belirten âlim Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği hadisten 'Her şeyin bir direği vardır. Bu dinin direği de fıkıhtır.' yola çıkarak şerh ettiği eseri neden seçtiğini açıklar. Taşköprîzâde'nin iyi bir şerh olduğunu kaydettiği eserde açıklamalar çok detaylandırılmıştır.²⁶¹

2.2.1.2.2. Mûlahhas

Harezm bölgesinde yetişmiş Türk astronomlarından Çağmînî'nin Mûlahhas isimli eserine bir şerh yazmıştır. Yazdığı bu şerh onun astronomi bilgisini göstermesi açısından önemlidir.²⁶²

2.2.1.3. Edebi Yönü

Abdülvâcid büyük bir âlim, edebi ilimlerde amil, dinî ve akli ilimlerde maharet sahibi bir kişidir. Tefsir ve hadis ilimlerinde zamanının iyi âlimlerindedir. Ta'lik yazı yazma sanatını bilen Abdülvâcid bu ilmî Hattat Sultan Ali'den öğrenmiştir.²⁶³

2.2.2. İshak Fakîh

2.2.2.1. Hayatı

Germiyanoğulları döneminde yetişmiş ilim ve devlet adamı olan İshak Fakîh'in doğum tarihi bilinmemektedir. Yalnızca babasının adının Hacı Halil

²⁶¹ Nihat Azamat, *a.g.e.*, s. 135-136.

²⁶² Aydın Sayılı, "Vacidiye Medresesi", *Bellekten*, S. 47, s. 657.

²⁶³ Mustafa Koç, *Germiyanoğulları Beyliği'nde İlmî ve Kültürel Hayat*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2007, s. 95.

Hayrullah ve kendi lakabının da Cemâleddin olduğu bilinmektedir. İshak Fakîh'in adına tarihi kayıtlarda ilk defa h. 765/1364 tarihli vakfiyede rastlanılmaktadır. Daha sonra 825 tarihli iki vakfiyede de adı en başta yer almaktadır. Bu vakfiyelerin hukuka uygun olduğuna dair tasdik yazılarından onun kadılık mesleğini icra ettiği anlaşılmaktadır. II. Yakup Bey yaptırdığı vakfın başına İshak Fakîh'i getirmiştir. Germiyanlılar döneminde uzun süre kadılık yaptığı anlaşılan âlim, 1429 yılında Germiyan topraklarının Osmanlılara geçmesiyle beraber bir müddet Osmanlılar'ın hizmetinde bulunduğu bilinmektedir. Döneminin ileri gelen âlimlerinden olan İshak Fakîh'in eser yazıp yazmadığı günümüzde netlik kazanmamıştır. Süleyman Şah ve II. Yakup Bey zamanlarında siyasî gücü ve ilmî kudretiyle ön plana çıktığı anlaşılmaktadır.²⁶⁴

²⁶⁴ M. Çetin Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi*, s. 82-131.

SONUÇ

Beylikler dönemi, siyasî açıdan çok çalkantılı bir zaman dilimi olsa da beylerin ilmî geliştirmeleri ve âlimleri desteklemeleri açısından çok önemli ve verimli bir dönemdir. Bu dönemde önde gelen âlimlerin arasında iyi bir ilmî iletişim vardır. Anadolu'da belli bir seviyeye gelen âlimlerin Mısır, Hicaz ve Şam gibi ilim merkezlerine gittiklerini bazen oralarda yerleşip kaldıklarını kayıtlardan öğrenmekteyiz. Bu dönemde Mısır ve Suriye'de Türk asıllı Memluk Devleti'nin ulemaya olan ilgisini göz ardı etmemek gerekir. Anadolu'da eser yazan müelliflerin, muasırı olan birçok kişiye atıflar yapması, reddiyeler yazması, belli başlı önemli eserleri kendi diline çevirmesi Anadolu'daki edebi kültür ve hayatın küçümsenmeyecek seviyede olduğunu gösterir. İtibar ve ekonomik açıdan da çok iyi durumda olan Anadolu'ya dünyanın dört bir yanından rağbet edilmesi var olan kültürü daha da zenginleştirmiştir. Siyasî çekişmelerden uzak olan âlimler genellikle beylerden hürmet ve saygı görmüşlerdir. Âlimlerin geldikleri şehirlerde ihtiyaçlarının vakıflar ve Ahi tekkeleri tarafından karşılanmaları Anadolu'daki ilmî hareketliliğe ivme kazanmıştır. Hem edebi hem de kültürel anlamdaki bu hareketlilik dile de yansımıştır.

Anadolu Selçuklu zamanında sadece basit eserlerde kullanılan Türkçe, beylikler zamanında şuurlu bir yazı dili olma yolundadır. Anadolu Selçuklu'nun yerini almak isteyen her beylik kendi merkezini ilim ve sanat merkezi haline getirmeye çalışmıştır. Selçuklu hükümdarları Fars diline vakıf oldukları için Fars diline ve edebiyatına önem veriyorlar ve neticede birçok Farsça edebi ve ilmî eserler meydana gelmekteydi. Moğolların baskısından batıya doğru kaçan Oğuz kitleleri hem Anadolu'daki Türk nüfusunu artırmış hem de Türkçe'nin yazı ve bilim dili olmasını sağlamıştır. Anadolu beylerinin ve tabii Germiyan beylerinin milli ruha bağlılıkları Kur'an tercümeleri, peygamber kıssaları, nasihatnâmeler, tasavvufî eserler, tıbbî, edebî eserlere ait çeşitli tercüme ve telif eserler, mensur-manzum dinî-destanî eserler, mesneviler, divanlar vb. birçok eser Türkçe'nin edebî bir dil olarak işlenmesini sağlamıştır. Özellikle II. Yakup Bey zamanında inşa edilen Taş Vakfiye taşına yazılmış Türkçe vesika bakımından çok önemlidir. Germiyanogulları Beyliği'nde yetişen Şeyhoğlu, Ahmedî, Ahmed-i Dâî, Şeyhî gibi şair ve İshak Fakîh,

Abdülvâcid gibi ilim adamları daha sonra Osmanlı hizmetine girerek hem Osmanlı ilim ve kültür hayatının oluşmasında rol oynamışlar hem de Anadolu'daki edebi kültür ve hayat katkıda bulunmuşlardır.

İlim ve kültür hayatına katkılarıyla Karamanoğullarından sonra Anadolu'daki en güçlü beylik olan Germiyoğulları'nın imar faaliyetleri, kültürel müesseseleri bu katkıyı daha da sağlamlaştırmıştır. Anadolu'nun ilmî seviyesinin yükselmesini sağlayan en önemli müesseselerden biri medreselerdir. Germiyoğulları'nın önemli bir yapıtı olan Vacidiye Medresesi'nde hem nakli hem de akli ilimlerin okutulması hatta medresede rasathane çalışmalarının yapılması bu dönem ilim hayatının ne denli ilerlediğini göstermesi bakımından önemlidir.

Anadolu'nun İslâmlaşma sürecinde halkın dinî, ahlakî eğitim ve öğretimine katkı sağlayan Mevlevî tekkeleridir. Bu tekkelerin bizzat Germiyoğulları beyleri tarafından desteklenmesi kültürel hayatın şekillenmesini sağlamıştır.

Germiyoğulları Beyliği, Anadolu Selçuklu geleneğine bağlı olmasının yanı sıra kendine has üslubuyla meydana getirdiği sosyal, kültürel ve mimari alanlardaki eserleriyle Anadolu'nun Türkleşmesinde ve Türk kalmasında rol oynamışlardır.

KAYNAKÇA

Abdullah, F., ‘‘Nizâmi-Şeyhî Hüsrev ü Şîrîn Mukayesesi’’, İÜEF Tarih Dergisi, C. I, S. 2, İstanbul, 1950, ss. 263-282, (Çevrimiçi),

<http://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&ved=0CCkQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.journals.istanbul.edu.tr%2Ftr%2Findex.php%2Ftarih%2Farticle%2Fdownload%2F1350%2F1179&ei=usq5UtrXJ6aNywOE8oHoBw&usg=AFQjCNGijNzaCZcNRtQI-Y-C36BIHO0cCg>, 05.04.2013.

‘‘Ahmedî’’, *Türk Ansiklopedisi*, C. I, MEB, Ankara, 1946.

Akar, A., ‘‘Anadolu Beylikleri Döneminde Türk Dili’’, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., C. VII, Ankara, 2002, ss. 609-616.

Akdoğan, Y., *Ahmedî Divânından Seçmeler*, 1. Baskı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1988.

Akın, H., ‘‘Aydınoğulları Tarihi Hakkında Araştırma’’, AÜDTCF Dergisi, C. V, S. 1, 1947, (Çevrimiçi),

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1053/12732.pdf>, 7.10.2012.

Akın, L., ‘‘Cevâhirü’l-Ma‘ânî ve Paris Nüshası Üzerine Bir Değerlendirme’’, İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. 43, S. 43, 2010, s. 1-18.

Akün, Ö. F., ‘‘Şeyh-oğlu’’, *TDVİA*, MEB, C. XI, 1997.

Altay, A., ‘‘Klasik Dönem Osmanlı Siyasetnâme Geleneğine Genel Bir Bakış’’, *Turkish Studies*, C. VI/III, Yaz 2011, ss. 1795-1809.

Alpay, G., *Ahmed-i Dâ’î and His Çengnâme (An Old Ottoman Mesnevî)*, Cambridge, 1975.

....., “XIV. yy Osmanlı Dünyasında Bir İntihal Örneği: Düstûru’l-Mülk Vezîrü’l-Mülük ile Şeyhoğlu’nun Marzûban-name Tercümesi Arasındaki Olağan Dışı Benzerliğin Analizi”, *Turkish Studies*, C. VI/II, Bahar, 2011, ss. 177-186.

Altun, A., “Kütahya’nın Türk Devri Mimarisi”, *Atatürk’ün Doğumunun 100. Yılına Armağan: Kütahya*, İstanbul, 1981-1982.

Aslanapa, O., *Türk Sanatı II Anadolu Selçuklulardan Beylikler Devrinin Sonuna Kadar*, MEB, 1. Baskı, İstanbul, 1973.

Ateş, A., “Budur-Antalya ve Havalisi Kütüphanelerinde Bulunan Türkçe, Arapça ve Farsça Bazı Mühim Eserler”, *TDED*, 1948, C. II, S. 3-4, s. 172-174, (Çevrimiçi), <http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/turkdili/article/view/15487/14675>, 10.10.2013.

....., “Konya Kütüphanelerinde Bulunan Bazı Mühim Yazmalar”, *TTK Belleten*, S. XVI, 1952, ss. 46-130.

Ayan, G., “Tebrizli Ahmedî Esrar-name İsimli Mesnevisi”, *Turkish Studies*, S. 2/3, Yaz, 2007, s. 100-101, (Çevrimiçi), http://www.turkishstudies.net/Makaleler/160420296_ayangonul.pdf, 23.01.2013.

Ayan, H., *Hurşid-name (Hurşid ü Ferahsad) İnceleme, Metin, Sözlük, Konu Dizini*, Atatürk Üniversitesi Yay., Erzurum, 1979.

Azamat, N., *II. Murad Devri Kültür Hayatı*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 1996.

....., “Ahmedî, Akkoyunlu”, *İA*, C. II, İstanbul, 1989.

Bağrıaçık, M. Z., “Yerel Malzemeyi Önemseyen Bir Şair: Ahmed-i Dâi (Divanında Kullandığı Atasözleri ve Deyimler”, *Turkish Studies*, C. IV/V, Yaz, 2009, s. 60-64, (Çevrimiçi),

http://www.turkishstudies.net/Makaleler/780793172_ba%c4%9fr%c4%b1a%c3%a7%c4%b1kmustafaziya1486.pdf, 23.05.2013.

Banarlı, N. S., *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi - Destanlar Devrinden Zamanımıza Kadar*, MEB, İstanbul, 1971.

....., “Ahmedî ve Dâsitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman”, *TM*, C. VI, İstanbul, 1936-39, ss. 49-65.

....., “Ahmedî Hayatı – Şahsiyeti – Eserleri”, *TM*, C. VI, İstanbul, 1936-39, ss. 52-65.

....., “Ahmedî’nin Cemşid ve Hurşid’i”, *TM*, C. VI, İstanbul, 1936-39, ss. 136-159.

....., “Ahmedî’nin Şahsiyeti ve Tesirleri Hakkında Küçük Notlar”, *TM*, C. VI, 1936-1939, ss. 160-163.

Baş, A., *Beylikler Dönemi Hanları*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya, 1989.

Bayram, M., *Bacıyan-ı Rum (Selçuklular Zamanında Genç Kızlar Teşkilatı)*, Gümüş Matbaa, Konya, 1987.

Bibi, İ., *El Evamirü'l-Ala'iyye Fi'l-Umuri'l-Ala'iyye (Selçuk-name II)*, Çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yay., 1. Baskı, Ankara, 1996.

....., *Anadolu Selçuki Devleti Tarihi, İbni Bibi'nin Farsça Muhtasar Selçuknamesi'nden*, Çev. M. Nuri Gençosman, Notlar İlave eden: F.N. Uzluk, Uzluk Basımevi, Ankara, 1941.

Biltekin, H., *Şeyhî Dîvânı [İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin]*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.

Canım, R., *Latifi Tezkiretü's-şuara ve Tabsıratü'n-numaza (İnceleme-Metin)*, TTK, Ankara, 2000.

“Cami”, *TDVİA*, C. VII, İstanbul, 1993.

Cebecioğlu, E., “Bacıyân-ı Rûm”, *Türk Aile Ansiklopedisi*, C. II, Ankara, 1991.

Çağırın, Ö., *Ahmed-i Dâî, Tıbb-ı Nebevî (Metin-Dil Özellikleri-Söz Dizini)*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya, 1992.

Çatakoğlu, M. Ş., *Anadolu Selçuklu Dönemi İlmî Faaliyetleri ve Bu Faaliyetlerin Osmanlı Kuruluş Dönemi İlmî Faaliyetlerine Tesiri*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2002.

Çetin, A., “Ahmed-i Dâî'nin Farsça Öğretmek Amacıyla Yazdığı Bir Eser: Müfredât”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 20, Güz, 2006, s. 113-128, (Çevrimiçi), <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s20/cetin.pdf>, 20.10.2013.

....., , “Ahmed-i Dâî'ye Atfedilen Yüz Hadis Tercümesi Üzerine” İlmî Araştırmalar, İstanbul, 2004, S. 18, s. 25-30, (Çevrimiçi), http://ktp.isam.org.tr/pdfdrg/D01445/2004_18/2004_18_CETINA.pdf, 15.10.2013.

....., “Ahmed-i Dâî’ye Atfedilen Bir Eser: Cevâhirü’l-Maânî” Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, C. X, S. 21, Erzurum, 2003, s. 309-322, (Çevrimiçi),
<http://edergi.atauni.edu.tr/index.php/taed/article/view/1413/1409>, 15.10.2013

Çetintaş, C., *Adım Adım Kütahya*, Ekspres Matbaa, 2. Baskı, Kütahya, 1992

Çiftçioğlu, İ., “Osmanlılar İle Anadolu Beylikleri Arasındaki İlişkilerde Ulemanın Diplomatik Rolü”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 26, Güz, 2009, ss. 193-205.

....., “Orta Asya – Anadolu İlim ve Kültür Köprüsü (XI-XVI. yüzyıllar)”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 44, Kış, 2008, ss. 143-170.

....., “Türkiye Selçukluları ve Beylikler Döneminde İlimi Teşvik, İlim Adamlarını Himaye Etme Anlayışı”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. VI, S. 1, İzmir, 2006, ss. 29-38.

....., “Germiyanoğulları Dönemi Kütahya Medreseleri”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 15, Ağustos, 2006, ss. 161-180.

Çuhaoğlu, G., *Şeyhî’nin Hüsrev ü Şîrîn Mesnevîsindeki Aşk İlişkileri*, Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1980.

Derdiyok, İ. Ç., “Ahmed-i Dâî’nin Teressülü”, *Çukurova Üniversitesi Araştırma Merkezi*, (Çevrimiçi),
http://turkoloji.cu.edu.tr/makale_sistem/tum_list.php?t=tum&psearch=%DD.%20%C7etin%20Derdiyok 10.10.2013.

Devellioğlu, F., “Türbe”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yay., 22. Baskı, Ankara, 2005.

....., “Mizân”, *a.g.e.*, s. 655.

....., “Mevzûn, Mevzûne”, *a.g.e.*, s. 637.

Doğan, E, *Şeyhoğlu Sadrüddin’in Kabus-nâme Tercümesi ve Eserdeki Fonetik Unsurlar Üzerine Bazı Tespitler, Metin, Sözlük, Dizin, Notlar, Tıpkıbasım*, Mavi Yay., İstanbul, 2011.

....., “Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Yapılan Kabus-nâme Çevirileri Üzerine”, *TDED*, C. 43, S. 43, 2010.

Ertaş, M. Y., “Ahmed Eflaki’ye Göre Denizli’de İlk Mevlevîler”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. VIII, S. 1, 2006, ss. 83-97.

Ertaylan, İ. H., *Ahmed-i Dâî Hayatı ve Eserleri*, İÜEF Yay., İstanbul, 1952.

“Germiyan-Oğulları”, *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, C. III, Görsel Yay., 1982.

“Germiyanogulları”, *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, Arkin Kitabevi, C. V, İstanbul, 1971.

“Germiyan Oğulları”, *Türk Ansiklopedisi*, C. XVII, MEB, Ankara, 1969.

Gül, M., “14. Yüzyıl Eski Anadolu Sahasında Oğuz Lehçesiyle Yazılmış Eserler Üzerine Yapılan Başlıca Bilimsel Yayınlar”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, C. III, S. 2, Kış, 2010, s. 12-13, (Çevrimiçi), <http://www.jasstudies.com/OncekiSayilarDetay.aspx?Sayi=Volume%203%20Issue%202>, 26.01.2013.

Gülsevin, G., *Ahmed-i Dâî, Miftahü'l-cenne (Metin-Dil Özellikleri- Söz Dizin)*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Malatya, 1989.

Güner, H., *Kütahya Camileri*, Kütahya, 1964.

Haksever, H. İ., “Ahmed-i Dâînin Teressülü”, *Turkish Studies*, C. VI/I, Kış, 2011, s. 1231-1239, (Çevrimiçi),

http://turkishstudies.net/Makaleler/1494858663_hakseverhalilibrahim.pdf

12.10.2013.

İrkılata, M., *Nazire Geleneği İçerisinde Kerem Kasideleri*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2007.

İsen, M., *Sehî Bey Tezkiresi “Heşt Behişt”*, Akçağ Yay., 1. Baskı, Ankara, 1998.

....., *Künhü'l Ahbarın Tezkire Kısmı*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Sayı 93, Ankara, 1994.

....., *Latîfî Tezkiresi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1990.

İsen. M. – Kurnaz, C., *Şeyhî Divanı*, Akçağ Yay., Ankara, 1990.

Kadioğlu, İ., “Kılıç Kalem Münâzarası”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (Prof. Dr. Mahmut Kaplan Armağan Sayısı), C. IX, S. 2, Ekim, 2011, (Çevrimiçi), <http://www2.bayar.edu.tr/sosyal/2011-2/26kadioglu.pdf>, 08.02.2013.

“Kale”, *TDVİA*, C. XXIV, İstanbul, 2001.

Kaplan, M., *Ahmed-i Dâî'nin Vasiyyet-i Nuşirevân Tercümesi: Metin*, Erciyes, nr. 191, Kayseri, 1993.

Kara, M., “Tasavvuf Kültüründe Aile ve Kadın”, *Türk Aile Ansiklopedisi*, C. I, Ankara, 1991.

Karaalioğlu, S. K., *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü*, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1969.

Karabacak, E., “Ahmed-i Dâî ‘Ninrisâle-i Sî Fasl Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme” *Turkish Studies*, C. VIII/IX, Yaz, 2013, s. 279-288, (Çevrimiçi), http://turkishstudies.net/Makaleler/727925372_024KarabacakEsra-279-288.pdf, 08.12.2013.

Karasoy, Y., “Sirâcü’l-Kulûb ve Eserdeki Hayvan Tespihleri”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya 2006, S. 19, ss. 27-52, (Çevrimiçi), <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s19/karasoy.pdf>, 15.10.2013.

Kartal, A., “Nizâmî ile Şeyhî’nin Hüsrev ü Şîrînlerin Mukayesesi”, *Tunca Kortantamer İçin*, ed.: Prof. Dr. Yavuz Akpınar, İzmir, 2007, ss. 295-353.

Kavuk, H. – Sönmez, H., “Ahmed-î Dâ’î’nin Vasiyyet-nâme-i Nûşirevân’ındaki Eğitici Değerler”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, C. VIII, Aralık, 2010, s. 171-199, (Çevrimiçi), <http://www.dem.org.tr/ded/20/ded20mak8.pdf>, 15.10.2013.

Kaymaz, Z., “Ahmed-i Dâ’î: Cevâhirü’l-Ma’ânî”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, C II, s. 107-117, (Çevrimçi), http://www.tdk.gov.tr/images/css/TDA/2003_2/2003_2_06_Kaymaz.pdf, 19.10.2013.

....., “Ahmed-i Dâ’î’nin Bilinmeyen Bir Eseri: Cevâhirü’l-Ma’ânî”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 2003/II, Ankara, 2006, 107-118.

Kıpçak, M., *Şeyhî’nin Hüsrev ü Şîrîn’inin Şahıs Kadrosu*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999.

Koca, S., *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Matbaası, 2001.

Koç, M., *Germiyanoğulları Beyliği'nde İlmî ve Kültürel Hayat*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2007.

Kortantamer, T., “Ahmed-i Dâî İle İlgili Yeni Bilgiler”, *Türkoloji Dergisi*, C. VII, Ankara, 1977.

....., “Ahmed-i Dâî'nin ‘Mutâyebât’ Adıyla Tanınan Eseri Üzerine”, *AÜDTCF Türkoloji Dergisi*, C. VII, S. 1, 1977, ss. 139-147.

Korkmaz, Z., “Oğuz Türkçesinin Tarihi Gelişme Süreçleri”, *Turkish Studies*, C. V/I, Kış, 2010, ss. 1-41.

....., “Sadru'd-din Şeyhoğlu ve Marzubân-nâme Tercümesi”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, Türk Dil Kurumu Yay., Cilt 1, Ankara, 1995.

....., “Şeyhoğlu, Mustafa (Sadru'd-în)”, *Türk Ansiklopedisi*, C. XXX, MEB, Ankara, 1981.

....., *Sadrüddin Şeyhoğlu Marzubân-nâme Tercümesi İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*, AÜDTCF Yay., Ankara, 1973.

....., “Kabus-nâme'nin İkinci Basılışı Dolayısıyla”, *Türk Dili Dergisi*, C. XVI, S. 188, 1967, ss. 664-667.

....., “Kâbus-nâme ve Marzubân-nâme Çevirileri Kimindir?”, *TDAY-Belleten*, S. 255, 1966, ss. 267-275.

Köktekin, K., ‘‘Ahmed-i Dâî’nin Câmasbnâme Tercümesi ve Dili’’, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 13, Erzurum, 1999, ss. 27-48, (Çevrimiçi), <http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/taed/article/view/1382/1378>, 15.10.2013.

Köprülü, F., ‘‘Ahmedî’’, *İA*, C. I, MEB, 5. Baskı, İstanbul, 1978.

....., *Türk Edebiyatı Tarihi*, 3. Baskı, Ötüken Yay., İstanbul, 1981.

Kudret, C., *Örnekli Türk Edebiyatı Tarihi (Başlangıçtan 15. Yy Ortalarına Kadar)*, 1. Baskı, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1995.

Kut, G., ‘‘Ahmedî’’, *TDVİA*, C. II, İstanbul, 1989.

....., ‘‘Ahmed-i Dâî’’, *TDVİA*, C. II, İstanbul, 1989.

....., *Heşt Bihîşt – Sehî Beg Teökiresi – İnceleme, Tenkitli Metin, Dizin*, (yay. haz.: şinasi Tekin – Gönül Alpay Tekin), Harvard Üni. Basımevi, 1978.

Kutlar, F. S., ‘‘Klasik Türk Edebiyatında Çâr-ender-çâr ve Kara Fazlı’nın Kasidesi’’, *Türkbilig Dergisi*, S. 17, 2009, ss. 92-115.

Kutluk, İ., *Kımalı-zade Hasan Çelebi Tezkiretü’ş-şuarâ*, C. I, TTK, Ankara, 1989.

Mecdi, M. E., *şakaik-i Nu’maniye ve Zeyilleri – Hadaiku’ş-şakaik*, haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yay., İstanbul, 1989.

Mengi, M., *Eski Türk Edebiyatı Tarihi (Edebiyat Tarihi-Metinler)*, Akçağ Yay., 11. Baskı, Ankara, 2005.

Ocak, A. Y., ‘‘Babailer İsyanı’’, *Dergah Yay. Tarih Dizisi*, İstanbul, 1980.

....., “Anadolu Selçukluları, Beylikler ve Osmanlı Dönemi Düşünce Tarihinin Bazı Meseleleri”, *Uluslararası Birinci İslâm Araştırmaları Sempozyumu*, DEÜ Yay., İzmir, 1985, ss. 301-308.

Ocak, T., *Ahvâl ve Âsâr ve Tahlîl-i Eş’âr-i Dîvân-i Fârisi-yi Ahmed-i Dâî*, Dânişgâh-i Tahran, Doktora Tezi, 1352.

....., “Ahmed-i Dâî’nin Farsça Divanında İran Şairlerinin Etkisi”, *Türkbilgi Türkoloji Araştırmaları*, S. 1, Ankara, 2000, s. 20-31.

Olgun, T., *Germiyanlı Şeyhî ve Harnâmesi*, Yeşilgiresun Matbaası, 1949.

Özden, M., “Türkçe Kaynak Metinler ve Türkçe Eğitimi”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 1, Kış 2010, İstanbul, ss. 167-180.

Özkan, A., “Ahmed-i Dâî’nin Tefsîr Tercümesi’nin Manzum Mukaddimesi ve Dil Özellikleri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 11, Konya, 2002, s. 1-57, (Çevrimiçi), <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s11/ozkan.pdf>, 10.10.2013.

Özkan, M., “Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Ortaya Konan Tercümelerin Türk Diline Etkisi”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 3, Kış, 2011, ss. 1-62.

....., “Selçuklular ve Beylikler Devrinde Edebiyat, Beylikler Dönemi (XIV. Yüzyıl)”, *Genel Türk Tarihi 4*, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, ss. 973-1029, (Çevrimiçi), <http://www.tarihtarih.com/?pnum=11494&pt=Orta%20%C3%87a%C4%9F-4>, 16.02.2013.

....., “Selçuklular ve Beylikler Devrinde Türk Dili”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., C. VII, Ankara, 2002, ss. 593-608.

....., ‘‘Ahmed-i Dâî'nin Tercüme-i Tefsîr-i Ebü'l-Leys Es-Semerkindî Mukaddimesi’’, *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XXIX, 2000, ss. 117-188, (Çevrimiçi),
<http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/turkdili/article/view/18112/17347>,
 10.10.2013.

Özkırımlı, A., *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. II, İnkılap Yay., İstanbul, 2004.

....., *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. I, Cem Yay., İstanbul, 1990.

Özköse, K., ‘‘Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında Tasavvufî Zümre ve Akımların Rolü’’, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. VII/1, Haziran, Sivas, 2003, ss. 249-279.

Özmen, M., *Ahmed-i Dâî Divanı I [Metin-Gramer-TıpkıBasım], II [Dizin]*, TDK Yay., Ankara, 2001.

Özönder, H., ‘‘Kütahya Mevlevîhânesi’’, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 2, Mayıs, 1996, ss. 69-89. (Çevrimiçi),
<http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s2/10.pdf>, 20.10.2013.

Özdeğer, M., *15-16. Yüzyıl Arsiv Kaynaklarına Göre Usak Kazasının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, İstanbul, 2001.

Sayılı, A., ‘‘Vacidiye Medresesi’’, *BELLETTEN*, S. 47, TTK, Ankara, 1948, ss. 655-656.

Saraç, M. A. Y., *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, Gökkuşbu Yay., 7. Baskı, İstanbul, 2010.

Sucu, N., ‘Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği’, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 19, Bahar, 2006, s. 137, (Çevrimiçi), <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/dergi19.htm>, 20 Ekim 2012.

Süreyya, M., *Sicilli Osmanî I*, Matbaa-i Amire, 1312.

Sevim, A. ve Yücel, Y., *Türkiye Tarihi Fatih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, TTK, Ankara, 1989.

Şahin, H., *Orta Zamanın Türkleri*, Yeditepe Yay., İstanbul, 2011.

Şentürk, A. A., ‘XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler’, Kitapevi Matbaacılık, İstanbul, 2002.

Şentürk, A. A. ve Kartal, A., *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergah Yay., 4. Baskı, İstanbul, 2010.

‘Şeyhoğlu’, *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, Elvan Yay., 1. Baskı, C. VIII, Ankara, 2006.

‘Şeyoğlu Mustafa’, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*, Dergah Yay., C. VIII, İstanbul, 1998.

Tahir, M., *Osmanlı Müellifleri I-II-III*, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2000.

Tarlan, A. N., *Şeyhî Dîvânı*, TDK, Ankara, 1946.

....., *Şeyhî Divanı Tarama Sözlüğü*, Ankara, 1942.

....., *Şeyhî Divanı’nu Tetkit*, TDK, İstanbul, 1934-1936, Ankara 2004.

Tekin, G. A., *Ahmed-i Dâî Ceng-nâme (İnceleme-Tenkît-Metin)*, Harward Üniversitesi, 1992.

Temizel, A., “Ahmedî’nin Farsça Eserleri Tenkitli Metin – İnceleme – Tercüme ve İndeks”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Doktora Tezi, Ankara, 2002.

Tevhid, A., ‘Kütahya’da Germiyan Beyleri’, *TOEM*, Cüz VIII, 1328, ss. 505-513, (Çevrimiçi), <http://tarihvedenedeniyet.org/2011/02/tarihi-osmani-encumeni-mecmuasi/>, 15.10.2012.

Timurtaş, F. K., “Şeyhî”, *İA*, MEB, C. XI, 1978.

....., *Şeyhî Hayatı ve Eserleri*, İÜEF Yay., 1968.

....., “Şeyhî’nin Eserleri”, *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XI, 1961, ss. 99-108, (Çevrimiçi), <http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/turkdili/article/view/17572/16814>, 03.03.2013.

....., “Şeyhî ve Nizâmî’nin Husrev ü Şîrîn’lerin Konu Bakımından Mukayesesi”, *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. X, 1960, ss. 25-34, (Çevrimiçi), <http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/turkdili/article/view/17557/16799>, 03.03.2013.

....., “Şeyhî’nin Husrev ü Şîrîn’inin Konusu”, *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. IX, 1959, ss. 89-110, (Çevrimiçi), <http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/turkdili/article/view/17539/16782>, 03.03.2013.

....., “Şehyî’nin Hayatı ve Şahsiyeti”, İÜEF Yay., C. V, S. 5, 1953, ss. 91-120, (Çevrimiçi),

<http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/turkdili/article/view/17474/16712>,
03.02.2013.

....., “Fatih Devri Şairlerinden Cemâlî ve Eserleri”, *TDED*, C. IV, S. 3, İstanbul, 1951, ss. 189-213.

....., Tümer Y. ve Yiğit E.H., *Bacıyân-ı Rûm’dan Günümüze Türk Kadınının İktisadî Hayattaki Yeri*, İstanbul Ticaret Odası Yay, İstanbul, 2010.

Uluocak, F., *Şeyhî’nin Tevhîd ve Na’tlerindeki Manevî Unsurlar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 1993.

Unan, F., “Bir XIV. Yüzyıl Yazarının Kaleminden Çağının “İlim” ve “Âlim” Anlayışı”, *Manas Sosyal Bilimler Dergisi*, C. II, Sayı 3, Bişkek, 2002, s. 361-362, (Çevrimiçi), <http://edergi.manas.edu.kg/index.php/sbd/issue/view/17>, 1.10.2012.

Ungan, S., “Türkçe’nin Yazı Dili Oluşum Sürecinde Karşılaştığı Bazı Tutumlar”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 20, Nisan, 2008, ss. 299-315.

Uysal, A. O., *Germiyanoğlu Beyliğinin Mimari Eserleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 2006.

....., “Germiyanoğulları Beyliği’nde Mimari”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., C. VIII, Ankara, 2002, ss. 126-132.

Uzluk, F. N., “Germiyanoğlu Yakup II. Bey’in Taş Vakfiyesi, Vakıflar Dergisi, S. 8, Ankara, 1969, ss. 71-111.

Uzunçarşılı, İ. H.; “Germiyan Oğulları Beyliği”, *Osmanlı Tarihi*, 8. Baskı, C. I, TTK, Ankara, 2003, ss. 58-62.

....., “Germiyân-Oğulları”, *TDVİA*, C. IV, 1997.

....., *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK, 4. Baskı, Ankara, 1988.

....., *Bizans ve Selçukilerde Germiyan ve Osmanoğulları Zamanında Kütahya Şehri*, İstanbul, 1932.

Varlık, M. Ç., “Germiyan oğulları Beyliği”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. VI, Yeni Türk Yay., Ankara, 2002, ss. 774-780.

....., “Germiyan oğulları”, *TDVİA*, C. XIV, İstanbul, 1996.

....., *Germiyan oğulları Tarihi (1300-1429)*, Ankara Üniversitesi Yay., 1974.

Yakupoğlu, C., “Germiyan oğulları Muhitinde Ahiler ve Zaviyeleri”, *Turkish Studies*, C. IV/III, Bahar, 2009, ss. 2264-2285, (Çevrimiçi), http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1902884710_yakubo%c4%9flucevdet1352.pdf, 20.04.2013.

Yavuz, K., *Şeyhoğlu Kenzü'l-Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ (İnceleme-Metin-İndeks)*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 1991.

Yavuz, K., Canpolat, M., Şanlı, İ., *VII-XV yy Türk Edebiyatı*, Anadolu Üniversitesi Yay., haz. Kemal Yavuz-İsmet Şanlı, Eskişehir, 2013.

Yavuz, N., *Anadolu'da Beylikler Dönemi Siyasî Tarih ve Kültür*, Gündüz Eğitim ve Yay., Ankara, 2002.

Yeniterzi, E., “Ahmed-i Dâ’î ve Vasiyyet-i Nûşirevân Adlı Mesnevi”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 19, 2006, ss. 1-25.

Zengin, Z. S., “Medreseden Üniversiteye”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Temmuz-Aralık, 2008, C. VIII, S. 2, ss. 211-221.

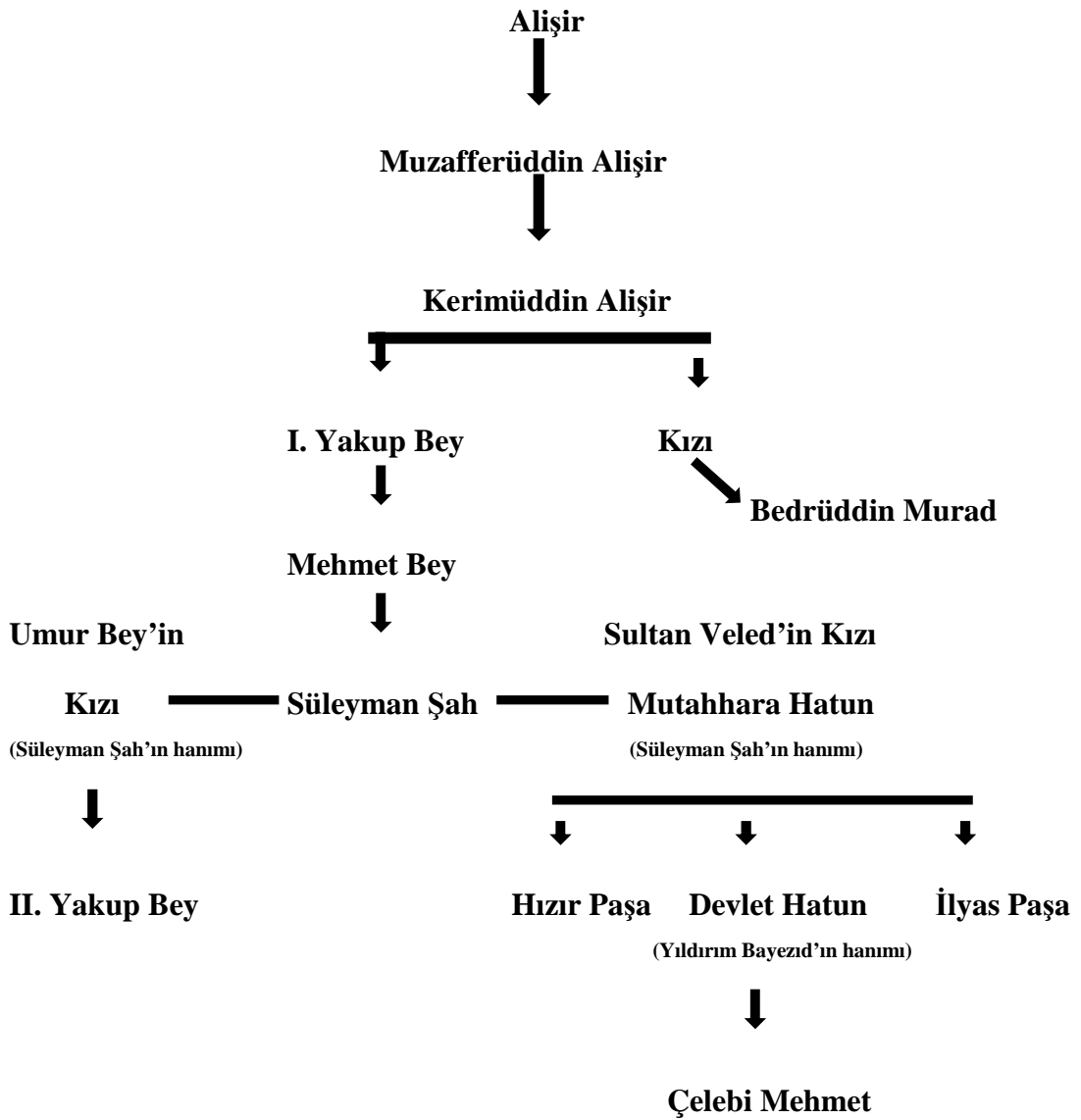
EKLER

Ek 1: Germiyanogullari Siyasî Haritası*



* "Germiyanogullari", *Hayat Ansiklopedisi*, C. III, s. 1321.

Ek 2: Germiyanoğulları Şeceresi*



* "Germiyan oğulları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Çağ Yay., C. VIII, İstanbul, 1988, s. 523.

Ek 3: Taş Vakfiye

1. Bismillahirrahmanirrahim Elhamdulillâhi rabbi'l âlemîn vesselâtü alâ seyyidinâ Muhammedin ve âlihi ecma'în amma ba'dü sebab-i tahrirîn oldur kim emirü'l-a'zam ma'deni'l-cûdi ve'l-kerem azîmü

2. l'kadri ve's-sân Ya'kub Beg bin Sâh Süleymân hullide mülkuhu ilâ gayeti'z-zamân binâ itdi bu imâreti ahretiyçün Peygamber hicretinün sekiz yüz on dördünde tamâm oldı

3. Kapsu açıldı, islendi bis ay islendükten sonra Karamanoglı sebeble iki buçuk yıl mu'attal kaldı andan sonra Tengri (Tanrı)

4. Hudâvendigârün devletin artursun geldi Karamanoglunı sürdi bu yirleri hep girü aldı bana virdi anun devletinde anun sadakasıyla

5. Girü bu evün kaposı açıldı islendi insallah anun devletinde devr-i kıyâmete dek kaposu bayılmaya Güldiyi

6. ve Simav Gölünü dahi babamız atası Mehmed Beg kâfirden aldı, girü kalan varislere helâl itdürüp bunları vakfitdüm hadlarıyla sınırları ve köyleriyle

7. İçerden ve dasradan neki ana ta'allukı var-ısa ve Bâyezîd Hân oğlu Sultân Mehmed Hudavendigâr bunları kabul dutup nisan virdi ve Arslanapa'yı satun

8. aldum Arslanapa oğlanlarından Kurt köyünü dahi satun aldum Kurt oğlanlarından ve Çebni ve Pınarbası'nı satun aldum Hâs Danismend'den Gediz'de

9. İlcasu'yı satun aldum halda Çeltik arıg-ıla Hüseyin Beg oğlından Armutilin Hızır Beg'den ki Ömer Beg oğlıdur Ömer Beg İlyas Beg oğlıdur vekâlet hükmiyle

10. avret tarafından... merhum İsmâ'il Beg kızı ki İsmâ'il İlyâs Beg oğlıdur Armutili'nde Seydiköy'in girü Seydi'ye vakıf virdüm Armutili'ni ve bunlardan yukaru

11. Zıkr olan köyleri hadları sınırlarıyla vakf eyledüm Ayas Harimi'ni dahi Ayasoglı'ndan satun aldum vakf itdüm bunları dahi Sultân Mehmed kabul dutup nisân virdi ve Kütahya'da sehir ile Völcek

12. köyi arasındaki çiftlik ve kösk bağçesini ve Yonca Bağçesi'ni ve Sünbüllü Bağçe'yi ve Dâvud harîmi'ni ve Meydanagzı'nda yir kim bir yanı Yonca Bağçesi ve bir yanı meydandur ve Sanduklu'dağı büyük hamam

13. ve Sanduklu'dağı bağçeyi ve Çat'dağı bağı ve Seyhludığı Canbaz Bağı'nı ve Kütahya'daki Karacaagaç köyi bunlar dedem Umur Beg'ün mülkidür vârislerine halâl itdürüp ben bunları vakf itdüm bunları

14. dahi Sultân Mehmed kabul dutup nisân virdi Tonuzlu'dağı Hoca Ömer Hamâmı ve Tolapdağı yirler ve Tonuzlu'nun Hober Kapusındaki iki bağçe Bâyezîd Hudâvendigâr İnancoglı İshâk

15. Beg'den satun aldı Sultan Mehmed Hudâvendigâr bunları lek lek ben kulına virdi bundan sonra Hober Kapusındaki iki bağçeyi Mevlânâ Köse'den aldum... nu virdüm bâkisini imârete

16. vakf itdüm ve Tonuzlu'dağı Hoca Ömer Hamaminun ücretinden on bis akçe... m kalan ne olursa tonu... zına vakf itdüm

17. Bunların kamusun Sultân Mehmed Hudâvendigâr kabul dutup nisân viridi ve Kütahya'daki Yeni Hamamı mezkûr... satun aldı _lyas Beg oğlu Süleymân Sâh'dan ben anı hâfızîne

18. vakf itdüm ki yiyeler ve günde bir hatim ideler andan girü İshâk Fakih'i müdevelli kodum niçe kendü devrinde kendü ola ve kendüden sonra eger yararoglı olursa ol dahi ola

19. ve girü oğlunun dahi yararoglı olursa ol dahi ola eger layık olmayası olursa pâdisâh-ı vakt kimeki hükmedesi olursa ol ola ve müdevellilik hakkı günde bis akçe yiye

20. yılda altı müd bugday sehir müdiyle yiye ve Subası Hamâmına dahi yiye bunlar müdevellilik hakkı ola ve Seyyid Cafer'i Seyh kodum kendü seyh ola mâdâmki hayatdadur

21. ve kendüden sonra yararoglı olursa ol dahi Seyh ola oğlunun dahi yararoglı olursa ol ola ve eger yarar olmayası olursa pâdisâh-ı vakt kimi layık

22. görürse ol ola ve seyhlik hakkı imâretün galesinden günde on bis akça yiye ve Armutilinde Sökmen Kökin yiye ve Kütahya'da Yonca Bağçesin yiye bunlardan

23. sonra kim seyh olursa günde on akçe yiye yılda altı müd bugday yiye andan girü imâret medresesinin müderrisine günde altı akçe ve yılda altı müd bugday sehir müdiyle ve üç

24. kanlı (kagnı) odun ve günde iki çanak as ve dört ekmek ola ve tokuz hücreye günde birer akça yılda birer sehir müdiyle bugday ve her hücreye ikiser kanlı

25. odun vireler ve her hücreye ikiser çanak as dört ekmek vireler ve imâm günde üç akçayla yılda altı müd bugday yiye ve mü'ezzin günde iki

26. akça ve yılda iki müd bugday yiye kâyyım günde iki akça ve yılda iki müd bugday yiye ve nakib günde iki akça ve yılda iki müd bugday yiye ve aşçı günde iki akça ve yılda

27. iki müd bugday yiye ve etmekçi günde iki akça ve yılda iki müd buğday yiye ve günde dört batman et bise andan eksük bismeye ası ve etmegi aru ola ve eyü ola.

28. gelen misâfirlerün atına yine üç güne dek yem vireler andan girü anda olan misafirlere ve mücâvirlere âdetinde ası ve etmegi ilkin anlara bol vireler andan sonra

29. girü kalanı vireler ve dahi anda kim ki hasta olası olursa ana hekîm getürelere, ilâc itdürelere ve hekîm hakkın vireler ve edviye bahâsın vireler

30. ve anda kim ölesi olursa kefene saralar hakka koyalar andan girü misafir mücâvir... durursa duralar gene git dimeyeler anda gelen ne kadara dekse halk

31.?*

* Mustafa Çetin Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi*, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara, 1974, s. 147-149.